

Rasisme og hverdagsmotstand

En kvalitativ analyse av etterkommeres
tolkningsrammer og responser på rasisme i
hverdagen i Tromsø

Leyla M. Zandi

Masteroppgave
Våren 2024

Sosiologisk institutt, Universitetet i Bergen

Sammendrag

Denne masteroppgaven utforsker hvordan etterkommere av innvandrere i Tromsø forstår og tolker rasisme, og hvordan deres tolkningsrammer kommer til uttrykk gjennom responser på rasisme. Ved å bruke de teoretiske rammeverkene til «stigma» og «tolkningsrammer» (Goffman, 1963; Goffman, 1974) undersøker jeg sammenhengen mellom individers forståelse av rasisme og deres valg av motstands- eller tilpasningsstrategier. Studien tar utgangspunkt i at rasisme er et komplekst fenomen som kan oppleves og forstås ulikt av ulike individer, avhengig av deres bakgrunn, erfaringer og kontekst.

Gjennom kvalitative dybdeintervjuer med åtte etterkommere av innvandrere, identifiseres to sentrale forståelsesmønstre av rasisme: hverdagsrasisme og enkelthendelser. Disse mønstrene er knyttet til ulike responser på rasisme: hverdagsmotstand og individualisert tilpasning. For å analysere de ulike måtene informantene forstår og tolker rasisme på har jeg benyttet meg av Essed (1991) sitt begrep om «hverdagsrasisme», og Scott (1985) sitt begrep om «hverdagsmotstand». Forståelsen av rasisme som hverdagsrasisme innebærer en tolkning av rasisme som noe nært og konstant tilstedeværende, og er hovedsakelig beskrevet av informanter som vektlegger fenotype i sine fortellinger. Hverdagsmotstand er den mest framtrepende responsen på hverdagsrasisme, og innebærer å utfordre og motstå rasisme i dagligdagse situasjoner, ofte gjennom humor, latterliggjøring eller nedvurdering. Enkelthendelser er en annen forståelse av rasisme, der rasistiske hendelser oppleves som isolerte og sjeldne. Informantene som vektlegger religion i sine fortellinger, beskriver ofte rasisme på denne måten. Deres respons på rasisme er ofte preget av individualisert tilpasning, som innebærer å tilpasse seg rasialiserte normer for å unngå konflikt og oppnå aksept.

Oppgaven utforsker også hvordan den lokale konteksten i Tromsø, preget av mangel på like og manglende representasjon, påvirker informantenes forståelse av rasisme. Mangel på like, altså andre med lignende bakgrunn, kan gjøre det vanskeligere å dele erfaringer og stå opp mot rasisme. Manglende «kulturell representasjon» i det lokale offentlige rom kan forsterke følelsen av å være annerledes (Hall, 1994).

Et av hovedfunnene i denne oppgaven er at individers tolkning av rasisme og deres responser på den er tett sammenvevd. Disse responsene og tolkningene er formet av ulike tolkningsrammer, som kan være enten rasialiserte eller alternative. Rasialiserte tolkningsrammer preges av en internalisering av stereotyper og fordommer knyttet til

fenotype eller religion. Disse rammene kan føre til at individer oppfatter rasisme som enkelthendelser og bagatelliserer egne erfaringer. Alternative tolkningsrammer derimot, er kjennetegnet ved en økt kunnskap om rasisme. Disse rammene gir individer et språk og verktøy for å identifisere og utfordre rasisme, og motiveres av en felles «kamp» om destigmatisering.

Ved å undersøke både tolkningsmønstre av rasisme og individers responser, søker jeg i oppgaven å videreutvikle forståelsen av individuelle strategier for å håndtere rasisme, inkludert de som ofte blir sett på som «passive». Ved å undersøke informantenes egne fortellinger og erfaringer, argumenteres det for at passiv aksept, gjennom individualisert tilpasning også kan være en form for aktiv handling.

Antall ord i hovedtekst: 30215

Forord

Endelig. Etter mange, mange timer med lesing, skriving og prokrastinering er jeg ferdig med masteroppgaven. Nå er jeg stolt, glad og klar for å begynne livet etter studenttilværelsen.

Jeg vil først og fremst takke alle informantene mine som stilte opp til intervju, og som delte av sine erfaringer og tanker med meg. Uten dere hadde det ikke blitt noen oppgave.

Tusen takk til veilederen min Susanne Bygnes. Dine gode råd, støtte og engasjement har motivert meg gjennom hele masterskrivingen, og gjort at jeg alltid har prøvd å gjøre mitt beste.

En stor takk må også rettes til mine fine medstudenter. Dere har gjort lange dager på lesesalen gøy, og har vært en stor motivasjon for å komme meg på skolen. Spesielt vil jeg takke Melody og Daniel som har lest gjennom flere utkast, og gitt meg (stort sett) positive tilbakemeldinger.

Takk til mamma og pappa som har støttet meg gjennom alle deler av livet, og nå også med masterskriving. Dere har vært uvurderlige gjennom hele prosessen.

Den største takken vil jeg rette til min samboer og kjæreste Aryan. Du har vært min klippe gjennom det hele, og bidratt med gode ord, grenseløs støtte og motivasjon.

Og sist, men ikke minst, ønsker jeg å dedikere denne oppgaven til lille Gabriel, som kom til verden under skrivingen av denne oppgaven.

Leyla Zandi

Bergen, 27. mai 2024

Innhold

1 Introduksjon	7
Tromsø.....	7
Hverdagsmotstand mot stigma	8
Historisk bakgrunn til stigma	10
Opplevd rasisme i dag: betydningen av synlighet.....	12
Oppgavens oppsett	15
2 Metode.....	16
Teoretisk begrunnelse.....	16
Ustrukturerte kvalitative intervjuer	17
Rekruttering og utvalg.....	17
Utvalgskriterier.....	18
Refleksjoner rundt utvalg	20
Rasisme som sensitivt tema.....	20
I intervjuet	20
I analysen.....	21
Intervjuguide og utføring av intervju	22
Intervjuguide: Utforming og bruk	22
Praktisk gjennomføring av intervju.....	23
Refleksjoner rundt intervju.....	23
Transkribering	23
Tematisk analyse	24
Etikk	25
Refleksivitet	25
Forskerposisjon	26
3 Teori.....	27
Rasisme	27
Hverdagsrasisme og mikroagresjoner	27
Tolkningsrammer.....	28
Rasialiserte tolkningsrammer	28
Nytt språk	29
Stigma.....	29
Stigmabevissthet.....	31
Manøvrering av aksept: korrigerende og taktfull aksept	31
Lokal representasjon og tilgjengelighet på stigmaresponser.....	32

4 Sted: kontekstens rolle på tolkningsrammer	34
Tromsø: en mangel-på-like kontekst	34
Lokal representasjon	39
Betydningen av kontekst på tolkningsrammer rundt rasisme	41
5 Tolkningsmønstre av rasisme: hverdagsrasisme og enkelthendelser	44
Hverdagsrasisme: «fenotype»	44
Hverdagsrasisme	44
Stereotypier	46
Dobbel bevissthet og internalisert rasisme	47
Rasisme som enkelthendelser: «religion»	49
Enkelthendelser	49
Diskursiv rasisme	51
Rasisme basert på antatt ikke-norskhet: nært versus distansert	54
To tolkninger av rasisme: hverdagsrasisme og enkelthendelser	56
6 Rasismeresponser	59
Individualisert tilpasning	59
«Andre har det verre»	59
Individualisert bagatellisering: «Min feil»	60
Manøvrering av aksept	62
Hverdagsmotstand mot rasisme	64
Redefinere situasjonen	64
Erstatte og redefinere rasialiserte normer	66
7 Diskusjon	70
Rasialiserte og alternative tolkningsrammer	70
Enkelthendelser og individualisert tilpasning	72
Hverdagsrasisme og hverdagsmotstand	73
Kontekst: Tromsø	75
Mangel på like og lokal representasjon	75
Ulike typer stigma og tilgjengelighet til alternative tolkningsrammer	76
Hvordan skal man forstå motstand og tilpasning?	78
8 Konklusjon	82
9 Litteraturliste	83
Vedlegg	87
Intervjuguide	87
Informasjonsskriv	89

1 Introduksjon

Stigmaforskning har tradisjonelt hatt en tendens til å portrettere stigmatiserte individer som passive ofre uten handlekraft (Sebrechts, 2023). Nyere forskning, både innen stigma- og rasismetradisjonen, har imidlertid i økende grad rettet oppmerksomheten på hvordan aktører konfronterer rasisme i hverdagen (Fleming mfl., 2012; Aquino, 2015; Banafsheh mfl., 2021, 2024; Orupabo mfl., 2023; Thiyagarajah og Orupabo, 2023; Ellefsen mfl., 2022). Særlig har begrepet «hverdagsmotstand mot rasisme» fått oppmerksomhet. Denne tilnærmingen belyser hvordan individer aktivt utfordrer og konfronterer rasisme i hverdagen, i motsetning til å «passivt» akseptere den (Banafsheh mfl., 2021, 2024). Sebrechts (2023) hevder at ved å fokusere for mye på kollektiv stigmamotstand, har forskningen risikert å framstille stigmatiserte individer som maktesløse ofre. En mer nyansert tilnærming innebærer å anerkjenne individers handlekraft og motstandsevne i møte med rasisme og stigmatisering.

I denne oppgaven undersøker jeg hvordan etterkommere av innvandrere i Tromsø forstår og tolker rasisme, samt hvordan de håndterer og responderer på eventuell rasisme. Ved å analysere både tolkningsmønstre av rasisme og de individuelle responsene på dette, søker jeg å videreutvikle forståelsen av hva som ofte betegnes som «passiv» tilpasning. Jeg vil belyse hvordan tolkningsrammer og responser må sees i sammenheng for å forstå individers motivasjoner bak motstand og tilpasning til rasisme, ved å benytte meg av blant annet det teoretiske rammeverket til stigma og tolkningsrammer (Goffman, 1963; Goffman, 1974). Denne tilnærmingen gir innsikt i hvordan individer oppfatter og tolker sine erfaringer med rasisme, og hvordan disse oppfatningene påvirker deres responsstrategier. Ved å undersøke denne dynamikken i Tromsø, et område med begrenset tidligere forskning på dette temaet, håper jeg å belyse hvordan kontekstuelle faktorer knyttet til sted kan påvirke individers tolkningsrammer rundt rasisme.

Tromsø

Den store majoriteten av forskning på innvandrere og deres barn har blitt utført i Sør-Norge (Ånensen, 2021). Dette reiser spørsmålet hvorvidt og på hvilke måter etterkommere i Tromsø forstår og tolker rasisme. Ånensen (2021) argumenterer for at man burde ha mangfoldige geografiske forskerplasseringer for å kunne (av)dekke flere aspekter ved sosiale fenomener.

Tromsø, som kontekst i denne undersøkelsen av rasisme i hverdagen, gir muligheten til å se hvordan rasisme tolkes og erfares for etterkommere i en annen kontekst enn sørlige deler av Norge. Byen kan klassifiseres som mellomstor med sine 78 000 innbyggere, men det er samtidig viktig fra en tromsøværingers perspektiv å få fram at det er Nord Norges største by, og kanskje kan oppleves som en «storby» for oss som er oppvokst der.

Da informantene i denne oppgaven vokste opp i Tromsø på 90- og 2000-tallet, var andelen personer med innvandrerbakgrunn betydelig lavere sammenlignet med i dag. Ifølge statistikk fra Imdi (2024) utgjorde innvandrere kun rundt fire til fem prosent av befolkningen i Tromsø på den tiden. I 2023 har denne andelen steget til 16 prosent, noe som tyder på en markant økning i andelen av personer med innvandrerbakgrunn i byens befolkning. Tromsø som bosted har ulike implikasjoner på hvordan individer med minoritetsbakgrunn opplever seg selv i det lokale og hvordan de blir sett av andre. En viktig faktor i dette er opplevd mangfold og «etnisk» like. Jeg tar utgangspunkt i at etnisk mangfold ikke er et objektivt fenomen, men noe som erfares ulikt av ulike folk. Hvem som defineres som «etniske» like er på samme måte et subjektivt fenomen, og handler i stor grad om aktørers tolkning av seg selv og miljøet rundt seg. Å ha etnisk like rundt seg gir minoritetsindivider mulighet til å dele erfaringer om rasisme på en måte som gir både sosial støtte og et økt repertoar av hverdagsmotstand (Orupabo mfl., 2023; Ellefsen mfl., 2022).

Kystbyen har lang fartstid som handelsby, og ble i sin tid betegnet som Nordens Paris grunnet tromsøværingenes tilgang på den nyeste moten. Tromsøs historiske bakgrunn som en internasjonal handelsby, kombinert med kommunens nåværende beskrivelse av byen som en inkluderende og mangfoldig by med 140 ulike nasjonaliteter (Tromsø kommune, 2020), skaper et inntrykk av Tromsø som en internasjonal og tolerant by. Dette bakteppet gjør det relevant å undersøke hvordan personer med minoritetsbakgrunn opplever sin egen tilhørighet til byen. Sentralt står også spørsmålet om de opplever at deres medborgere anerkjenner og aksepterer denne tilhørigheten.

Hverdagsmotstand mot stigma

«Hverdagsmotstand mot rasisme» tar for seg hvordan og på hvilke måter individer utøver motstand mot de «stigmatiserte normene» rundt de stereotypiene de oppfatter andre har om dem (Sebrechts, 2023). Konseptet bygger på begrepet «hverdagsmotstand» introdusert av

Scott (1985). Han argumenterte for at mer uorganiserte og individuelle former for motstand også har en politisk kraft. Johansson og Vinthagen (2020) videreutviklet dette begrepet. De definerer "hverdagsmotstand" som "ordinære former for sporadisk og regelmessig motstand med potensiale til å undergrave makt uten å bli forstått som motstand" (s. 183). Det er motstand som individer utøver i hverdagslige relasjoner, med grunnlag i ulike motiver, som for eksempel ønsker og behov. Hverdagsmotstand innen rasismeforskningen kjennetegnes ved at individer bruker «aktive» responser (Ellefsen mfl., 2022; Thiagarajah og Orupabo, 2023) for å beskytte seg mot, motvirke eller utfordre oppfattet rasisme (Banafsheh mfl., 2021, 2024).

Tidligere studier på hverdagsmotstand mot stigma og rasisme belyser hvordan individer utøver ulike typer motstand i møte med ulike former for rasisme. Banafsheh mfl. (2024) framhever at individer som møter subtile mikroagresjoner ofte tyr til «uformelle reaksjoner» som å ignorere, konfrontere eller dele erfaringer med rasisme. Å ignorere rasisme kan innebære å bagatellisere hendelsen, nedvurdere avsenderen eller bruke humor for å distansere seg. Ved å nedvurdere avsenderen posisjonerer minoritetsindivider seg som de «normale» i situasjonen (Banafsheh mfl., 2021, 2024). Konfrontasjon kan også inkludere bruk av humor og sarkasme for å «bevare selvspekt, men også for å opplyse, irettesette eller straffe personer som uttrykte noe rasistisk» (Banafsheh mfl., 2024).

Hverdagsmotstand mot rasisme utspiller seg på individnivå og kan derfor karakteriseres som subtilt, underforstått og uorganisert (Sebrechts, 2023). Dette gjør at det kan være vanskelig å observere sammenlignet med kollektiv stigmamotstand, og dermed lettere gå ubemerket hen. Samtidig er ikke hverdagsmotstand et utelukkende individuelt fenomen. De ulike formene for motstand som brukes av individer i stigmatiserte grupper, gjentar seg og danner kollektive handlingsmønstre (Banafsheh mfl., 2024). Disse kan betraktes som et «kulturelt repertoar» av strategiske og retoriske verktøy for å håndtere rasisme i hverdagen (Aquino, 2015; Fleming mfl., 2012). Deltagelse i kollektive bevegelser, som Black Lives Matter (BLM), kan også påvirke tilgjengeligheten av hverdagsmotstand. Ellefsen og Sandberg (2022) fant at deltagelse i BLM-demonstrasjoner senket terskelen for å konfrontere rasisme, og styrket deltakernes «minoritetsetniske» identitet og stolthet over å være svart (Banafsheh mfl., 2024, s. 40).

Hverdagsmotstand defineres ofte i forskningslitteraturen som strategiske verktøy individer bruker i møte med oppfattet stigmatisering eller rasisme (Fleming mfl., 2012), og ses ofte som en motsetning til individers passive aksept eller tilpasning av «stigmatiserte normer» (Ellefsen mfl., 2022; Banafsheh mfl., 2021, 2024; Sebrechts, 2023). Passiv tilpasning eller aksept kan

bli sett på som individers «uttrykksløse (inexpressive) emosjonelle reaksjoner» i møte med rasisme og diskriminering (Ellefsen mfl., 2022, s. 438). Skillet mellom «passive» og «aktive» responser blir ofte gjort for å understreke hvordan individer utøver motstand mot rasisme og stigma i hverdagen, og ikke kun er passive ofre for stigmatisering uten handlekraft (Banafsheh mfl., 2024). Hverdagsmotstand innebærer imidlertid ofte en ambivalent holdning, der individet delvis inkorporerer og delvis avviser «stigmatiserende normer» (Sebrechts, 2023). Dette betyr at individer kan trekke på ulike tolkningsrammer for å både utøve motstand og tilpasse seg, noe som kan både «undergrave og styrke ulike former for dominanse» (Sebrechts, 2023, s. 15). I sin studie av etniske minoriteters responser på rasisme i Norge viser Orupabo mfl. (2023) at selv passiv aksept og tilpasning innebærer et «usynlig arbeid» i møte med opplevd diskriminering og hets. De kaller den passive tilpasningen for «ikke-responser», og argumenterer for at slike responser kan være strategisk, både for å beskytte eget ansikt og for å beskytte integriteten til den som krenker (Orupabo mfl., 2023, s. 321). Dette antyder at det er viktig å undersøke nærmere de såkalte passive responsene på stigmatisering og rasisme. Funnene til Orupabo mfl. (2023) tyder på at det «usynlige arbeidet» som ligger bak disse responsene kan gi ny innsikt i forståelsen av skillet mellom aktive og passive responser.

Historisk bakgrunn til stigma

I forskning på rasisme i en norsk kontekst kan det være vanskelig å navigere seg gjennom hvilke begreper og kategorier som skal benyttes. Begreper som "rase" og hudfarge, som er sentrale i rasismeforskning, mangler et etablert språk i Norge (Fuhrer, 2021). I denne oppgaven har et viktig utgangspunkt for å undersøke hvordan etterkommere erfarer og tolker rasisme vært nettopp ytre fysiske trekk, slik som hudfarge. Utfordringen har derfor vært å finne nyttige begreper for å beskrive disse erfaringene. Til tross for argumenter for nytten av «rase»-begrepet i norsk samfunnsvitenskap (Diallo, 2023; Ponce, 2023), er det også viktig å benytte begrepet med forsiktighet grunnet dets negative konnotasjoner om menneskeverd (Andersson, 2022). For å unngå de problematiske konnotasjonene til «rase», har jeg valgt å følge blant annet Fuhrers (2021, s. 14) eksempel, og bruke begrepet fenotype for å beskrive de utseendemessige forskjellene lest inn i «rase». Fenotype brukt innen samfunnsvitenskapen refererer til de «synlige kroppslige karakteristikkene assosiert med menneskers geografiske opphav» (Fuhrer, 2021, s. 13).

Oppfatningen av hva som utgjør stigmatiserte merkelapper er i stor grad både kontekstuell og historisk betinget. Link og Phelan (2001) mener det er viktig å være bevisst hvilke forskjeller

som blir framhevet og på hvilket grunnlag dette oppfattes som stigmatiserte merkelapper. Stigma basert på etnisk eller religiøs tilknytning knyttes ofte til enten fenotype/«rase» eller religion/«muslim». I den norske konteksten er dette i stor grad knyttet til fysiske trekk som melaninrik hud (Prieur, 2010; Dalen mfl., 2022) eller religiøse merkelapper knyttet til Islam slik som hijab for kvinner og skjegg for menn (Banafsheh mfl., 2021). I denne oppgaven har jeg valgt å dele inn informantenes fortellinger i to analytiske kategorier: fenotype og religion.

Inndelingen mellom fenotype og religion som analytiske kategorier er først og fremst basert på informantenes ulike tolkninger og erfaringer med rasisme. Selv om begge kategoriene kan defineres som stigmatiserte i en norsk kontekst, og til tider kan overlape hverandre, har de også blitt behandlet ulikt historisk (Bangstad, 2023). Både fenotype/«rase» og religion/«muslim» kan betraktes som rasialiserte kategorier, da de i varierende grad er formet av «historisk spesifikke tolkningsrammer som har blitt både selvsagte og selvforklarende for mange folk» (Gullestad, 2004, s. 186). Begge kategoriene blir ofte framstilt som en gruppe «andre» med uforanderlige karakteristikk (Bangstad, 2023). Til tross for at skillet mellom kategoriene ikke alltid har vært tydelig, er det likevel klare historiske forskjeller i hvordan de stigmatiserte aspektene ved fenotype og religion har blitt formet.

Stigmatiserende aspekter ved fenotype og religion påvirker hvordan minoritetsindivider blir kategorisert av andre, hvordan de selv kategoriserer seg i forhold til andre, og hvordan de forstår og tolker rasisme. For å belyse opphavet til denne kategoriseringen av stigmatiserte grupper (Link og Phelan, 2001), er det viktig å undersøke opprinnelsen til disse aspektene i en norsk kontekst. Innenfor «fenotype» har jeg plassert fortellingene til informantene med en etnisk norsk forelder og en afrikansk forelder. Hudfarge spiller her en viktig rolle for hvordan de blir oppfattet av andre, og dermed både for den rasismen de opplever samt deres tolkningsrammer for rasisme. Forskjellige meninger og forestillinger om fenotype, og spesielt hudfarge, er forankret i vår felles kultur og historie (Eriksen, 2023). Eriksen belyser dette gjennom Danmarks-Norges involvering i slavehandelen under kolonitiden. Et eksempel på hvordan koloniale holdninger og rasisme var synlige i Norge, er utstillingen av afrikanere som «levende utstillingsobjekter» under feiringen av Norges grunnlovsdag i 1914 (Eriksen, 2023). De forestillingene som ble skapt under kolonitiden om andre mennesker annerledes fra den hvite nordmannen er «bygget inn i mye av det vi deler: språket vårt, bilder og symboler som vi kjenner og bruker, samfunnet vi er del av, grunnleggende ideer om utvikling og menneskelighet» (Eriksen, 2023, s. 187). Fenotype som kategori har dermed unike

konnotasjoner, formet av en lang og kompleks historie, som kan fortsette å forme vår forståelse av andre mennesker i dagens samfunn.

Rasisme basert på religion eller kultur ble mer framtrædende i Europa på 60- og 70-tallet samtidig som mange innvandrere fra muslimske land kom til Vest-Europa. Bangstad (2023) legger fram to grunner til dette. For det første, ytre høyre unngikk å problematisere andre mennesker på bakgrunn av «rase» etter holocaust vel vitende om de negative assosiasjonene dette ga for folk. For det andre ble en problematisering av andres religion eller kultur ansett som mindre kontroversielt da det «muslimske» ble mer synlig i offentligheten, ettersom flere i befolkningen identifiserte seg som muslimer (Bangstad, 2023, s. 222-223). På bakgrunn av historisk kontekst kan derfor det å være kritisk til religion oppfattes annerledes enn å være kritisk til noens fenotype/«rase». «Rase»-begrepet har en lang og vond historie med undertrykkelse og slaveri, og regnes kanskje som mer tabu å kritisere enn religion/muslim. Dette kan være med på å forklare hvorfor «den mest framtrædende formen for rasisme og diskriminering de siste tiårene har tatt utgangspunkt i ideer om menneskelige forskjeller knyttet til andre menneskers kultur og/eller religion» (Bangstad, 2023, s. 222).

Å dele informantenes forståelsesrammer og fortellinger inn i fenotype og religion er nyttig for å undersøke tolkningsrammer for rasisme basert på to faktorer. I den norske konteksten kan både fenotype og religion anses som kategorier som har stigmatiserte aspekter tilknyttet seg. Selv om de i denne sammenheng blir brukt som analytiske kategorier basert på informantenes ulike tolkninger av rasisme, knyttes de også til ulike merkelapper og konnotasjoner. Dette gir muligheten til å skille mellom forskjellige stigmatiserte merkelapper og se på hvilke måter stigma spiller inn i deres fortellinger om rasisme.

Opplevd rasisme i dag: betydningen av synlighet

For å forstå hvordan rasisme preger hverdagen til individer med minoritetsbakgrunn, er det nyttig å lytte til deres individuelle fortellinger og tolkninger av egenopplevd rasisme. Essed (1991) sitt begrep hverdagsrasisme gir et nedenfra-og-opp perspektiv, der fokus rettes mot hvordan individer forteller om og håndterer rasisme i dagligdagse situasjoner. Essed (1991) argumenterer for at ved å undersøke disse individualiserte erfaringene kan man avdekke hvordan rasisme opererer på et mer omfattende samfunnsnivå. Tidligere forskning på hverdagsrasisme i Norge viser at den ofte uttrykkes implisitt og skjult. Den er dermed synlig

for mottakeren, men ofte ikke for avsenderen (Fuhrer, 2023). Vanlige former for rasisme minoriteter i Norge møter inkluderer "skjellsord og nettsettende ytringer, forskjellsbehandling og diskriminering, antakelser om ikke å være «norsk», antakelser om lav sosial status og fordomsfull inkludering" (Banafsseh mfl., 2024).

Rasisme basert på antatt ikke-norskhet er nært knyttet til den historiske fortellingen om dannelsen av nasjonen Norge. Det har generelt vært en oppfatning av Norge som et homogent land før den første «bølgen» av innvandring fra ikke-vestlige land på 60-tallet. Ånensen (2021) argumenterer for at denne oppfatningen ikke stemmer overens med det reelle landskapet av Norges befolkning, som til alle tider har vært «mangfoldig» med en sammensetning av ulike etniske grupper. Danningen av nasjonen Norge utelukket etniske grupper i den nasjonale fortellingen slik som samer og tatere, og norskhet ble på mange måter definert i motsetning til disse gruppene, noe som har skapt de som «den andre». Ut ifra dette mener Ånensen (2021, s. 7) at «betydningen av mangfold blir snevert definert til å bety «ikke-vestlig», «ikke-europeisk» og «ikke-hvit»». Dette narrative har vært med på å skape en norskhet som blant annet innebærer hvithet, og bidratt til en eksotifisering og fremmedgjøring av nyere innvandrere fra spesielt ikke-vestlige land (Ånensen, 2021, s. 7).

Andres aksept og anerkjennelse av minoriteter som «norsk» påvirker hvordan minoriteter definerer seg selv, og dermed som tilhørende det nasjonale fellesskapet (Friberg, 2021). Gullestad (2002) argumenterer for at vår avstamning spiller en avgjørende rolle i hvordan andre kategoriserer oss. I dette ligger det at fenotype og kulturelle markører er viktigere enn bosted og statsborgerskap når man tilegner andre en etnisk tilhørighet. Dette argumentet finner støtte i Fribergs (2021) studie på unge etterkommeres identifisering som norsk, og viser at de med foreldre fra Afrika, Midtøsten, Sør-Amerika og Asia i mye større grad opplever å ikke bli godtatt som norske av andre, enn de som har foreldre fra europeiske land. Han fant at dette gjaldt spesielt for de som tilhører ikke-hvite grupper slik som personer med afrikanske røtter. Gullestad (2002) og Fuhrer (2021) påpeker at hudfarge påvirker hvordan minoriteter opplever å bli sett og behandlet. Hubinette og Tigervall sin studie (2009) på adopterte i Sverige illustrerer hvordan "ikke-hvite kropp" kan bli en konstant faktor i interaksjoner med hvite majoritetssvensker, og potensielt føre til mikroagresjoner. Studier av hvite innvandrere fra nordiske land viser også at hvithet gir lettere innpass i det "norske" sammenlignet med andre ikke-hvite innvandrere (Guðjónsdóttir, 2014). Prieur fant i sin studie om rasisme i 2010 at de som «ikke bærer fysiske eller språklige tegn på innvandrerbakgrunn» (s. 82) har et større spillerom for valg av egen tilhørighet på grunn av en større anerkjennelse fra andre om at man

er «norsk». Melaninrike i Prieurs studie opplevde å få flere påminnelser om at de ikke ble oppfattet som norske av andre, noe som tydeliggjør en link mellom det å være melaninrik og å ikke bli oppfattet som norske av andre. Hudfarge spiller en betydelig rolle i hvordan minoriteter blir møtt av andre. Svarthet og hvithet symboliserer mer enn bare hudfarger; de er knyttet til ideer om nasjonen (Fuhrer, 2021). Det er derfor viktig å inkludere fenotype i studier av rasisme.

Tyldums rapport (2019) om nordmenns holdninger til minoriteter belyser at rasisme kan manifestere seg på ulike måter, basert på både fenotype og religion. En av seks nordmenn mener at en person med mørk hud aldri kan bli helt norsk, og en av fire mener det samme om en muslim som bor mesteparten av sitt liv i Norge (Tyldum, 2019). Begrunnelsen for rasistiske erfaringer er ofte knyttet til type stigma. Innvandrere fra muslimske land slik som Pakistan knytter i større grad opplevd rasisme til religion, mens innvandrere fra Etiopia knytter det i større grad til hudfarge (Dalen mfl., 2022). Hvorvidt man knytter opplevd rasisme til hudfarge eller religion kan være formende for hvordan individer tolker og forholder seg til rasisme.

Den offentlige diskursen rundt muslimer i Norge har i nyere tid ofte tegnet et bilde av Islam som inkompatibel med norske verdier og kultur. Unge muslimer i Norge opplever at det er mye rasisme og hatytringer på nettet, både i form av direkte kommentarer til enkeltpersoner eller kommentarer om den gruppen (muslim eller innvandrer) de tilhører (Nadim, 2023). Hatefulle ytringer om deres gruppe rammer også dem selv, og er med på å skape en distansert rasisme, som til tross for å være indirekte også påvirker deres selvbilde. Bagheri (2018) kaller dette for en «subtil islamofobi». I motsetning til direkte islamofobi eller rasisme, består subtil islamofobi av skjulte holdninger og negative medieoppslag om muslimer. I Norge, og store deler av Europa, har en negativ mediediskurs om muslimer i stor grad handlet om Islams inkompatibilitet med «norsk» kultur og muslimers vansker med å integrere seg i samfunnet. Dette har en negativ påvirkning på norske muslimers følelse av tilhørighet til nasjonen (Kunst mfl., 2012).

En skotsk studie viste at muslimer som ikke selv opplever rasisme, likevel er bevisste på dens eksistens på grunn av andres erfaringer og en negativ diskurs om muslimer (Bagheri, 2018). Aktørenes egne erfaringer og deres generelle kunnskap om islamofobi, var nært knyttet til en generell tolkning av Skottland som et sted med mye eller lite islamofobi. Synlige religiøse markører, som hijab og skjegg, er forbundet med økt opplevd islamofobi (Babacan, 2023).

Bygnes (2022) fant at høyt utdannede syriske flyktninger i Norge opplever sosiale grenser på bakgrunn av ulike stigmatiserte kategorier som flyktning og muslim. For å håndtere disse «sammenvevde» sosiale grensene brukte aktørene «sammenvevde» ressurser som klassebakgrunn, type stigma og grad av synlighet for å gjøre motstand mot de sosiale grensene (Bygnes, 2022).

Synlighet spiller en betydelig rolle i hvordan minoritetspersoner blir oppfattet av andre, både når det gjelder fenotype og religion. Personer med synlige tegn på etnisk opphav, for eksempel hudfarge eller ansiktstrekk, kan bli kategorisert og stereotypisert av majoriteten. Dette kan føre til både positive og negative opplevelser, men kan også resultere i en konstant bevissthet om sin egen "annerledeshet". På samme måte kan synlig religiøs tilhørighet, for eksempel gjennom bruk av hijab eller andre religiøse symboler, føre til at man blir møtt med fordommer og stereotypier. Forståelse av hvordan synlighet påvirker minoritetspersoners opplevelser er derfor viktige i undersøkningen av opplevd rasisme.

Oppgavens oppsett

Denne oppgaven skal belyse hvordan etterkommere i Tromsø tolker og forstår rasisme, og hvordan de responderer på eventuell rasisme. I kapittel 2 går det gjennom oppgavens metodologiske tilnærming og forskningsdesign. Her diskuteres metodevalg i oppgaven, og det reflekteres over ulike styrker og begrensninger knyttet til forskningsdesignet. Kapittel 3 gir en oversikt over oppgavens teoretiske rammeverk. Her beskrives stigma, tolkningsrammer og lokal representasjon sin nytte for å belyse oppgavens tematikk. Kapittel 4 er oppgavens første analysekapittel, og fokuserer på hvordan stedlige faktorer kan være formende for etterkommeres forståelse og respons på rasisme. Kapittel 5, oppgavens andre analysekapittel, viser hvordan informantenes ulike forståelser og tolkninger av rasisme former to ulike forståelsesmønstre av rasisme. I oppgavens siste analysekapittel, kapittel 6, går det nærmere inn på hvordan informantene håndterer og responderer på rasisme, gjennom å se på to framtrede håndteringsmønstre av rasisme. Et felles tema gjennom alle analysekapitlene er hvordan to ulike tolkningsrammer kommer til uttrykk gjennom informantenes forståelser og responser på rasisme. Avslutningsvis diskuteres og oppsummeres hovedfunnene i kapittel 7 og 8.

2 Metode

Teoretisk begrunnelse

I dette kapittelet skal oppgavens forskningsdesign bli beskrevet og drøftet opp mot oppgavens problemstilling: hvordan etterkommere i Tromsø forstår og beskriver erfaringer med rasisme, og hvordan deres tolkningsrammer rundt rasisme kommer til uttrykk i måten de responderer på eventuell rasisme. Jeg har valgt å bruke et kvalitativt forskningsdesign der datamaterialet består av åtte dybdeintervjuer med informanter med ulik etnisk bakgrunn. Hovedfokuset i analysen av datamaterialet er å undersøke hvordan aktører både tolker og gir mening til egen posisjon i det lokale og omgivelsene sine, med et spesielt fokus på hvordan de forstår og tolker rasisme. Ettersom jeg undersøker rasisme på individnivå i hverdagslige samhandlinger, har jeg valgt å ta utgangspunkt i Essed (1991) sitt argument om at det er viktig å starte med å lytte til folks erfaringer med rasisme for å undersøke fenomenet rasisme i hverdagslige samhandlinger. Hun baserer dette på at svarte (spesielt i USA) har en lang historie med erfaringer med rasisme, og gjennom dette har opparbeidet seg bred kunnskap om hvordan rasisme opererer og fungerer. Et utgangspunkt i folks erfaringer med rasisme, ved å lytte til hvordan disse erfaringene tolkes og beskrives, er en viktig basis for å forstå hvordan fenomenet rasisme opererer både på individnivå, men også hvordan det manifesteres på systemnivå (Essed, 1991, s. 2-3). En viktig del av Esseds (1991) argument er at forskeren må stille seg utforskende og åpen til de erfaringene folk har med rasisme.

Rasisme kan bli sett på som et sensitiverende begrep. Dette betyr at det ikke har én bestemt definisjon, men er et generelt fenomen som er kontekstuellet betinget (Blumer, 1954). Når jeg bruker rasisme som et sensitiverende begrep, går jeg ikke ut fra en bestemt definisjon av fenomenet, men lar det heller være som en pekepinn for å kunne undersøke hvordan rasisme fungerer i den valgte konteksten. Blumer (1954) argumenterer for at når forskere bruker sensitiverende begreper er det i større grad empirien som former teorien, heller enn å stå i fare for å prøve å presse ned teori på empiri, da det sistnevnte kan føre til at man ikke får med seg uforutsette eller nye former ved fenomenet. Ved å gå inn med et (relativt) åpent sinn for å prøve å forstå hvordan og på hvilke måter informantene tolker og erfarer rasisme, har jeg mulighet til å også være åpen for uforutsette funn eller nye måter å se rasisme på. Med denne tilnærmingen blir også da kvalitative intervjuer et naturlig valg i innhenting av data, ettersom det tillater informantene å kunne gå dypere i de ulike temaene de selv vektlegger.

Ustrukturerte kvalitative intervjuer

Ustrukturerte kvalitative intervjuer kjennetegnes ved at de er en fleksibel intervjumetode der spørsmålene formuleres åpne, og oppfordrer informanten til å komme med egne refleksjoner (Byrne, 2018). Rasisme som et sensitiverende begrep som kan defineres på ulike måter, betyr også at det kan være vanskelig å måle. En måte å undersøke rasisme i hverdagssituasjoner er derfor å lytte på aktørers egne erfaringer og måter å tolke rasisme på. Ustrukturerte kvalitative intervjuer gir rom for å utforske informantenes egen definisjon av rasisme, og hvorvidt og på hvilke måter de selv opplever dette i hverdagssituasjoner. Det er en relativt uformell intervjustil, der selve intervjuet skal føles mer som en samtale, for å skape en avslappet og trygg ramme for informanten. For dette formålet lot de åpne spørsmålene og den uformelle strukturen ved kvalitative intervjuer informantene snakke ut om sine syn på temaet i sin egen kontekst. Dette er viktig når man skal undersøke rasisme, som kan oppleves som et sensitivt tema for mange. Å få informantene til å føle seg komfortabel med å dele fra sitt eget liv er derfor en av de viktigste faktorene for et vellykket intervju. Kvalitative intervjuer gir dermed mulighet til å gå dypere inn i informantenes meninger og fortellinger om rasisme, og bidrar til en dypere forståelse av hvordan individer forstår og tolker rasisme.

Rekruttering og utvalg

I starten av masterprosjektet ønsket jeg å undersøke hvordan BLM-bevegelsen og den påfølgende diskursen påvirket etterkommeres forståelse og tolkning av rasisme i Tromsø. Tromsø ble valgt som sted ettersom lite forskning på rasisme har blitt gjort spesifikt i Tromsø, og jeg ønsket å undersøke etterkommeres forståelse av rasisme fra et alternativt perspektiv enn det som har blitt gjort tidligere. For å finne informanter knyttet til BLM-bevegelsen prøvde jeg først å få tak i etterkommere med engasjement for antirasisme, og kontaktet derfor antirasistiske organisasjoner i Tromsø. Jeg delte informasjon om prosjektet på organisasjonenes Facebook-grupper, og sendte epost til organisasjonenes ledere. Noen informanter ble rekruttert på denne måten, men i intervjuene kom det fram at disse informantene ikke verken var særlig aktive eller engasjerte i organisert antirasisme.

Da jeg ikke klarte å få flere informanter fra de antirasistiske gruppene, valgte jeg å utvide rekrutteringsstrategien for å nå et bredere utvalg og sikre et tilstrekkelig antall informanter.

Innlegg ble publisert i større Facebook-grupper i Tromsø, som «Hjelp til alt mulig», noe som resulterte i flere informanter. De resterende informantene ble rekruttert gjennom snøballmetoden, der andre informanter jeg allerede hadde intervjuet kontaktet folk de tenkte kunne være relevante, og via mine egne personlige kontakter. Ettersom ingen av informantene mine var aktive eller engasjerte i antirasistisk aktivitet, ble det videre fokuset i oppgaven endret. Denne endringen i rekrutteringsstrategi hadde en betydelig innflytelse på prosjektets fokus. I stedet for å undersøke den spesifikke rollen til BLM-bevegelsen, ble undersøkelsen rettet mot en mer generell forståelse av egenopplevd rasisme i hverdagen blant etterkommere i Tromsø. Denne endringen var hensiktsmessig av flere grunner, da det både viste seg å være vanskelig å finne informanter som var aktive i antirasistisk organisert aktivitet, og fordi det bidro til en bredere forståelse av hvordan rasisme oppleves i hverdagen, uavhengig av aktivisme.

Utvalgskriterier

Denne oppgaven baserer seg på analyser av åtte kvalitative dybdeintervjuer med etterkommere av innvandrere som har vokst opp i Tromsø. Utvalgskriteriene var avgrenset til informanter som hadde en eller to foreldre fra Asia, Afrika eller Sør-Amerika, var over 20 år gamle, og med en sterk tilknytning til Tromsø. Dette innebar enten å ha vokst opp i byen eller å ha bodd der over lengre tid som barn og voksen. Samtlige av informantene har tilbrakt barndommen i Tromsø, mens seks av dem fortsetter å bo der i dag. Utvalget er jevnt fordelt mellom kjønnene med fire kvinner og fire menn, og aldersspennet varierer fra 22 til 30 år. Fire av informantene har en lik etnisk bakgrunn, med en etnisk norsk forelder og en forelder fra Vest-Afrika. De resterende har foreldre fra ulike deler av Midtøsten og Sør-Asia.

Ettersom jeg ønsket å undersøke rasisme fra mottakerens perspektiv var det viktig å rekruttere informanter som kunne klassifiseres som «synlige minoriteter». Tidligere forskning knytter ikke-vestlig fenotype og religion sammen med høyere grad av opplevd rasisme (Prieur, 2010; Friberg, 2021). For å undersøke hvordan sted spiller en rolle i opplevelsen av rasisme, ble alle informantene valgt fra Tromsø. En informant ble født i Oslo, men flyttet til Tromsø i ung alder og tilbrakte derfor store deler av både oppveksten og voksenlivet sitt der. Dette gir et interessant perspektiv på å flytte fra et miljø med mange like til et med få like. To av informantene mine er også søstre som kom til Norge i 2-4 årsalderen fra Midtøsten. Selv om de ikke er født i Norge, har de tilbrakt store deler av oppveksten her, og det er sannsynlig at de har like opplevelser som de andre informantene. Det at de er søstre gjør også at man kan tenke at de har like opplevelser, men de hadde den forskjellen der en av de brukte hijab mens den

andre hadde valgt å ta av hijaben noen år før jeg intervjuet henne. Hijab som en synlig religiøs merkelapp er et viktig aspekt i undersøkningen av opplevd rasisme, og jeg vurderte derfor at begge informantene ville kunne komme med unike historier. For å finne fram til informanter med en antatt sterk tilknytning til Tromsø søkte jeg ut personer som hadde vokst opp der. Det er vanskelig på forhånd å måle en persons tilknytning til et sted, men det kan tenkes at der en person har hatt sin oppvekst vil være formende for grad av tilknytning. Dette bygde et godt grunnlag for å undersøke informantenes eventuelle opplevelser med rasisme i sammenheng med opplevd tilhørighet til både det lokale og det nasjonale.

Informantene er alle over 20 år, og kan karakteriseres som unge voksne fra starten av 20-årene til tidlig 30-årene. Dette alderskravet ble satt for å undersøke hvordan og på hvilke måter voksne føler og uttrykker tilhørighet til Norge, og mer spesifikt til Tromsø. Ungdommer generelt utforsker sin identitet og tilhørighet, og det å ha minoritetsbakgrunn kan være en ekstra faktor som spiller inn i denne identitetssøken (se for eksempel Friberg, 2021). Ved å intervjuer unge voksne som kan antas å være mer sikre på sin identitet, ga det mulighet for å få innsyn i informantenes refleksjoner rundt egen barndom i Tromsø, men fra et voksent sitt perspektiv.

I offentlig statistikk blir personer født i Norge av to innvandrerforeldre referert til som norskfødte med innvandrerforeldre (Dzamarija, 2008). Denne oppgavens utvalg inkluderer imidlertid både personer født i Norge og personer som har tilbrakt mesteparten av livet her, men er født i utlandet. Flere av informantene har også én etnisk norsk forelder og en innvandrerforelder. På grunn av dette bruker jeg kategorien «etterkommere av innvandrere» (etterkommere) for å referere til gruppen som helhet, da det bedre reflekterer deres ulike bakgrunner.

For å analysere informantenes erfaringer med rasisme mer detaljert, og med bakgrunn i deres egne tolkninger og erfaringer med rasisme, har jeg valgt å dele fortellingene deres inn i to analytiske grupper: fenotype og religion. Samtlige av informantene som vektlegger fenotype i sine fortellinger om rasisme har en forelder fra Norge og en forelder fra et Vestafrikansk land. Fortellingene til informantene som er tilknyttet religion er enten praktiserende muslimer, vokst opp med muslimske foreldre eller har blitt antatt å være muslim av andre.

Tabell 1.0: Oversikt over informanter og foreldrenes innvandrerbakgrunn

Ines <i>Foreldre fra Norge og Vest-Afrika</i>	Amani <i>Foreldre fra Midtøsten</i>
Maria <i>Foreldre fra Norge og Vest-Afrika</i>	Farah <i>Foreldre fra Midtøsten</i>
Isak <i>Foreldre fra Norge og Vest-Afrika</i>	Hamza <i>Foreldre fra Norge og Midtøsten</i>
Lukas <i>Foreldre fra Norge og Vest-Afrika</i>	Kamalan <i>Foreldre fra Sør-Asia</i>

Refleksjoner rundt utvalg

I refleksjoner rundt utvalget og utvelgingsprosessen knyttet til denne masteroppgaven, er det noen begrensninger og potensielle svakheter jeg vil dra fram. I rekrutteringsprosessen kunne jeg ha jobbet hardere for å få et mer variert etnisk mangfold i utvalget. Alle informantene som knytter fenotype med sine fortellinger om rasisme har for eksempel lik etnisk bakgrunn, noe som kan bety at man går glipp av et mer nyansert bilde av hvordan rasisme forstås og tolkes. Det er også viktig å nevne at ulike stigmaer kan operere sammen på ulike måter og eventuelt forsterke hverandre. Oppgaven min tar for seg stigma knyttet til fenotype og religion stort sett separat, men det er en begrensning at jeg ikke har undersøkt hvordan disse stigmaene kan samvirke. Det er også relevant å nevne at oppgaven ikke tar for seg andre faktorer som kan ha betydning for hvordan rasisme oppleves og tolkes, for eksempel kjønn, klassebakgrunn og utdanningsnivå. Både det at mange av informantene har lik etnisk bakgrunn og at det ikke er noen som er både muslim og melaninrik, kommer i stor grad av at utvalget er relativt lite med bare åtte informanter. Selv om et lite utvalg ikke nødvendigvis er problematisk i et kvalitativt forskningsdesign, ettersom målet ikke er representativitet (Silverman, 2014), så gjør det det vanskeligere å finne typer som man kan generalisere fra.

Rasisme som sensitivt tema

I intervjuet

Rasisme som tema kan være vanskelig å snakke om i Norge da det mangler et språk for å kunne snakke om berørende kategorier slik som hudfarge/«rase» (Fuhrer, 2021). Å både

snakke om og skrive om rasisme blir dermed en sensitiv oppgave. Refleksjoner rundt rasisme som et sensitivt tema har derfor vært en gjennomgående del av hvordan jeg skulle formulere intervju spørsmål, ordlegge meg i intervjuer og analysere datamaterialet. Rasisme som et sensitivt tema har to sider. På den ene siden kan frykt for negative reaksjoner fra andre hindre aktører i å dele sine opplevelser av rasisme. På den andre siden kan temaet føles som et minefelt av politisk ukorrekthet, der valg av hvilke begreper og kategorier man skal bruke blir en ekstra utfordring, både for meg som intervjuer, men også for informantene man intervjuer.

I rollen som intervjuer måtte jeg være veldig bevisst hvordan jeg ordla meg, ettersom erfaringer med rasisme ofte kan dreie seg om traumatiske opplevelser for informantene. Det var viktig for meg å la informantene snakke fritt, ha en empatisk tilnærming til sensitive temaer, og ikke presse de til å snakke om opplevelser de ikke ønsket å dele. Jeg var også veldig bevisst hvilke begreper og kategorier jeg valgte å bruke, og lot heller informantene selv snakke om kategorier om fenotype som de selv var komfortable med.

En av informantene mine fortalte meg at hun ikke var komfortabel med å snakke offentlig om den rasismen hun har opplevd, i frykt for å møte på negative konsekvenser av majoritetsnormmenn. Hun fryktet å bli stemplet som lettkrenket eller hårsår. I min rolle som intervjuer var det derfor ekstra viktig at jeg klarte å skape tillitt mellom meg og informanten, og sikre etiske hensyn slik som anonymitet. Det at jeg valgte å ha individuelle intervjuer, i stedet for gruppeintervjuer, var i dette hensyn en god avgjørelse. Den samme informanten uttrykte at hun følte seg mer komfortabel å snakke om sine erfaringer i en en-til-en-samtale. Egenopplevd rasisme kan være et vanskelig tema å ta opp, og for mange kan det føles betryggende å dele i en konfidensiell setting.

I analysen

I analyseringen av datamaterialet måtte jeg reflektere mye rundt hvilke begreper jeg skulle bruke for å kunne beskrive tilknytningen fenotype har med opplevd rasisme. Det manglende språket rundt hudfarge/«rase» i en norsk kontekst gjør at det kan være krevende å vite hvilke begreper og kategorier som kan benyttes, samtidig som det er viktig å inkludere hudfarge/«rase» sin tilknytning til opplevd rasisme (Fuhrer, 2021). På bakgrunn av dette argumenterer Fuhrer (2021) for at fenotype kan brukes som en overordnet analytisk kategori for å betegne de utseendemessige forskjellene lest inn i «rase». Analysen dreier seg i stor grad om hvordan stigmatiserende merkelapper er tilknyttet erfaringer med rasisme, og det har derfor vært viktig å kunne ha begreper for å kunne beskrive disse merkelappene. Når det i

analysen refereres til spesifikke fenotypiske trekk, slik som hudfarge, har jeg valgt å ta utgangspunkt i hvilke kategorier informantene bruker for å beskrive seg selv, slik som «melaninrik» eller «mørk». Ved å bruke informantenes egne begreper unngår man å projisere et etablert språk over på deres opplevelser.

Intervjuguide og utføring av intervju

Intervjuguide: Utforming og bruk

Intervjuguiden er formet med målet om å skape en åpen og naturlig samtale mellom meg som intervjuer og informantene. Guiden ble mest brukt som en samtalestruktur jeg forholdt meg til, og jeg var bevisst å ikke følge den slavisk, og heller komme med oppfølgingsspørsmål til det informantene selv valgte å vektlegge. Spørsmålene var formulert for å la informantene definere begreper om rasisme og mangfold på egne premisser. Dette ga et mer nyansert bilde av hvordan de opplever og forstår disse begrepene. Det gjorde det også mulig for meg å tilpasse meg informantenes individuelle perspektiver og erfaringer. Intervjuguiden er delt inn i to hovedtemaer: tilhørighet og rasisme. Tilhørighetsdelen tok for seg både tilhørighetsfølelse lokalt og nasjonalt, og spørsmål rettet mot informantenes forhold til å bo i Tromsø. I rasisedelen var jeg både interessert i å utforske hvordan informantene selv definerer rasisme knyttet til ulike steder, og hvor mye de engasjerte seg i antirasisme. Det å ikke forholde seg slavisk til intervjuguiden viste seg å være nyttig, da det kom fram av intervjuene at de færreste av informantene deltok i antirasistiske grupper eller demonstrasjoner, som del to av intervjuguiden min tok for seg. Da fikk jeg heller mulighet til å gå mer i dybden på andre deler som var mer relevante for informantene.

Etter først å ha blitt litt kjent med informantene, var mitt første spørsmål «hvor kommer du fra». Dette er et typisk spørsmål mange med minoritetsbakgrunn kan få, og jeg stilte dette spørsmålet bevisst for å undersøke hvordan informantene forholdt seg til slike typer spørsmål. Å inkludere dette spørsmålet kunne ha ført til at informantene kan ha følt seg ukomfortable, men jeg opplevde at dette spørsmålet satte i gang en veldig god refleksjon rundt temaet rasisme og tilhørighet, og fungerte som en veldig god start i intervjuet. I løpet av intervjuprosessen utviklet intervjuguiden seg. I de første intervjuene jeg hadde kom det fram temaer jeg ikke hadde tenkt på i utformingen av intervjuguiden, slik som hvorvidt informantene for det meste hadde etnisk norske venner eller andre minoritetsvenner. Dette

viste seg å være en viktig faktor i den stedlige konteksten, spesielt knyttet til tilgjengelighet av rasimeresponser, og jeg valgte derfor å inkludere et spørsmål om det i de andre intervjuene.

Praktisk gjennomføring av intervju

Siden informantene mine bodde enten i Tromsø eller andre byer i Norge, ble alle intervjuene gjort over zoom. Å ha personlige intervjuer over videosamtale kan ha både positive og negative konsekvenser. Man får muligheten til å nå folk som bor langt unna, og det kan virke mer overkommelig og praktisk for informantene å delta. Samtidig kan det være vanskeligere å få en naturlig tilknytning i videosamtaler enn i ansikt-til-ansikt samhandling. I noen av intervjuene møtte jeg også på tekniske problemer, slik som problemer med internett, noe som bidro til avbrudd i intervjusamtalen. Dette skjedde heldigvis kun et fåtall av intervjuene, men når det skjedde hadde det en negativ påvirkning på samtalen da informantene mistet tråden i det vi hadde snakket om. Det var derfor veldig viktig at jeg som intervjuer hadde god oversikt over det som hadde blitt sagt, slik at jeg kunne rette de inn på det vi hadde snakket om før eventuelle avbrudd skjedde.

Refleksjoner rundt intervju

Under intervjuene ble det klart at spørsmålet «På hvilke måter tenker du Tromsø representerer deg/ et mangfold?» ikke fungerte optimalt. Flere informanter slet med å forstå meningen med spørsmålet, noe som gjorde at jeg ikke fikk særlig mye ut av å ha spørsmålet med i intervjuene. Ved å reflektere over det i etterkant tenker jeg at spørsmålet nok er for «sosiologisk» eller akademisk formulert, og at det burde ha blitt omformulert til et mer hverdagslig språk. På den måten kunne alle informantene ha forstått det bedre, uavhengig av utdannings- eller yrkesbakgrunn. Målet med spørsmålet var å undersøke informantenes opplevelse av representasjon i Tromsøs bybilde. En alternativ formulering, som «Er det noen steder eller plasser i Tromsø du føler deg mer knyttet til enn andre?», kunne ha fanget opp dette på en bedre måte. Denne justeringen ville gjort spørsmålet mer tilgjengelig og relevant for informantene, og dermed styrket datagrunnlaget for analysen av lokal representasjon.

Transkribering

Et viktig steg for å sikre reliabilitet i forskning er å bruke båndopptaker under intervjuer (Silverman, 2014, s. 88). Ved å ta opp et intervju, for så å ordrett transkribere det etterpå, er det mindre rom for at forskerens egen forutinntatthet kan påvirke hva som har blitt sagt. Det kan også være med på å gjøre den sosiale relasjonen i intervjuet mer uanstrengt og naturlig da forskeren ikke trenger å hyppig notere, og heller kan fokusere fritt på informanten. I

transkriberingen valgte jeg å «oversette» fra nordnorsk til bokmål. Det kan argumenteres for at ved å gjøre dette ble datamaterialets reliabilitet svekket. Samtidig er det viktig å tilgjengeliggjøre forskning for alle, og en stor del av dette er å skrive på en måte som alle forstår. Ettersom jeg selv snakker nordnorsk var jeg obs på å holde språket nærmest mulig det nordnorske, og ikke miste det muntlige preget, noe som kan skje når man skriver på bokmål.

Tematisk analyse

Analyseprosessen i denne masteroppgaven foregikk parallelt med lesing av teori og tidligere forskning. Den besto av å dele inn sitater fra informantene inn i overordnede temaer i forhold til en generell sosiologisk problemstilling, en metode som kan kalles for tematisk analyse (Rivas, 2018). Arbeidet med analysen gikk i flere runder, der jeg kodet datamaterialet i overordnede temaer, for så å gå dypere inn på temaer som var framtrødende. For å organisere sitatene inn under de ulike temaene brukte jeg matriser, der jeg hadde ulike fargekoder for hvert overordnet tema og undertema. Dette ga meg et overordnet blikk over hvilke temaer som faktisk ble tatt mest opp av informantene, og hvor mye og ofte det kom fram i datamaterialet. Jeg gikk inn med en relativt åpen tilnærming til datamaterialet, i det at jeg ikke benyttet meg av et spesifikt teoretisk rammeverk for å analysere i starten. Teorien kom på plass senere ved at jeg søkte ut ulike rammeverk for å se hva som best kunne belyse funnene i datamaterialet. Denne tilnærmingen tok utgangspunkt i at rasisme kan ses på som et sensitiverende begrep (Blumer, 1954). Ved å la empirien guide teorivalg står man i mindre grad i fare for å presse teori ned på empiri, og lar heller empirien guide hvilken teori som er passende (Blumer, 1954). I mitt tilfelle har denne tilnærmingen gjort at jeg har vært åpen for funn jeg ikke så for meg i starten av prosjektet, slik som linken mellom stigmaresponser og tolkning og opplevelse av rasisme.

Utviklingen av et passende teoretisk rammeverk var en sentral og lang del av masterprosjektet. Målet var å finne teori som kunne belyse og sammenfatte de ulike funnene i datamaterialet på en meningsfull måte. I innledende fase vurderte jeg grensedragnings-teori som relevant for å analysere informantenes tilhørighetsfølelse. Denne teorien belyser blant annet hvordan individer definerer seg selv i forhold til andre, og hvordan de skaper og forhandler grenser mellom «oss» og «dem». Til tross for grensedragnings-teoriens anvendelighet, manglet det detaljerte beskrivelser fra informantene om hvilken «gruppe» de selv følte de tilhørte og identifiserte seg med. Dette skapte en begrensning i den teoretiske

forklaringskraften. Først ved å inkludere relevant forskning på stigma og stigmamotstand falt alle bitene på plass. Begreper som «stigmabevissthet», «taktfull aksept» og «hverdagsmotstand mot stigma» fra stigmaforskningen bidro til å belyse funnene fra empirien på en nyansert måte. Denne dynamiske tilnærmingen til teorivalg, der ulike perspektiver ble vurdert og integrert, resulterte i et robust og relevant teoretisk rammeverk. Dette rammeverket bidro til et mer nyansert bilde av individers forståelse av rasisme i hverdagen.

Etikk

Denne oppgaven er gjort i henhold til de forskningsetiske retningslinjene for å sikre informantenes rettigheter og pålitelige forskningsresultater. Forskningsprosjektet er godkjent av NSD, og det er blitt innhentet informert samtykke fra samtlige deltagere i masterprosjektet. Informantene mottok før intervjuene et informasjonsskriv som inneholdt generell informasjon om temaene vi skulle snakke om, informasjon om at deres identitet blir anonymisert og deres rettigheter til å trekke seg når som helst under prosjektet. Jeg gikk også gjennom informasjonsskrivet med dem i starten av intervjuet for å sikre at det ikke var noen misforståelser. Av hensyn til å holde informantene anonyme har jeg gitt dem fiktive navn, og valgt å ikke inkludere spesifikke detaljer rundt dem som alder eller jobb. Siden Tromsø er en relativt liten by, og på tidspunktet informantene vokste opp, en by med liten innvandrerbefolkning, har jeg valgt å generalisere foreldrene deres sine opphavsland til verdensdeler. Dette er også grunnen til at jeg har valgt å ikke inkludere nabolag eller stedsnavn i Tromsø som kan knyttes til informantene.

Refleksivitet

En viktig del av forskningsetikk involverer refleksivitet (Ali og Kelly, 2018). Refleksivitet er en form for kritisk tenkning, hvor forskeren må være bevisst både sin egen posisjon og forskningsobjektets posisjon. Ali og Kelly (2018) fremmer fire hovedområder hvor forskeren må tenke kritisk rundt det å «identifisere makt og maktrelasjoner, ha et teoretisk perspektiv på makt i forskning, foreta etiske vurderinger og ha en ansvarlighet for produsert kunnskap» (s. 44). I arbeidet med denne masteroppgaven har refleksivitet vært viktig gjennom hele masterprosessen for å sikre pålitelige forskningsresultater. Som masterstudent kan jeg stå i fare for å ha en ubevisst normativ tilnærming til temaet, som igjen former funnene mine, og hvordan de blir presentert. Jeg har derfor måtte være bevisst å ikke tre ned egne erfaringer og meninger over informantenes erfaringer. Rasisme, som mange temaer innen

samfunnsforskning, er ikke verdifritt. Selv om det kan argumenteres for at fullstendig objektivitet er vanskelig å oppnå da analysen blir fra forskerens ståsted, har det samtidig vært viktig for meg å prøve å legge til side mitt eget engasjement og holdninger i analyseprosessen. Dette for å ikke farge informantenes erfaringer med mine egne erfaringer.

Forskerposisjon

Refleksivitet innen samfunnsforskning innebærer også at forskeren er bevisst sin egen posisjon og bakgrunn, og hvordan dette kan påvirke undersøkelsen. Det er viktig å ta hensyn til forskerens, eller i dette tilfellet masterstudentens, geografiske plassering. Ånensen (2021) argumenterer for at forskerens geografiske plassering er en viktig faktor for å oppnå mangfoldige perspektiver på sosiale fenomener. Hun viser til hvordan mye av forskning på etniske minoriteter i Norge har blitt gjort i det sørlige Norge, og da spesielt i Oslo. Det er lite forskning på rasisme som er blitt gjort spesifikt i Nord-Norge og Tromsø, og dette er grunnen til at jeg valgte å fokusere på denne konteksten for å kunne avdekke hvordan aktører i andre byer i Norge tolker og forholder seg til rasisme. Selv om jeg har skrevet denne masteren i Bergen, har jeg en sterk tilknytning til Tromsø i det at jeg er oppvokst der. Dette gir meg en god forståelse for den lokale settingen og menneskene som former denne byen.

Min etniske bakgrunn og posisjon er også en viktig faktor å ta hensyn til. Andersson (2022, s. 205) argumenterer for at «en hvit majoritetsnordmann i kvalitative forskningsintervjuer antakelig vil få andre typer data enn det en som selv er melaninrik vil få». Som hvit kvinne med en blandet etnisk bakgrunn var jeg derfor bevisst på hvordan min posisjon kunne påvirke interaksjonen med informantene. Hvordan jeg ordla meg, og hvilke begreper jeg valgte, var nøye vurdert, og det var også viktig for meg å la informantene definere seg selv og bruke de begrepene de selv var komfortable med. Samtidig kan min blandede etniske bakgrunn ha gitt informantene en viss trygghet i å dele sine opplevelser.

3 Teori

Rasisme

Rasisme er et bredt begrep som omfatter mange ulike typer og former, og det er vanskelig å finne én samstemt definisjon på begrepet. Andersson (2022) argumenterer for at nettopp det å ikke ha en begrensende definisjon av begrepet rasisme gjør at det kan studeres med en åpen tilnærming for å klare å fange de ulike (nye) formene det inntar. Hun mener samtidig at det er mulig å ha noen minimumskrav for hva begrepet burde romme: «rasisme handler om nedvurdering og forskjellsbehandling av mennesker på grunn av deres hudfarge, etnisitet og/eller kultur, og at slike brede kategorier antas å bestemme hvem mennesker «egentlig» er og hvordan de vil handle» (s. 24). Rasisme handler altså i stor grad om stereotypifisering av andre på grunn av synlige merkelapper som knyttes til forventninger om hvem de er og hvordan de antatt kommer til å handle.

Hverdagsrasisme og mikroagresjoner

Rasisme som begrep inneholder mange ulike former og typer, og kan foregå på ulike samfunnsnivå. Det kan derfor være nyttig å ha underbegreper for å bedre kunne undersøke rasisme i ulike kontekster. «Hverdagsrasisme» er et begrep som har gjort en entré i norsk dagligtale de siste årene for å beskrive hvordan mange opplever rasisme i hverdagslige samhandlinger. Philomena Essed (1991) utviklet begrepet for å kunne undersøke hvordan rasisme ikke kun foregår på et strukturelt eller ideologisk nivå, men også hvordan det blir skapt og reproduisert i hverdagen, og dermed hvordan rasisme som ideologi kommer til uttrykk gjennom dagligdagse holdninger og praksiser. Essed skiller hverdagsrasisme fra det mer generelle rasismebegrepet ved at hverdagsrasisme består av kjente praksiser som er gjentakende og systematiske. Med dette mener hun at hverdagsrasisme er innbakt i kjente sosiale praksiser. Dette innebærer at den representerer internaliserte holdninger og atferdsmønstre. Det oppleves også gjentatte ganger og er kumulativt på den måten at skjer det kun én gang oppleves det kanskje ikke som rasisme for mottakeren. Det er i gjentakningen av like holdninger og oppførsel at hverdagsrasisme blir et fenomen (Essed, 1991). I denne oppgaven blir hverdagsrasisme brukt for å undersøke nærmere hvordan aktører tolker og forstår rasisme ulikt.

En form for rasisme som ofte kan leses i tilknytning hverdagsrasisme er «mikroagresjoner». Mikroagresjoner er verbale eller ikke-verbale fornærmelser «som skjer i hverdagslige

mellommenneskelige situasjoner når en person med eller uten hensikt påminnes egen tilhørighet til en gruppe som historisk og ideologisk har vært henvist til et lavere trinn på skalaen over verdifulle mennesker» (Harlap, 2023, s. 140). Dette begrepet er spesielt nyttig for å beskrive rasisme som mottaker opplever, uavhengig av avsenders intensjon (Harlap, 2023). Det evner derfor å plukke opp subtile former for rasisme, som ofte er usynlige for de som ikke opplever rasisme, og som kumulativt kan bli til en opplevelse av hverdagsrasisme for mottaker. I undersøkningen av hvordan aktører forstår og tolker rasisme i hverdagen, kan mikroaggresjoner som et analytisk begrep brukes for å sette ord på asymmetriske opplevelser med rasisme.

Tolkningsrammer

Tolkningsrammer er sentrale for hvordan individer forstår og reagerer på rasisme. Disse rammene har en betydelig innflytelse på både tolkninger av og responser til rasisme. Jeg benytter meg her av Goffmans (1974) forståelse av tolkningsrammer som sosiale rammeverk individer bruker i sosiale settinger for å gi mening til det som foregår rundt dem.

Tolkningsrammer er dynamiske og kan endre seg over tid og i forskjellige situasjoner, og brukes (ofte ubevisst) for å kategorisere omverdenen slik at det passer inn i individets forståelsesrammer. Tolkningsrammer kan på denne måten være nyttige for å belyse hvordan individer på ulike måter drar fra ulike tolkningsrammer for å tolke og forstå rasisme.

Rasialiserte tolkningsrammer

Rasisme i en norsk kontekst har forskningslitteraturen blitt beskrevet som «fargeblind rasisme» (Riese og Harlap, 2021; Fuhrer, 2021; Diallo, 2023; Ponce, 2023), der minoriteters erfaringer med diskriminering og dårligere livssjanser ofte rasjonaliseres med andre faktorer enn «rase» (Bonilla-Silva, 2010). Dette innebærer at andre begreper, slik som «etnisitet» og «kultur», bli brukt som en proxy for «rase» (Massao, 2023). For å undersøke tolkningsrammer er det nyttig å se på språket aktører bruker for å sette ord på sin virkelighet. Når språket rundt rasisme er preget av et «kodespråk» kan dette føre til en fargeblind måte å snakke om rasisme på (Diallo, 2023). På bakgrunn av dette argumenterer Gullestad (2002, s. 156) for at vi lever i en «rasialisert kultur». Rasialisering tar utgangspunkt i den ubevisste differensieringen av folk basert på rasialiserte trekk slik som hudfarge eller religiøse merkelapper (Gullestad, 2004). Kategoriseringen av mennesker basert på rasialiserte merkelapper er forankret i en historisk prosess, men blir etter hvert så forankret i tolkningsrammene at det blir en tatt-for-gitt sannhet (Gullestad, 2004). På bakgrunn av dette kaller jeg de tolkningsrammene som innebærer en

tatt-for-gitt differensiering av folk basert på ytre rasialiserte merkelapper for «rasialiserte tolkningsrammer». Stigmatiserte individer må håndtere og forholde seg til «stigmatiserende normer» (Sebrechts, 2023). Med basis i Gullestad (2002) sin definisjon av «rasialisert kultur», har jeg valgt å omtale stigmatiserende normer som «rasialiserte normer».

Nytt språk

Essed (1991) argumenterer for at «uten generell kunnskap om rasisme, kan man ikke forstå rasisme» (s. 72, egen oversettelse). Hun belyser hvordan kunnskap om rasisme gir minoritetsindivider mulighet til å forstå og sette ord på den rasismen de selv opplever. Kunnskap endrer seg kontinuerlig. Nye erfaringer med rasisme tolkes ut ifra tidligere erfaringer og den generelle kunnskapen individet har om rasisme. Flere erfaringer med rasisme gir individet en bedre forståelse for hva rasisme er og hvordan det manifesterer seg i hverdagen (Essed, 1991, s. 8-9). Samtidig er det ikke kun gjennom personlige erfaringer med rasisme individer tilegner seg kunnskap om rasisme. Essed (1991, s. 9) fant i sin studie av svarte kvinner i Nederland og USA at ingen av kvinnene hadde tilegnet seg kunnskap om rasisme gjennom en formell skolegang. Kunnskapen deres for å håndtere rasisme i hverdagen var basert på erfaringer fra andre like i nærmiljøet. Høyere utdanning var også med på å gi kvinnene nye begreper for å kunne analysere egne erfaringer (Essed, 1991). I en norsk kontekst har Diallo (2023, s. 364) belyst hvordan norske svarte ungdom skaper et eget språk for å kunne legitimere sin tilhørighet til Norge til tross for opplevd rasisme. På grunn av manglende representasjon av svarthet i Norge, inspireres disse ungdommene fra afroamerikansk populærkultur og kritisk raseteori, og «bruker en global referanseramme til å skape noe internt felles og til å motstå marginalisering» (Diallo, 2023, s. 370; se også Andersson, 2010). Dette nye språket blir brukt «som et redskap til å legitimere opplevelser og å forstå seg selv i et større fellesskap» (Diallo, 2023, s. 374).

Stigma

Stigma brukes i denne oppgaven for å se på hvordan fenotype/«rase» og religion/muslim kan knyttes til stigmatiserende merkelapper som påvirker aktørers måte å bli sett på av andre, og måten de ser seg selv. Stigma som teoretisk rammeverk gjør det mulig å både fange opp hvordan stigma i form av fenotype/«rase» og religion/muslim historisk er formet av både en global og lokal kontekst, og hvordan det opererer i en dagligdags setting. Spesielt nyttig er

stigma for å forklare de ulike måtene individer med stigmatiserende merkelapper responderer på å bli stigmatisert, uavhengig om de opplever seg selv som stigmatiserte.

Goffman (1963, s. 13) definerer stigma som diskrediterende egenskaper eller attributter som fører til at individer blir kategorisert basert på stereotypiske forestillinger om gruppen de antas å tilhøre. I stigmaforskningen brukes ofte begrepene «attributter» eller «markører» for å beskrive disse kjennetegnene. Denne oppgaven følger imidlertid Link og Phelans (2001) tilnærming, hvor begrepet «merkelapp» benyttes for å understreke den aktive prosessen der et individ blir kategorisert og tildelt en negativ identitet basert på et bestemt kjennetegn. Link og Phelan (2001) konseptualiserer stigma som når «elementer av kategorisering, stereotypifisering, separasjon, tap av status, og diskriminering sameksisterer i en maktkontekst» (s. 367, egen oversettelse), og identifiserer fire hovedprosesser som foregår om hverandre som muliggjør stigmatisering: 1) kategorisere menneskelige forskjeller, 2) stereotypifisere disse forskjellene, 3) lage et skille mellom «oss» og «dem», og 4) de kategoriserte menneskene opplever tap av status og diskriminering. I denne oppgaven undersøker jeg hvordan disse prosessene manifesterer seg i forhold til fenotype og religion. Jeg ser på hvordan disse prosessene kan ses gjennom hvordan fenotype og religion har historiske ulike konnotasjoner ved seg, og hvordan informantene på ulike måter opplever stereotypifisering, tilhørighet og aksept, og rasisme.

Stigma er et sosialt fenomen, ikke en iboende egenskap hos et menneske. Det oppstår i relasjon med andre, der en sosial identitet blir tilskrevet basert på stigmatiserte merkelapper og stereotyper knyttet til disse merkelappene (Link og Phelan, 2001). Goffman (1963) omtaler de tilskrevne kategoriene man gir individer basert på ytre merkelapper for «virtuell sosial identitet». Virtuell sosial identitet er basert på hvilke forventninger andre har til et individ basert på ytre og lett identifiserbare kjennetegn, slik som hudfarge og religiøse klesplagg. Det sier derimot ingenting om individets «faktiske sosiale identitet», som tar for seg hvilke egenskaper individet selv opplever å ha. Stigmatiserte individer står i fare for å ikke bli sett som en «hel person», men kun som sitt stigma, noe som kan føre til en dehumanisering av individet (Goffman, 1963). Dette skaper en uforenelighet mellom individets oppfattede og selvdefinerte sosiale identitet, da det er et avvik mellom hvordan individet ser seg selv, og hvordan han blir sett av andre og hvilke forventninger andre har til ham. Denne uforeneligheten ligner det Du Bois mfl. (2017) omtaler som «dobbel bevissthet».

Du Bois utviklet begrepet «dobbel bevissthet» på starten av 1900-tallet i et USA gjennomsyret av segregering og institusjonell rasisme, for å beskrive hvordan opplevd rasisme påvirker

individet. Han beskriver den sosiale distansen og det usymmetriske maktforholdet mellom svarte og hvite som et slør, der de svarte blir tvunget til å se seg selv gjennom de hvites syn. Dette fører til en dobbel bevissthet der man ikke bare er amerikaner, men amerikaner og svart. Du Bois mfl. (2017, s. 25) beskriver det som «to krigende idealer i én mørk kropp». Denne dobbeltheten fører til et splittet selv, hvor man verken er det ene eller det andre, og hvor svarte internaliserer hvites negative holdninger om dem. Dobbel bevissthet kan være et nyttig verktøy for å undersøke hvordan stigmatisering og rasisme i en norsk kontekst kan føre til internalisering av andres negative blikk. Internalisert rasisme kan uttrykkes implisitt av individet, ofte med liten bevissthet rundt stigma. Begrepet dobbelt bevissthet kan belyse denne internaliseringen.

Stigmabevissthet

Bevissthetsgraden rundt stigma varierer betydelig mellom individer, og spiller en viktig rolle i hvordan de tolker og erfarer stigmatisering eller rasisme. Stigmabevissthet er når individer blir bevisst sitt stigma slik at de får en forventning om å oppleve stigmatisering (Thiyagarajah og Orupabo, 2023). Stigmabevissthet er på mange måter likt det Essed (1991) beskriver som den kumulative og gjentakende effekten av hverdagsrasisme. Hverdagsrasisme oppleves som et fenomen når individet har opplevd rasisme gjentakende og over lengre tid. Bevisstheten rundt stigma fører til at individer tenker at andre ser «dem i lys av negative fordommer og stereotypier uavhengig av deres faktiske atferd og ferdigheter», og forventer dermed i høyere grad enn individer med lav stigmabevissthet diskriminering eller rasisme (Thiyagarajah og Orupabo, 2023, s. 4). Tidligere erfaringer med rasisme kan ses på som en sirkel av erfaringer med rasisme som forsterker hverandre, og gjør individet mer var på eventuelle opplevelser med framtidig rasisme. Høyere grad av stigmabevissthet kan gjøre at individer har en bredere fortolkning av hva som oppleves som rasisme enn individer med lavere grad av stigmabevissthet. Dette kan være med på å forklare hvorfor individer tilhørende stigmatiserte grupper tolker rasisme ulikt, og hvorfor noen opplever mer rasisme enn andre.

Manøvrering av aksept: korrigerende og taktfull aksept

Goffman (1963) beskriver hvordan stigmatiserte individer internaliserer samfunnets syn på hva som er «normalt» samtidig som de lærer at de avviker fra denne normalen (s. 101). Han fremmer ulike måter stigmatiserte individer kan håndtere stigma på, ved å kontrollere hvilken informasjon andre får om deres stigmatiserte identitet. Dette kan innebære at individer «korrigerer» synlige trekk knyttet til stigmaet for å tone ned forskjeller for å ta bort

oppmerksomheten rundt det. Ved å korrigere synlige trekk kan stigmatiserte individer i større grad «passere» som en «normal». Til hvilken grad et individ klarer å passere slik at andre ikke oppfatter stigma avhenger av hvor synlig stigmaet er (Goffman, 1963).

En annen måte stigmatiserte individer kan manøvrere de «normales» aksept på er ved bruk av en «taktfull aksept» av seg selv ovenfor andre (Goffman, 1963). Denne håndteringsstrategien kan ses som en tilpasning innenfor «stigmatiserte normer» (Sebrechts, 2023), og innebærer at individet både må akseptere seg selv som «normal», samtidig som han «holder seg tilbake fra situasjoner hvor normale synes det er vanskelig å gi lik aksept til vedkommende» (Goffman, 1963, s. 146, egen oversettelse). Individet må manøvrere en fin linje av aksept fra andre som de må passe på å ikke trække over. Dette kan for eksempel innebære at man holder seg borte fra arenaer hvor man tenker ens tilstedeværelse ikke ville blitt tolerert. En taktfull aksept av seg selv betyr at individer må akseptere seg fra de «normales» blikk, samtidig som det innebærer at man aksepterer seg som grunnleggende annerledes fra andre, og med det kun har en betinget tilhørighet. Dette kan føre til et splittet selv og en dobbel bevissthet hos individet, men Goffman (1963) mener en måte å håndtere tyngden av å ha en stigmatisert identitet er å bli oppfattet som en sterk person som ikke viser at «byrden [...] er tung å bære» (s. 147). «Taktfull aksept» brukes i denne oppgaven for å belyse hvordan individer håndterer stigma i hverdagen ved å tilpasse seg rasialiserte normer for å manøvrere majoritetens aksept.

Lokal representasjon og tilgjengelighet på stigmaresponser

Kontekstuelle faktorer knyttet til sted er med på å forme stigmatiserte gruppers opplevelse og respondering på rasisme. I analysen fokuseres det på lokal representasjon og mangel på like for å undersøke på hvilke måter dette kan være formende for individers tolkning av både rasisme og seg selv i lokalsamfunnet. «Kulturell representasjon» tar for seg både kulturell og materialistisk representasjon i lokalsamfunnet (Hall, 1994). Hall (1994) mener kulturell identitet skapes innad representasjoner. Han bruker representasjon av svarte i britisk film som et eksempel på hvordan representasjon ikke kun kan ses som et speil hvor folk kan se seg selv, men noe som også blir en konstituerende del av deres identitet som gir et felles utgangspunkt og språk som individet kan fortolke verden fra. Å ha tjenester og produkter tilgjengelig på stedet man bor, eller å se seg selv i bøker og filmer i oppveksten, er en viktig del av utviklingen av identitet (Hall, 1994). Manglende lokal representasjon av minoriteter gjør at det kan oppstå en skjevhet mellom majoritet og minoritet, der minoriteter ikke i lik

grad får tilgang til å se seg selv i samfunnet de bor på. Dette er med på å forsterke hvem som blir sett på som annerledes i et lokalsamfunn, og kan påvirke minoriteters tilhørighetsfølelse til det lokale.

Å ha andre man oppfatter som like for å «dele erfaringer» om rasisme med er en viktig del av «etterarbeidet» av rasisme (Orupabo mfl., 2023). «Like» er i denne konteksten forstått som de informantene anerkjenner som sine like i form av å tilhøre samme eller lignende minoritetsgruppe. I Orupabos mfl. (2023) studie delte aktørene om rasistiske hendelser i større grad med andre minoritetspersoner enn med majoritetspersoner. Grunnen til dette var at de opplevde at de først måtte overbevise etnisk norske om at det som hadde skjedd var krenkende, og at de hadde mindre forståelse for hva «rasialiseringen faktisk besto i» (s. 327). Å ha andre med minoritetsbakgrunn i nær omgangskrets kan derfor sies å være en viktig faktor i håndteringen av rasisme, da individet i mindre grad føler på ensomhet og mangel på støtte rundt vanskelige situasjoner. Det kan også være en kilde til et større repertoar av hverdagsmotstand mot rasisme (Ellefsen mfl., 2022), da man kan dele ulike responser for å håndtere rasisme. Når det er få allierte på et sted er det også vanskeligere å opprette grupper med talspersoner som kan dele den stigmatiserte gruppens sak i lokalsamfunnet (Goffman, 1963). Til tross for talspersoner på nasjonalt nivå, eller i andre byer, er den lokale konteksten viktig å undersøke da det er der individer har sin hverdag. I denne oppgaven undersøkes det på hvilke måter den lokale konteksten, i form av opplevd lokal representasjon og like, kan være formende på måten informantene tolker og responderer på rasisme.

4 Sted: kontekstens rolle på tolkningsrammer

Alle informantene i denne oppgaven vokste opp i Tromsø på 90- og 2000-tallet, og flesteparten av de bor der fortsatt i dag. I undersøkelsen av rasisme i hverdagen kan det tenkes at hvor individer har sin hverdag spiller en rolle i hvordan de forstår og tolker omverdenen sin og seg selv i denne verdenen. Det er derfor viktig å se på hvordan informantene selv beskriver hvordan de oppfatter Tromsø i forhold til rasisme. I dette analysekapittelet skal jeg se på hvordan Tromsø kan beskrives som en «mangel-på-like-kontekst» og hvordan manglende representasjon kan påvirke minoritetsindividets forståelse av seg selv. Avslutningsvis diskuteres det hvordan disse kontekstuelle faktorene kan knyttes til rasialiserte og alternative tolkningsrammer.

Tromsø: en mangel-på-like kontekst

En felles fortelling for noen av informantene er at de beskriver en mangel på like i oppveksten i Tromsø. For Maria, som har en etnisk norsk og en vestafrikansk forelder, forteller at å være den «eneste» melaninrike i oppveksten i Tromsø føltes ensomt. Som barn flyttet hun fra et miljø i Oslo hvor hun gikk på en skole med mange andre barn som så ut som henne, til Tromsø, hvor hun opplevde å være den eneste melaninrike. Hun forteller at som liten merket hun at hun var annerledes fra de andre barna i Tromsø veldig raskt.

«Vi var jo bare en håndfull blant flere hundre. Så det var klart at man merket veldig raskt at man var annerledes. Og den forskjellen den så jeg liksom umiddelbart som barn. Det kjente jeg på en måte, oi, hvorfor er det ingen som ser ut som meg her. Hvorfor er det bare jeg som er sånn. Fordi jeg var så vant til, altså det andre var min normal da. Og da når det bare var, det var ikke det at det gjorde noe, det plagde meg ikke på en måte, men, for jeg har aldri tenkt på meg selv som ikke norsk. Jeg har alltid tenkt på meg selv som norsk, det at det var norske barn, det var mer farge da, at det var ingen andre brune barn, og det er bare hvite» (Maria).

Denne annerledesheten Maria følte på sier hun kom fra en skjult fremmedfrykt hun kunne føle fra de andre barna på grunn av at hun er melaninrik. Hun gikk fra å være en del av normalen i Oslo, til å bli sett på som et unntak fra normalen i Tromsø. Denne mangelen på like viser hvordan kontekstuelle faktorer som oppfattet mangfold kan virke forsterkende på stigmatiserte merkelapper. Den forsterkende effekten kommer fra andres blikk som tolker

individer med stigmatiserte merkelapper i lys av stigmaet og stereotypiene som er linket med det (Link og Phelan, 2001). Samtidig handler ikke «like» kun om ytre markører slik som hudfarge. En annen informant forteller om hvordan hun i likhet med Maria også opplevde å være den «eneste», og søkte derfor tilhørighet i innvandremiljøer hvor de fleste var flyktninger. Disse var i motsetning til henne ikke født og oppvokst i Norge, og hun reflekterer over at «selv om vi så like ut, så hadde jeg ikke så mye til felles med flyktninger heller. De som har opplevd tortur og terror og ille ting». Hvem informantene anser som sine like er basert på både utseende og delte erfaringer. Ettersom informantene har hatt barndommen sin i Norge vil de ofte ha flere delte erfaringer med andre som også har hatt barndommen sin i Norge. Maria forteller for eksempel at hun hadde mange venner i oppveksten med majoritetsbakgrunn, men kjente fortsatt et savn av å ha andre like som hun kunne dele erfaringer med.

«Ja, som bare kan forstå det blikket da, som bare kan skjønne det. For det er veldig vanskelig å forklare til en hvit person som nekter for å ha tenkt tanken om at jeg er bedre enn noen andre. Altså, det er jo det som er så vanskelig med den rasismen. Den er jo så skjult, den er så lite oppe i dage, at, og spesielt i Nord Norge hvor det er så få som kan gå i dialog. For det er jo det som er forskjellen føler jeg da med å bo her i Oslo med det å bo i Tromsø, er at her er det mye flere, og selvfølgelig tidsspennet, altså, de er jo i en annen tid, det er jo veldig viktig å påpeke. Men det er jo veldig mange flere mennesker her [Oslo] til å gå i dialog og ta, jamen, nå, dette er kanskje rasistisk. Og sette opp, ringe litt i varselbjellene og sånt noe. Mens i Tromsø så er det så få at det er ikke så mange som tar den kampen, også blir det mindre dialog av det hele da, og bare veldig mye hvite mennesker som snakker om sine ting, ikke sant. Og det er ikke feil det, men da går det saktere der oppe, og det er mer motstand når noen føler noe. Det er jo nettopp det jeg følte skjedde i den timen. Det var jo det at det var hvite mennesker som hadde en samtale, så satt jeg og lyttet og prøvde å si min mening, men så var det liksom ingen som ville høre på meg. Ikke sant. Det var liksom en helt surrealistisk egentlig situasjon da. Og sånn har jeg nok følt meg flere ganger, at jeg har på en måte blitt hvitvasket, bare sånn, ja men okei, vi ser bare bort ifra at du er den fargen du er, for du er jo en av oss. Men, samtidig er jeg jo egentlig ikke det, hvis du skjønner hva jeg mener. Jeg er jo nøyaktig det du føler du, det er nettopp derfor jeg tenker det er en skjult fremmedfrykt da, for du kjenner det ikke» (Maria).

Maria forteller at hun ikke fikk den responsen hun trengte når hun delte erfaringer rundt fremmedfrykt og rasisme med majoritetspersoner. Med sine majoritetsvenner beskriver hun at de ikke klarer å se den rasismen Maria kjente på i Tromsø, og at for dem ble den nesten usynlig. Som den eneste melaninrike i oppveksten kjente Maria på et savn etter noen å kunne dele erfaringer med som kunne «forstå det blikket». «Det blikket» er beskrivende for hvordan rasisme kan ha en underkommunisert og skjult karakter som ikke framstår som tydelig for de som ikke opplever det. Å ha noen man anser som lik seg selv, som man kan dele erfaringer med, er et viktig «etterarbeid» for individer når de har vært i situasjoner hvor de har opplevd ulike former for rasisme (Orupabo mfl., 2023). Det gir individet noen å støtte seg på, være med på å utvikle individets repertoar av hverdagsmotstand, og kan gjøre ensomhetsfølelsen mindre (Orupabo mfl., 2023).

Maria beskriver en form for ensomhet i form av at hun ikke følte hun hadde folk rundt seg som kunne forstå den rasismen hun opplevde. Følelsen av å være den eneste gjorde også at hun syntes det var vanskeligere å utøve motstand mot rasisme. Når det er få med minoritetsbakgrunn på et sted er det færre som kan stå sammen kollektivt for å tale deres sak (Goffman, 1963). Hverdagsmotstand mot rasisme blir også vanskeligere da «det er mer motstand når noen føler noe» som går imot hvordan majoriteten oppfatter lokalsamfunnet på.

«Her var bare noen som ville snakke om at det var greit å si neger, også den eneste som blir satt i den kategorien, som sier at nei det er ikke greit, fikk ikke lov til å, jeg fikk på en måte ikke lov til å si noe, eller ha den meningen. Det ble bare diskutert i alle retninger hvorfor jeg tok feil og hvorfor ingen av de var rasister og besteforeldrene deres var heller ikke rasister, og neger må man få lov til å si uten å bli labela som rasist. Det er jo helt feil, det er jo helt feil. Men jeg, når det blir så mange mennesker mot en, og man blir bare parkert da, da er det ikke noe å gjøre med det» (Maria).

I en skoletime hvor de skulle diskutere hvorvidt det var greit å si n-ordet prøvde Maria gjennom dialog å formidle hvorfor hun mente denne kategorien ikke burde brukes, men opplevde å ikke bli tatt på alvor av læreren. Som den eneste melaninrike i klasserommet forteller hun at å utøve motstand ble for vanskelig da det var for «mange mennesker mot en». Dette eksempelet viser hvordan hverdagsmotstand mot rasisme kan foregå på steder med få like, der man som minoritet kanskje ikke blir tatt på alvor når majoritetens selvilde blir utfordret.

Måten Maria beskriver det Tromsø hun vokste opp kan ses i lys av «fargeblind rasisme» (Bonilla-Silva, 2010). Å oppleve subtil rasisme i en fargeblind kontekst med en mangel på like kan virke utmattende på individet, og føre til at man i stedet for å utøve motstand bruker andre tilpasningsmåter for å få innpass. Det blir vanskeligere å utøve motstand mot rasisme og marginalisering, fordi majoriteten avviser at rasisme forekommer. En fargeblind kontekst beskrives ofte som en «rasisme uten rasister» (Bonilla-Silva, 2010). Å prøve å argumentere for sin egen virkelighet med opplevd rasisme blir da krevende for individer i en mangel-på-like-kontekster, der de ikke kan søke støtte hos andre like for å prøve å få gjennom sin virkelighet.

Mange av informantene forteller om lignende opplevelser som Maria, hvor synlige stigmatiserte merkelapper forsterkes på grunn av en mangel på like. De blir sett på som annerledes fra de andre og opplever ikke en aksept, noe som ofte blir internalisert i form av en mangel på tilhørighetsfølelse. Lukas som også forteller at han var den eneste melaninrike på skolen, beskriver her sin opplevelse av hvordan det var å bytte skole til en mer «mangfoldig» skole».

«Jeg husker og at jeg følte, etter jeg flytta fra *«hvitt» nabolag i Tromsø* hvor det ikke var noen utlendinger, faren min flytta til *«mangfoldig» nabolag i Tromsø* for eksempel når jeg gikk på ungdomsskolen, så var det veldig mange barn som har utenlandske foreldre, og som er født i Norge selv. Og det er første gang jeg følte noe sånn umiddelbar tilhørighet i en gruppe med unge mennesker, på den måten, at jeg på en måte ikke ble sett på som annerledes på grunn av måten jeg så ut på, for alle gjorde det, så forskjellig ut. Da følte jeg veldig tilhørighet i utlendingene da, jeg følte meg mer som en utlending enn det jeg er. For jeg er jo norsk, jeg er ikke fra utlandet, jeg er jo fra Norge.» (Lukas).

Lukas forteller han opplevde å gå fra å være den eneste til å være en av mange. Når han kom til den nye skolen beskriver han hvordan det for første gang var å være i et miljø med mange som så ut som han, og følte på en aksept fra de andre «utlendingene». De stigmatiserte merkelappene ble forsterket på den første skolen hans når han var den eneste, noe som ble ytterligere påpekt gjennom ulike former for mikroagresjoner. Den nye skolen ble da for han en tryggere arena, og de tidligere stigmatiserte merkelappene ble normalisert i den nye arenaen med like. Å ha andre rundt seg som både aksepterer individet, men også kan forstå hvordan det er å leve med stigmatiserte merkelapper, kan føre til mindre ensomhet. Det gjør

det lettere å dele erfaringer rundt rasisme, da man kan møte på en større forståelse og aksept for sine erfaringer (Orupabo mfl., 2023).

På den andre siden var det også en av informantene som forteller om det å vokse opp blant en mangel på like som uproblematisk. Kamalan som har to foreldre fra Sør-Asia, har aldri følt på utenforskap i Tromsø på grunn av sin etniske bakgrunn. I motsetning til Lukas som følte på en plutselig tilhørighet til «utlendingene» når han flyttet til et annet nabolag, forteller Kamalan om det motsatte når han som student ble med i en studentorganisasjon for studenter med samme etniske bakgrunn.

«(..). da merket jo jeg at jeg var litt sånn utskudd der, født og oppvokst i Tromsø med nesten bare norske venner». «Men, ja, det var en litt rar følelse for meg uansett, det der at jeg følte at jeg ikke passet inn, at jeg følte meg annerledes når jeg var med mine egne hvis du skjønner. De er jo alle også født og oppvokst i Norge akkurat som meg» (Kamalan).

De andre studentene med samme etniske bakgrunn som Kamalan kom stort sett fra områder i Oslo hvor de hadde vokst opp med mange like. Kamalan opplevde at de hadde et annet forhold til foreldrenes kultur, der de i større grad enn han konsumerte sør-asiatiske filmer og musikk. De andre studentene hadde også mer tradisjonelle syn på ekteskap, der de helst ville gifte seg med en fra samme kultur. I møte med disse studentene, stilte Kamalan, som stort sett har hvite majoritetsvenner, seg spørsmålet «har jeg blitt så norsk at jeg har mistet kulturen min». Hans eksempel viser en alternativ side av hvordan det er å vokse opp og bo på et sted med få like. Kamalan ser på sine etniske norske venner som sine like, og siden han ikke beskriver å ha følt på annerledeshet i forhold til dem, setter han heller ikke spørsmålstegn ved dette. I motsetning til mange av de andre informantene, oppstår spørsmålene rundt identitet og tilhørighet for Kamalan ikke i møte med majoritetsbefolkningen, men heller når han møter de han kanskje ville forventet å identifisere seg med.

Fortellingene fra noen av informantene om Tromsø som en mangel-på-like-kontekst er med på å illustrere et bilde av hvordan kontekst kan være med på å forme individers forståelse av seg selv i det lokale. Mangel på like kan virke forsterkende på stigmatiserende merkelapper og gjøre at det er vanskeligere for minoritetsindivider å finne støtte blant andre for sine opplevelser. Dette innebærer blant annet å kunne snakke om rasistiske erfaringer med like for å legitimere opplevelser med skjult rasisme. En annen fortelling som kommer fram fra noen av informantene er en manglende lokal representasjon i Tromsø. Lokal representasjon kan si

noe om hvem som tilhører «normalen» i et samfunn, og på den måten si noe om de rådende tolkningsrammene.

Lokal representasjon

Et sted kan sies å være gjort opp av dets innbyggere og deres relasjoner, institusjoner og materielle ting som representerer disse innbyggerne. Hvordan individer opplever at et sted representerer dem kan komme til uttrykk på mange ulike måter, og kan være en faktor i hvorvidt de føler en aksept fra stedet, og dermed fra sine medborgere. Lokal representasjon kan på den måten si noe om stedets holdning til sine borgere, og kan bidra til at individet føler seg enten inkludert eller ekskludert. Denne lokale representasjonen kan ta ulike former, slik som hvordan en gruppe blir omtalt i lokalmedier, hvorvidt ulike produkter og tjenester spesifisert til en gruppe er tilgjengelige, inkludering i litteratur og kunst som brukes i lokale institusjoner og hvorvidt alle grupper på et sted representeres i lokalpolitikken. I datamaterialet var det hovedsakelig fortellingene til informantene tilknyttet fenotype som snakket om en manglende representasjon i Tromsø.

«Jeg klipper meg selv. Det har jeg gjort de siste ti årene. Så det er lite, og det er så enkelt å fikse, det er liksom bare å få inn noen med kunnskap på frisørinja, sånn at de som får utdanning fra nå av kan få den utdanninga, men det skjer ikke. Men jeg tror det er det at Tromsø ligger enda litt med den holdningen at det er så få. For jeg ser jo i Oslo at det fins alternativer på alt mulig, både hårprodukter og frisører, ja, andre ting som man trenger»
(Ines).

Flere av informantene med afroteksturert hår brakte opp at det ikke finnes frisørtilbud til de i Tromsø, og noen beskriver dette som sin «kampsak». Ines beskriver her hvordan manglende frisørtilbud for de med afroteksturert hår er en oppfattet konsekvens av at Tromsø som sted har en holdning om at det er få innbyggere med hennes fenotype. Mangelen på denne tjenesten er for henne et uttrykk for hvordan stedet oppfatter personer med hennes fenotype, og virker som et symbol på at hun ikke er inkludert i normen.

«Og jeg vet at det fantes, men de tar det ikke inn, og når jeg var liten måtte jeg danse ballett med kritthvite strømpebukser for det fantes ikke noe annet. Så, ja, det, og det er jo ting som folk kanskje ikke tenker på, men det er ting som er med på å gjøre at du

ikke føler at du passer inn eller ja. Det ikke lages produkter for deg det er en, ja hva skal jeg si, en stor, en ting som ja, gjør at du blir påmint at du er annerledes da» (Ines).

Ines forteller videre at hun i oppveksten sjeldent fant produkter som var tilpasset hennes hudtone, slik som sminke, plaster og strømpebukser. Disse tingene, som mange kanskje kan ta for gitt, oppleves som små påminnere som i sum oppfattes av Ines som at hun ikke passer inn i det lokale. Produkter og tjenester som er spesifisert for et individ kan oppleves som symboler på individets plass i samfunnet, og når de mangler kan det for individet føles som en symbolsk ekskludering. Manglende representasjon kommersielt og kulturelt kan ses på som en materialisering av et steds holdninger mot individer som allerede opplever å leve med stigmatiserte merkelapper. Den manglende representasjonen kan da føles forsterkende for de allerede negative blikkene og holdningene som informantene beskriver å møte fra sine medborgere. Mangelen på tjenester for informantene som vektlegger fenotype i deres fortellinger om rasisme indikerer en underliggende forståelse av hvem som hører til i fellesskapet. Informantene framhever hudfarge og fenotypiske trekk, og beskriver hvordan disse blir sentrale i samhandling. Når de først forteller om å bli representert er det ofte som noe fremmed og eksotisk.

«(...). Jeg husker en gang det var en gambier som kom på barneskolen og begynte å spille tromme og sånt noe. Det var, hva skal jeg si for noe, det var på en måte den eksotiske biten av en kulturtilnærming. Det var ikke snakk om at han er en del av oss, det var på en måte sånn veldig fremmedgjøring av han da. Det var se hvor eksotisk han er, her kommer han inn med rastaflettene sine og trommene sine, en type musikk og magi som vi skal vise dere barna. Men det var ikke noe sånn ja men han går også i ullgenser for å ikke bli kald her. Han var ikke tromsøværing, men han var jo det, men han var ikke det. Det var ikke sånn han ble presentert på skolen (...))» (Maria).

Maria beskriver her hvordan en person med minoritetsbakgrunn ble presentert på skolen som en stereotypisk fortolkning av melaninrike folk som «den mystiske svarte mannen som spiller på trommer». Hun reflekterer over at hans identitet som tromsøværing, og tilhørende det samme lokale fellesskapet som de andre barna på skolen, ikke ble vektlagt. Måten Maria beskriver møtet med denne mannen, og hvordan han ble framvist på skolen, vitner om en form for stigmatisering (Link og Phelan, 2001). De stereotypiske oppfatningene knyttet til hudfargen hans overskygget andre sider ved ham, og reduserte han til de stigmatiserte merkelappene andre tilskriver han (Goffman, 1963). Dette bidrar til å reprodusere stigmaet,

og påvirker hvordan tolkningsrammene i lokalsamfunnet formes rundt folk med minoritetsbakgrunn.

Noen av informantene oppfatter en manglende representasjon av seg selv i Tromsø. Dette innebærer at de ikke ser seg selv i de lokale omgivelsene, noe som kan oppleves som ekskluderende for deres tilhørighet til lokalsamfunnet. De konstante påminningene om at de ikke er inkludert i det materialistiske og kulturelle, kan skape et internalisert verdihierarki mellom minoritets- og majoritetsbefolkning. Kulturell og materialistisk representasjon er med på å forme hvordan individer ser på seg selv og omverdenen (Hall, 1994). Flere av informantene beskriver en manglende representasjon i Tromsø, som ikke bare gjør at de ikke ser seg selv i det lokale, men er også formende for hvordan de tolker verden rundt seg, og spesielt seg selv i den verdenen. Lokal representasjon er med på å gi individet et språk som de kan fortolke sin egen virkelighet gjennom (Hall, 1994). Manglende lokal representasjon kan derfor gjøre et alternativt språk for å legitimere egen virkelighet mindre tilgjengelig for minoritetsindivider.

Betydningen av kontekst på tolkningsrammer rundt rasisme

Dette analysekapittelet viser hvordan kontekstuelle faktorer slik som lokal representasjon og mangel på like kan være med på å forsterke stigmatiserende merkelapper og bidra til en andregjøring av minoriteter. Den manglende lokale representasjonen noen av informantene beskriver er med på å forme hvordan de ser på seg selv som annerledes fra normen i samfunnet.

Informantenes fortellinger om mangel på like og manglende lokal representasjon er med på å illustrere hvordan Tromsø-konteksten er med på å forme hvordan de forstår både omverdenen sin, og seg selv i denne verdenen. Fra disse fortellingene begynner to ulike typer tolkningsrammer å formes: *rasialiserte* og *alternative tolkningsrammer*. Noen av informantene beskriver Tromsø som en fargeblind kontekst, hvor rasismen ofte er skjult, og det er vanskeligere å utøve motstand på grunn av mangel på like. Noen av informantene forteller også om en manglende representasjon i Tromsø, hvor de ikke blir inkludert i det lokale. Representasjon kan være med på å forme de kollektive tolkningsrammene rundt personer med innvandrerbakgrunn. Eksempler slik som der en mann med afrikansk bakgrunn ble invitert til Marias skole for å spille musikk kan fortelle noe om lokalsamfunnets syn på ulike minoriteter. Framstillingen av han som «fremmed» og «eksotisk» vitner om en

rasialisert forståelse av melaninrike folk. Disse fortellingene er med på å beskrive «rasialiserte tolkningsrammer», hvor man differensierer folk basert på rasialiserte trekk slik som hudfarge eller religiøse merkelapper (Gullestad, 2004). Å se seg selv i det lokale i form av kulturell og materiell representasjon er med på å skape et språk som legitimerer personers virkelighet (Hall, 1994). Når denne representasjonen er manglende eller basert på stereotyper slik som informantenes fortellinger vitner om, formes de rasialiserte tolkningsrammene hvor personer med en ikke-etnisk norsk fenotype blir kategorisert som essensielt annerledes.

På samme tid som informantenes fortellinger former Tromsø som en kontekst preget av rasialiserte tolkningsrammer, viser også fortellingene deres hvordan tilgjengelighet til «alternative tolkningsrammer» ikke er uavhengige av tid og sted. Økt kunnskap om rasisme gir individer verktøy for å kunne sette ord på og legitimere egne erfaringer med rasisme (Essed, 1991; Diallo, 2023), på samme måte som at lokal representasjon gir individer et språk for å legitimere sin virkelighet (Hall, 1994). Dette «nye språket» (Diallo, 2023) er med på å forme «alternative tolkningsrammer» minoritetsindivider kan dra fra for å distansere seg fra rasialiserte normer. Når Maria sammenligner Tromsø med Oslo, beskriver hun Tromsø som «i en annen tid» og at «det går saktere der oppe». Hun knytter dette til at når det er få med minoritetsbakgrunn så er det færre til å «ta kampen» mot rasisme. Et viktig «etterarbeid» med rasisme er å dele erfaringer med like slik at man kan få støtte og legitimere egne opplevelser (Orupabo mfl., 2023). Å ha andre med lik bakgrunn som seg selv for å dele erfaringer rundt det å være minoritet og opplevd rasisme kan være med på å skape et større repertoar av hverdagsmotstand mot rasisme (Ellefsen mfl., 2022). Et større repertoar av hverdagsmotstand innebærer at minoritetsindivider får en større kunnskap om rasisme og ulike måter å håndtere rasisme på i hverdagen. I en kontekst hvor individet opplever en mangel på like kan dette føre til mer begrenset kunnskap rundt rasisme, da man ikke får mulighet til å diskutere med andre som har like erfaringer. Når aktører vokser opp i en mangel-på-like-kontekst begrenser det tilgangen til andre like sine erfaringer, slik at de selv kan lære seg måter å håndtere rasisme i hverdagen. Dette gjør at en mangel-på-like kontekst kan begrense tilgangen til et alternativt språk som drar fra alternative tolkningsrammer.

Tolkningsrammer kan ikke ses uavhengige av tid og sted. Når man undersøker individers fortellinger om rasisme i hverdagen, er det nyttig å se nærmere på hvor hverdagen befinner seg. Dette analysekapittelet belyser hvordan et sted kan ha noen spesifikke kontekstuelle faktorer som er med på å forme «rasialiserte» og «alternative tolkningsrammer». Videre i

analysekapittel 2 og 3 skal jeg vise hvordan disse tolkningsrammene kommer til uttrykk i forståelses- og responsmønstrene rundt rasisme til informantene.

5 Tolkningsmønstre av rasisme: hverdagsrasisme og enkelthendelser

Rasisme er et omfattende fenomen som er preget av individuelle unike erfaringer. Den samme hendelsen kan tolkes og forstås ulikt av forskjellige individer, avhengig av hvilke synlige markører som er framtreddende, grad av synlighet, tidligere erfaringer med rasisme og kontekst (Essed, 1991; Prieur, 2010; Friberg, 2021). I dette analysekapittelet retter jeg fokus mot informantenes personlige fortellinger om rasisme, og belyser hvordan de beskriver og tolker disse hendelsene. Informantene sine fortellinger om rasisme vitner om delte tolkninger og erfaringer med rasisme, og jeg har med bakgrunn i dette valgt å dele fortellingene deres inn i to analytiske kategorier: fenotype/«rase» og religion/muslim. I «fenotype» har jeg plassert fortellingene og erfaringene til de fire av informantene som har én forelder fra et vestafrikansk land og én forelder fra Norge. I «religion» fokuseres det på fortellingene til to informanter som identifiserer seg som praktiserende muslimer, en som har vokst opp med én muslimsk forelder, og én som har blitt oppfattet av andre som muslim på grunn av utseende. Fortellingene til informantene tilknyttet fenotype beskriver rasisme som noe som virker å være konstant tilstedeværende i hverdagen deres. De beskriver rasisme på mange ulike nivåer og arenaer, noe som igjen preger deres forståelse av rasisme. Informantene med muslimske merkelapper har ulike erfaringer og beskrivelser av rasisme, men har ett likhetstrekk: de forteller om rasismen de har opplevd som «enkelthendelser».

Kapittelet er strukturert i fire deler, der den første belyser fortellingene til informantene tilknyttet fenotype om hverdagsrasisme, mens den andre delen undersøker fortellingene om rasisme til informantene tilknyttet religion, og forståelsen av rasisme som enkelthendelser. I den fjerde delen belyser jeg den felles fortellingen for begge gruppene som bygger på en antatt mangel på aksept til det «norske». Avslutningsvis diskuteres de ulike forståelsesmønstrene rundt rasisme opp mot rasialiserte og alternative tolkningsrammer.

Hverdagsrasisme: «fenotype»

Hverdagsrasisme

Informantene som vektlegger fenotype i fortellingene sine om rasisme har alle én forelder fra et vestafrikansk land og én etnisk norsk forelder. De har til felles at de har et bevisst forhold til rasisme i det at de bruker begrepet aktivt for å beskrive ulike former for diskriminering eller hets som de har opplevd. Eksemplene de nevner er utsagn eller handlinger som betviler

deres tilhørighet, slik som «hvor kommer du egentlig fra», negative blikk fra andre, stereotypiske utsagn basert på deres fenotype, rasistiske skjellsord slik som n-ordet, og i sjeldnere tilfeller vold, rasistisk profilering fra politiet og diskriminering på boligmarkedet. De forteller om rasisme i ulike offentlige arenaer, slik som på butikken, på bussen og ute på byen. Samtlige av informantene i denne gruppen forteller at de opplevde ulike former for rasisme på skolen fra andre barn.

«Eller hverdagsrasisme, det er kanskje feil ord å bruke, det er rasisme. Ble kalt neger av og til og sånt da, men jeg opplevde vel kanskje ikke at jeg fikk, at jeg ikke, eller gikk glipp av ting da på grunn av hudfargen min. Det var vel mer kanskje at barn er jo slemme mot barn, og hvis noen er feit så blir man kalt feit, hvis noen er svart blir man kalt neger liksom. Så det var på en måte, føler kanskje det var mer der da. Folk var kanskje mer ute etter å såre meg når de sa det. Ja, på lik linje med andre ting dem kanskje sier til. De vil ta deg på det de kan ta deg på. Sånn sett var jeg litt sårbar for det da» (Lukas).

Lukas beskriver hvordan han ofte gjennom oppveksten ble konfrontert med rasistiske skjellsord av andre barn. Han ble kalt n-ordet av andre til den grad at han begynte å kalle seg selv det for å prøve å få aksept fra de andre barna. Lukas er ikke alene i å møte på rasisme i skolen. De andre informantene tilknyttet fenotype forteller om lignende opplevelser der de i møte med rasistiske skjellsord eller andre former for rasisme følte på en konstant påminning om at de var annerledes de andre barna. I voksen alder forteller disse informantene at de fortsatt opplever ulike former for rasisme, og er bevisst hvilke situasjoner de opplever som rasistiske.

«Også er det andre situasjoner hvor jeg har sprunget etter bussen, det var vel tidligere i år, jeg sprang etter bussen, og den stoppa liksom der, også lukket han dørene når jeg nesten kom til bussen, også sto jeg på en måte og banka på dørene for det var sånn korona så man måtte gå på bak. Så sto jeg og banka i syv sekund kanskje, han hadde ikke begynt å kjøre, og han åpnet ikke, og så begynner han å kjøre, og så kjører han sånn ti femten meter, også kommer det en hvit gammel mann og ga tegn til bussen og da stoppet han. Så åpnet han døra, og da måtte jeg springe etter bussen og inn på bussen. Også kan jeg på en måte heller ikke vite om grunnen til at han gjorde det var fordi jeg var mørk i huden, eller hva det kunne ha vært, men det var automatisk det jeg tenkte» (Lukas).

Lukas forteller her om en opplevelse med en bussjåfør han oppfattet som rasistisk motivert. Dette eksemplet beskriver godt rasismens ambivalente og subtile natur idet at det er vanskelig for Lukas å objektivt stadfeste om situasjonen var rasistisk motivert siden bussjåføren ikke har direkte ytret seg rasistisk. Til tross for dette tenkte Lukas automatisk at det var en rasistisk intensjon bak situasjonen. Lukas' gjentatte beskrivelser av rasisme fra andre over lengre tid kan være med å forme hvordan han tolker framtidige situasjoner med rasisme. I Esseds (1991) begrep om hverdagsrasisme er det nettopp de gjentakende og kumulative opplevelsene med rasisme som gjør hverdagsrasisme til et opplevd fenomen. Det former individets tolkning av rasisme, og kan gjøre en mer var på eventuelle rasistiske holdninger i ulike situasjoner. Dette kan føre til en høyere grad av stigmabevissthet, der individet i større grad forventer diskriminering eller rasisme (Thiyagarajah og Orupabo, 2023). Fortellingene om rasisme til informantene tilknyttet fenotype vitner om en relativt høy grad av stigmabevissthet, der de er klar over hvordan andre kan oppfatte dem i lys av stigmatiserte merkelapper ved deres identitet. De beskriver den rasismen de opplever som noe som er tilstedeværende i mange ulike arenaer og situasjoner, og som følger dem overalt.

Stereotypier

Rasismen informantene tilknyttet fenotype beskriver har gjennom årene formet deres forståelse av rasisme som «hverdagsrasisme» (Essed, 1991). Disse erfaringene er knyttet til de ulike stereotypiene de erfarer andre har om dem basert på deres fenotype. Stereotypiene kan være kjønnet i det at en kvinnelig informant forteller at hun ofte opplevde å bli sett på som prostituert av hvite eldre menn, mens en mannlig informant følte at andre så på han som «en høy mørk mann» som potensielt kriminell. Disse stereotypiske holdningene møtte de på av fremmede, og i ulike arenaer. Noen av informantene forteller også om stereotypiske holdninger fra nær «etnisk norsk» familie, som at man er en god sprinter på grunn av sin afrikanske bakgrunn.

«(...) jeg kan gå på byen, eller gå hjem en sen kveld fra et besøk, og uavhengig av hva jeg har på meg, så kan jeg få kommentarer fra eldre norske menn, der de forventer at jeg er prostituert. Eller forventer at jeg skal, ja, være lett på tråden, eller være der for dem. Og det tror jeg også kommer fra sånne type holdninger som folk har da at afrikanske damer er ofte prostituert eller, ikke vet jeg hva det er slags, men sånne typer. Og det er jo kanskje litt mer skjulte holdninger som ikke, de som ikke opplever det er ikke klar over at det fins, at det eksisterer» (Ines).

Ines forteller her om hvordan hun blir tilnærmet av eldre norske menn med en forventning om at hun er prostituert basert på deres bilde av henne som en «afrikansk dame». Ines synes det er utmattende å forholde seg til alle de ulike forventningene til hennes identitet som kommer av stereotypifisering. Hun sier at «det kan være tungt å føle at man må leve opp til forventninger man ikke klarer å leve opp til». Noen stereotypiske holdninger, slik som at «svarte er flinke til å danse» kan tolkes som ufarlig og nøytralt for avsenderen, men for den som er i mottakende ende blir det utmattende å måtte forholde seg til forventninger som de føler de ikke kan oppfylle. Goffman (1963) kaller slike urealistiske forventninger knyttet til stereotypier rundt stigma for en virtuell sosial identitet. Når Ines beskriver det som utmattende å forholde seg til uriktige forventninger om henne, er det fordi hennes faktiske sosiale identitet blir overskygget av stigmatiserte aspekter ved hennes identitet knyttet til fenotype. Ifølge Goffman (1963) kan dette føre til en dehumanisering av individet, da stigmaet overskygger andre deler ved individets identitet.

Dobbel bevissthet og internalisert rasisme

Stereotypiene som følger de stigmatiserte merkelappene informantene har, innskrenker deres sammensatte identiteter til å i stor grad være knyttet til en rasialisert kategori (Goffman, 1963). Dette kan skape en «dobbel bevissthet» hvor individet ser seg selv som både norsk og ikke-norsk, men aldri som begge delene til det fulle (Du Bois mfl., 2017).

«Jeg kan jo ikke gå på en dagligvarebutikk og bare føle meg komfortabel, fordi jeg vet at jeg er mørk i huden og jeg vil alltid ha den tanken om at nå kommer en høy mørk fyr inn i butikken, alle øynene ser på han, passer på om han stjeler... Jeg tror kanskje, for å bagatellisere det litt, hvis du kan gå på butikken uten å bry deg, da tror jeg du passer inn, hvis du ikke går og tenker på at alle stirrer på deg og at de som jobber der passer på at du ikke stjeler, og at du er annerledes rett og slett» (Isak).

Isaks beskrivelser av å føle andres negative blikk vitner om en internalisering av de negative merkelappene som er knyttet til stigmaet rundt fenotype. Han ser seg selv gjennom de andres blikk som «den farlige svarte mannen», og dette former også hans eget syn på seg selv. Stigmaet andre har lagt på han om hva det innebærer å være en «høy mørk mann» kommer med en merkelapp som tilsier at han er farlig eller kriminell. Selv om Isak ikke nødvendigvis kjenner seg selv som en farlig eller kriminell mann, stopper dette han ikke fra å oppleve andres tolkning av han som det, på grunn av de stereotypiene som er linket med hans stigma (Link og Phelan, 2001). Dette vitner om en uforenelighet mellom et individs «virtuelle» og

«faktiske» sosiale identitet (Goffman, 1963), og kan føre til en «dobbel bevissthet» der individet blir fremmedgjort fra både samfunnet og seg selv (Du Bois mfl., 2017). Dette viser seg i hvordan Isak beskriver en manglende følelse av tilhørighet på grunn av en manglende aksept fra andre av han som tilhørende.

Et spesielt aspekt ved tilhørighet for informantene i som vektlegger fenotype i sine fortellinger er at de alle har en etnisk norsk forelder og en vestafrikansk forelder.

«Helt ærlig, jeg har tenkt på det der gjennom hele livet mitt, hvem jeg egentlig hører til. Og det er det som er det vanskeligste med å være halvt i Norge, i hvert fall i Norge som jeg vet. Det er det at i Vest-Afrika så er jeg norsk, men i Norge så ser jeg på meg selv som bare afrikaner egentlig, og ikke helt... Jeg føler meg ikke, jeg er født og oppvokst her, jeg har norsk pass, og snakker helt flytende en norsk dialekt, men jeg føler meg fortsatt ikke hundre prosent norsk» (Isak).

For mange av informantene som vektlegger fenotype i sine fortellinger om rasisme er en manglende tilhørighet og aksept fra samfunnet rundt dem linket til deres fenotype. Det typiske utsagnet som kommer fra mange av dem er at de er «utrolig mørk i Norge, men ikke mørk nok i Vest-Afrika», noe som knytter de stigmatiserende aspektene rundt fenotypen deres til hvordan andre oppfatter dem som tilhørende eller ikke. For etterkommere som har en etnisk norsk forelder og en ikke-etnisk norsk forelder tillegges et ytterligere aspekt knyttet til stigmatisering og mangel på tilhørighet. De kan oppleve det fra «begge sider», og kanskje ikke alltid få innpass i verken det vestafrikanske eller det norske. Dette understreker den sentrale rollen hudfarge spiller i deres sosiale interaksjoner. Deres beskrivelser av rasisme som et gjennomgående fenomen i ulike arenaer, hvor hudfarge og fenotype er framtrepende faktorer, viser hvordan disse blir en kontinuerlig del av deres hverdag og samhandling med andre

En felles fortelling tilknyttet fenotype er at informantene forteller at fra de var barn fikk de små og store påminninger om at de var annerledes fra «normalen». Disse påminningene er ofte direkte knyttet til fenotype og spesielt mørk hudfarge. Informantene forteller at forestillinger om de av andre ofte har blitt basert på stereotypier om melaninrike folk. Den kumulative og gjentakende karakteristikk til rasismen de beskriver gjør at det kan karakteriseres som hverdagsrasisme (Essed, 1991). Dette er formende for hvordan de tolker rasisme som noe de opplever regelmessig og i mange ulike arenaer. Flere opplevelser med rasisme kan gjøre en mer bevisst på framtidige situasjoner med rasisme, og kan gjøre at man

får en forventning om å møte på rasisme (Thiyagarajah og Orupabo, 2023). Dette gjør at de forstår rasisme som konstant tilstedeværende i livene sine, i stedet for noe som kan skje noen ganger.

Rasisme som enkelthendelser: «religion»

Enkelthendelser

Mange av informantene som er enten praktiserende muslimer, har vokst opp med en muslimsk forelder, eller har blitt tilskrevet en muslimsk identitet av andre grunnet utseende har fortellinger om rasisme knyttet til religion. De har ulike fortellinger om rasisme og diskriminering, men har til felles at de beskriver rasisme som «enkelthendelser». I motsetning til fortellingene til informantene tilknyttet fenotype, beskriver ikke informantene rasisme tilknyttet religion som konstant tilstedeværende og i mange ulike arenaer, men heller som noe som *kan skje noen ganger*.

«(...). I mitt liv så tror jeg at jeg har opplevd det kanskje ti ganger totalt på 28 år, men da har det alltid vært små, eller jeg anser det som små hendelser. Jeg har aldri følt at jeg har mistet en mulighet, eller hva skal jeg si, at det har gått utover min trivsel på en sånn måte at jeg har tatt meg nær av det, det har det aldri. (...)» (Kamalan).

Kamalans måte å snakke om rasisme på som noe han har opplevd et visst antall ganger går igjen hos fortellingene til flere av informantene som vektlegger religion. Når de beskriver den rasismen de har opplevd er det ofte direkte rasisme, i den forstand at det ikke er noen tvil om hvorvidt det kan karakteriseres som rasistisk eller ikke. Kamalan forteller om en gang han ble utsatt for rasisme av en etnisk norsk mann på et spisested. Mannen ytret negative holdninger til Kamalan med en antagelse om at Kamalan var muslim basert på ytre merkelapper som skjegg og fenotype, uavhengig av Kamalans faktiske religiøse tilhørighet. Når Kamalan forteller om denne hendelsen virker det ikke å ha økt stigmabevisstheten hans, i den forstand at han virker ikke å være mer var på å skulle møte rasisme i framtiden (Thiyagarajah og Orupabo, 2023). I møter med mer underkommuniserte eller ambivalente mikroagresjoner, slik som å bli snakket engelsk til, definerer han ikke dette som rasisme. Denne tolkningen av hva rasisme er, går igjen hos flere av de andre informantene som knytter rasisme til religion, noe som gjør at deres tolkning av hva rasisme er skiller seg fra informantenes fortellinger tilknyttet fenotype.

Informantene som vektlegger fenotype i sine fortellinger om rasisme, forteller om å ha opplevd kontinuerlig rasisme i barndommen. Her bruker de bevisst ordet rasisme for å legitimere og sette ord på de opplevelsene de har hatt. Til forskjell fra dem, er det få av informantene som vektlegger religion i sine fortellinger om rasisme, som forteller å ha opplevd rasisme i barndommen. Når en av informantene, Amani, forteller om å ha opplevd hets på skolen, definerer hun dette som mobbing.

« (...). Når jeg begynte på ungdomskolen, kom jeg første dagen med hijab, så folk var jo veldig overrasket. Det var jo flere jeg kjente som dro til samme ungdomsskole, så det ble litt bedre, men du vet den der puberteten, den var også en tøff tid. Og, på en måte, jeg hadde gode venner som jeg var med hele tida, men det var mye mobbing på ungdomsskolen. Noen dro av meg hijaben, det var liksom en som.. Jeg var i niende eller tiende så kom noen bak meg og røsket den av meg, og da begynte jeg å gråte, for da var det vanskelig. Det var mye sånn action. Men, ja, så det var tøft å vokse opp som muslim i ungdomsskolen, jeg synes det var verst, fordi alt var nytt og jeg følte ikke helt (...)» (Amani).

Amani begynte med hijab på ungdomsskolen, og beskriver det som en tøff tid hvor hun ble veldig bevisst hvordan andre kunne se henne i et negativt lys. Hun forteller også om hvordan hun ble mobbet av andre barn, og knytter mobbingen med det at hun er synlig muslim. Mange av historiene til Amani kan ligne de historiene informantene tilknyttet fenotype forteller. Forskjellen ligger i språket Amani bruker for å definere hennes historie og hva hun har opplevd. I stedet for å bruke ordet rasisme, bruker hun heller «mobbing». Ved å definere hennes opplevelser som «mobbing», noe det også kan karakteriseres som, bruker Amani et «fargeblindt» språk (Bonilla-Silva, 2010). Innenfor rasialiserte normer råder det en oppfatning av at rasisme ikke eksisterer ettersom «rase» ikke er en kategori som refereres til lenger (Bonilla-Silva, 2010). Det kan tenkes at ved å ikke definere sine erfaringer som rasisme, skriver Amani seg inn i «oss'et», ved å tilpasse seg innenfor logikken til rasialiserte tolkningsrammer. Hvilket språk og begreper man bruker for å beskrive seg selv og sine opplevelser er med på å forme ens oppfatning av samfunnet, og sin plass i samfunnet. Hvis man ikke har begreper for å kunne snakke om og sette ord på erfaringer med rasisme, så kan det være med på å skape en smalere tolkning av rasisme.

Diskursiv rasisme

I fortellingene om rasisme tilknyttet religion, forteller informantene at de sjeldent opplever rasisme på nært hold eller i hverdagen, men har en idé om at rasistiske holdninger mot de eksisterer i samfunnet på andre nivåer. De to praktiserende muslimske jentene Farah og Amani forteller at de selv har få opplevelser med rasisme i hverdagen, men er samtidig bevisst at andre kan ha stereotypiske holdninger om dem basert på en negativ diskurs rundt muslimer i media. I likhet med dem forteller heller ikke Kamalan om rasisme i hverdagen, men er samtidig betenkt på hvordan det skal bli for han å søke jobb etter endt studie.

«(...). Jeg skal jo snart begynne å søke jobb, og jeg hører jo de og de historiene, og på linkedin for eksempel leste jeg en lengre artikkel om *et høystatusyrke*(...). Hvis du ser på alle de største kontorene så er det etnisk norske (...), men der er jeg også sånn, hvis jeg ser på studiet mitt så er det, når jeg begynte, det er for det meste etnisk norske nordmenn som jeg har studert med. Men selvfølgelig vi er en liten prosent der, det er en del med utenlandsk bakgrunn der. Så, jeg vet ikke om det har vært en tilfeldighet, men spesielt storkontorene (...) jeg vet ikke om det er en bevisst rasisme der, men det er kanskje tryggere for deres del å ansette noen som de kanskje kjenner seg igjen i eller noe sånt. Det synes jo jeg er litt skummelt, jeg vet ikke om jeg vil si om jeg gruer meg, men jeg er litt betenksom på den jobbsøkinga. (...)» (Kamalan).

Kamalan som nærmer seg jobbsøkerprosessen har en forventning om ansettelsesrelatert diskriminering basert på det han har hørt og lest om ansettelse av andre etterkommere i det yrket han skal søke jobb i. Selv om hans fortellinger vitner om at han ikke føler seg stigmatisert eller utsatt for rasisme i dagliglivet, er han til en viss grad bevisst på at han tilhører en stigmatisert gruppe som kan få konsekvenser for ham i visse arenaer. Farah og Amani har begge jobb, og har ikke støtt på noen utfordringer rundt det å ha innvandrerbakgrunn og jobbsøking. De beskriver dermed ikke dette som en arena for diskriminering, og har heller ikke en forventning om diskriminering der. De har derimot en bevissthet rundt rasisme mot muslimer på et diskursivt nivå i nasjonale medier. Dette er med på å forme hvordan de tenker at andre kan se dem, og da i lys av negative stereotyper om muslimske kvinner. Selv om informantene forteller hvordan de opplever at andre kan ha negative forventninger til dem basert på stigma, beskriver de det ikke som direkte rasisme i hverdagen. Når de forteller om sin hverdag, skiller deres erfaring seg fra det de ser i media. De forteller om lite skepsis fra folk rundt seg knyttet til religion. Dette kan bidra til at de har en bevissthet rundt at det eksisterer en diskursiv rasisme, men siden de ikke opplever dette fra

folk i sin nære omkrets, så forstås rasismen som distansert, og ikke direkte tilknyttet dem. Dette er med på å illustrere hvordan den lokale erfaringen og den nasjonale diskursen rundt minoriteter kan være formende for forståelsesrammer rundt rasisme.

Erfaring fra hverdagen er med på å forme hvorvidt man forventer å oppleve diskriminering eller rasisme. Amani er en av informantene som har en relativt smal tolkning av rasisme, og beskriver Tromsø som et sted med lite rasisme. Når hun forteller om ulike former for subtile mikroagresjoner, beskriver hun for eksempel det å få blick fra andre i Tromsø som uproblematisk.

«(...) Men nå, det er liksom, jeg opplever heldigvis ikke rasisme, kanskje blick og sånn, at man ser, men de blickene kan jo også bety «hva er dette? Åh så fint». Det trenger ikke nødvendigvis å være «det synes jeg ser stygt ut». Så jeg opplever ikke egentlig rasisme her [i Tromsø] (...)» (Amani).

Amani tolker blick hun kan få i Tromsø med en noe ambivalens, men lander på at det stort sett er en positiv intensjon bak blickene hun kan få. Denne forståelsen av blick endrer seg derimot i andre kontekster. I det neste eksempelet forteller hun om en tur hun tok til vestkanten av Oslo.

«(...). Også det der med at på en måte når du drar plasser hvor det er få utlendinger. Jeg husker en gang at jeg var på Majorstuen i 2018. Jeg og min bestevenninne, hun norske da, dro dit. Så var det sånne blick som jeg hadde fått der «hva gjør du i Majorstuen?», sånne blick som var litt som at det var litt uvanlig å se en utlending på Majorstuen skjønner du. Så det var litt sånn, jeg følte litt sånn, okei, det er sikkert ikke der jeg burde være (...)» (Amani).

I Oslo virker forståelsesrammene til Amani å ha endret seg. Her beskriver hun hvordan hun tolket blick fra majoritetsnordmenn som negativt ladet, og med en intensjon om at hun ikke hørte til på Majorstuen som «utlending». Disse to eksemplene viser hvordan forståelsesrammer forandrer seg i ulike kontekster og steder. Amani har hverdagen sin i Tromsø, og det kan derfor tenkes at hun i større grad har en motivasjon og ønske om å passe inn i det lokale. Å definere subtil rasisme som rasistisk kan virke mer risikofyllt i Tromsø, da utfallet kan være en erkjennelse om at hennes tilhørighet og «aksept er betinget» (Goffman, 1963). I eksempelet fra Oslo derimot kan det tenkes at hun drar fra nasjonale fortellinger om Oslos vestkant som «hvitt» og et sted som ikke er for «utlendinger». Siden hun ikke har

hverdagen sin i Oslo, og mindre lokal erfaring fra dette stedet, vil forståelsesrammene hennes i større grad være preget av et nasjonalt narrativ.

Den negative diskursen om muslimer i Norge har en påvirkning på informantene som vektlegger religion i sine fortellinger om rasisme. Bagheri (2018) kaller denne formen for diskursiv rasisme mot muslimer for «subtil islamofobi». Til tross for å ikke oppleve rasisme i hverdagen, kan subtil islamofobi ha en negativ påvirkning på muslimers tilhørighet til nasjonen (Kunst mfl., 2012). Dette kommer spesielt til syne når Farah, en av informantene, uttrykker at hun ikke ser på seg selv som norsk. Hun forteller at framstillingen av muslimer i norsk media gjør det vanskelig for henne å identifisere seg som norsk. Samtidig understreker hun at hun ikke føler et behov for å definere seg som "norsk", og identifiserer seg heller som tromsøværing. Farah forteller at hun sjelden opplever rasisme, og at det å bruke eller ikke bruke hijab ikke har påvirket hennes erfaringer med rasisme. Tidligere forskning viser at synlige stigmatiserte merkelapper slik som hijab kan føre til en økt opplevelse av rasisme for muslimer (Babacan, 2023). Selv om Farah forteller at hun ikke har opplevd mer rasisme når hun har brukt hijab, så er det en viss forskjell på informantene tilknyttet religion i linken mellom hvor mye rasisme de har opplevd og grad av synlighet på ytre merkelapper. Hamza som har vokst opp med en muslimsk forelder fra Midtøsten og en etnisk norsk mor, er den eneste av informantene som forteller at han ikke har opplevd rasisme i noen former. Sett bort fra et «utenlandsk» navn, er det få andre synlige merkelapper ved Hamza som gjør han forskjellig fra etniske norske. Han har lys hud og hår, noe som gjør at han lettere kan «passere» som «norsk» (Goffman, 1963).

Informantenes fortellinger vitner om en annen tolkning av rasisme tilknyttet religion enn de fortellingene fra informantene som vektlegger fenotype. Selv om de kan beskrive samme opplevelser, som for eksempel å bli spurt «hvor kommer du *egentlig* fra», eller bli snakket engelsk til, så tolker sjeldent informantene tilknyttet religion dette som rasisme, men heller som en nysgjerrighet fra avsender. Dette viser hvordan den rasistiske erfaring varierer stort fra individ til individ. Samtidig belyser deres fortellinger hvordan forståelsesrammer kan variere i ulike kontekster. Informantene tilknyttet religion beskriver en distansert rasisme, som ikke nødvendigvis er til stede i hverdagen deres i Tromsø. Siden de har hverdagen sin i Tromsø kan det også være at de er mer opptatt av å passe inn ved individualisert tilpasning, enn når de drar til andre arenaer hvor de ikke har hverdagen sin. Tidligere erfaringer med rasisme kan også påvirke hvordan individer forstår rasisme (Essed, 1991). Mange av informantene

tilknyttet religion sier de ikke har opplevd særlig mye rasisme i barndommen, og har kanskje derfor en lavere grad av «stigmabevissthet» (Thiyagarajah og Orupabo, 2023). Dette kan være med på å bidra til at de ikke forventer å oppleve framtidig rasisme, som igjen smalner deres tolkning av hva rasisme er for dem. Samtidig varierer grad av synlighet av ytre merkelapper hos disse informantene, noe som også er formende for hvordan de opplever at andre ser dem. Dette former deres syn på den rasismen de erfarer som enkelthendelser i stedet for noe som er konstant tilstedeværende.

Rasisme basert på antatt ikke-norskhet: nært versus distansert

Selv om informantene som vektlegger fenotype og religion i sine fortellinger om rasisme har ulike tolkninger av rasisme, så har de til felles at den mest framtrædende formen for rasisme de forteller om er en antagelse om at de ikke tilhører det «norske». Dette kan skje i ulike arenaer, fra fremmede og kjente, og på både underkommuniserte og tydelige måter.

Informantene fra begge grupper forteller om en manglende aksept på deres norskhet, men deres tolkning av hvor disse holdningene kommer fra og hvordan de kommer til uttrykk er varierende. Informantene som vektlegger fenotype i sine fortellinger, opplever at deres norskhet oftere blir utfordret enn de som vektlegger religion, spesielt i hverdagslige interaksjoner, fordi de tolker rasisme som en kontinuerlig del av hverdagen. For informantene tilknyttet religion spiller negative diskurser rundt muslimer i Norge en større rolle i hvordan de oppfatter egen norskhet, enn hverdagslige samhandlinger. Dette betyr ikke nødvendigvis at de opplever ulike ting, men heller at tidligere erfaringer og ulike tolkningsrammer gjør at de beskriver like situasjoner ulikt.

Amani er en muslimsk jente som bruker hijab, og beskriver her hvordan hun føler seg godtatt som norsk av folk i hennes umiddelbare omkrets, men føler en mangel på aksept i offentlige diskurser.

«(...). Jeg føler liksom at det ikke passer helt sånn, det har vært mange diskusjoner rundt det der med hijab for eksempel, at du er ikke godt norsk når du bruker hijab. Så på en måte når jeg står blant en gjeng og sier jeg er norsk, så føler jeg det hakker litt, for at den måten jeg er kledd på er ikke helt norsk. Jeg vet egentlig ikke hva det vil si at man er norsk. Men, man tenker jo norske folk, blond og sånt. (...). Men, jeg blir jo godtatt av folk, det gjør jeg. Jeg har jo mange venner, og de tenker ikke over det at jeg er sånn, at jeg ikke er norsk. (...))» (Amani).

Amani ser seg selv som norsk i måten hun tenker på og i det at hun har norske venner, men tenker samtidig at andre ikke tolker henne som norsk på grunn av at hun bruker hijab. Hun forteller at dette ikke kommer fra hennes nære venner, som hun sier godtar henne og som ser henne som norsk, men heller at det kommer fra negative diskurser rundt det å bruke hijab i Norge. For Amani betyr dette at hun er norsk *til tross* for at hun også er muslim. Informantene tilknyttet fenotype forteller også at deres norskhet blir satt spørsmålsteget ved, men beskriver dette som noe som i større grad skjer i hverdagen i samhandling med andre gjennom ulike former for mikroagresjoner som å bli spurt «hvor er du *egentlig* fra».

«For eksempel når folk spør meg hvor jeg egentlig kommer fra, og litt sånne ting. Ja. Liksom litt det. Når folk på en måte spør meg, de spør meg om min kultur, når kulturen min er norsk. Men det ser på en måte ikke de. (...). Da føler jeg at de ser på meg som en utlending som kanskje snakker jævlig godt norsk. Men jeg føler ikke at de ser på meg som en nordmann da. Det gjør jeg ikke» (Lukas).

Lukas beskriver her hvordan hudfarge og andre (stigmatiserte) merkelapper spiller inn i hvordan han erfarer å bli oppfattet av andre. Han skildrer en brytning mellom antatt kultur basert på fenotype, og hans faktiske kultur og nasjonale tilhørighet (Goffman, 1963). Dette understrekes i det at han tenker andre ser på en som en «utlending», altså en som ikke er «norsk». Denne oppfatningen av slike typer interaksjoner med majoritetsnordmenn går igjen hos flere av informantene som vektlegger fenotype i sine fortellinger. Dette er former for hverdagsrasisme som de forteller at de kan oppleve i mange ulike arenaer, og det blir dermed en del av deres hverdagsliv. De fleste av disse informantene tolker disse formene for mikroagresjoner som rasisme da det blir konstante påminnelser om at de ikke er tilhørende det «norske». De beskriver en ekskludering basert på fenotype, samtidig som det etableres en definisjon av hva som utgjør "norskhet". Hvithet blir ofte tolket inn i «norskhet» (Priour, 2010), og er dermed knyttet til ideer om nasjonen (Fuhrer, 2021). Når informantene gjentatte ganger blir minnet på at deres fenotype ikke samsvarer med disse "norsketskriteriene", kan dette bidra til å etablere et skille mellom hvem som oppfattes som tilhørende nasjonen og hvem som ikke gjør det.

Både informantene tilknyttet religion og fenotype forteller om ekskludering fra det «norske», men forstår det på ulike måter og fra ulike hold. Den uforenligheten mellom norskhet og etnisk/religiøst stigma som informantene forteller de opplever fra andre gjør det vanskeligere for dem å se seg selv som norsk. Nordmenn med innvandrerforeldre som er født/oppvokst i Norge har en annen forventning til inkludering og aksept av andre nordmenn enn sine foreldre

(Erdal, 2023). Når denne aksepten ikke finner sted kan det skape en «dobbelts bevissthet» hos individet som gjør at deres tilhørighet til det nasjonale fellesskapet kan oppleves som å være på prøve (Du Bois mfl., 2017). Selv om informantenes formelle tilknytning til det norske eller til foreldrenes hjemland varierer – hvorvidt de er født i Norge, hvor tilknyttet de er til slektninger i foreldrenes fødeland, hvorvidt de kjenner språket eller kulturen – så opplever de mesteparten av livet i Norge. Å ikke få innpass i det «norske» kan dermed virke fremmedgjørende. En spesiell dimensjon ved tilhørighet for informantene tilknyttet fenotype er at siden de har én etnisk norsk forelder og én forelder fra vestafrika blir de oppfattet som «for mørk» i Norge, og som «ikke mørk nok» på besøk i Vest-Afrika, og forteller om en dobbel ekskludering.

To tolkninger av rasisme: hverdagsrasisme og enkelthendelser

Mye forskning på rasisme i hverdagen fokuserer på hverdagsrasisme (se for eksempel Fuhrer, 2021, 2023; Banafsheh mfl., 2024). Funnene i dette kapitlet viser at aktører kan ha ulike tolkninger av rasisme, som samlet sett skaper alternative tolkningsmønstre til det etablerte begrepet hverdagsrasisme. Informantenes fortellinger tilknyttet fenotype beskriver en rasisme som er nært og kontinuerlig. De opplever det i mange ulike arenaer og situasjoner i hverdagen, og beskriver det som nesten konstant tilstedeværende i dagliglivet deres. Beskrivelsen av rasisme som kontinuerlig og kumulativt passer godt inn i Essed (1991) sin beskrivelse av hverdagsrasisme. Når man opplever rasisme ofte og over lengre tid kan det også gjøre individet mer var på framtidige situasjoner med rasisme, noe som kan resultere i en bredere tolkning av hva rasisme er (Thiyagarajah og Orupabo, 2023).

Fortellingene om rasisme fra informantene tilknyttet religion vitner om et alternativt tolkningsmønster av rasisme fra hverdagsrasisme. De forteller om den rasismen de har opplevd som sporadiske enkelthendelser som ikke følger dem overalt i hverdagen. Samtidig er disse informantene bevisst at det eksisterer en negativ diskurs om muslimer i Norge, noe som er med på å forme deres syn på seg selv som tilhørende en stigmatisert gruppe. Det gjør samtidig at de i større grad forteller om en distansert eller diskursiv rasisme, heller enn rasisme nært i hverdagen. Sammenlignet med informantene som vektlegger fenotype i sine fortellinger har informantene tilknyttet religion en smalere tolkning av rasisme. Informantene tilknyttet fenotype bruker i større grad begrepet rasisme for å sette ord på sine erfaringer med

hets fra andre, mens informantene i tilknyttet religion kan fortelle om lignende hendelser med andre ord som for eksempel «mobbing».

Eksempelene hvor informantene bruker ulike begreper for å beskrive tidligere hendelser former ulike språk. Diallo (2023; se også Andersson, 2010) skriver om hvordan svarte unge i Norge drar fra afroamerikansk populærkultur og kritisk raseteori for å skape et språk i et fargeblindt Norge for å kunne sette ord på og legitimere egne opplevelser som minoritet i Norge. Som Essed (1991) skriver så kan man ikke forstå hva rasisme er uten å ha en generell kunnskap om rasisme. Denne kunnskapen om rasisme kommer blant annet fra egne erfaringer med rasisme, der kumulative opplevelser lagres og fortolkes hos individer, for så å brukes for å kunne forstå nye situasjoner (Essed, 1991, s. 73). Forståelse av rasisme er samtidig også et produkt av det samfunnet man bor i (Essed, 1991), og hvilke begreper aktører bruker for å sette ord på egne opplevelser kan derfor si noe om samfunnet de bor i.

Et stort skille mellom å forstå rasisme som hverdagsrasisme og som enkelthendelser ligger nettopp i hvilket språk og begreper informantene bruker for å beskrive egne opplevelser. Fortellingene fra informantene tilknyttet fenotype bruker i stor grad ulike begreper tilknyttet rasisme, slik som «hverdagsrasisme», «hvithetsnorm» og «rasisme»-begrepet i seg selv. Når de aktivt definerer egne opplevelser som rasisme, drar de fra et lager av kunnskap om rasisme for å sette ord på ulike situasjoner (Essed, 1991). Måten informantene tilknyttet religion beskriver rasisme på vitner om en relativt mindre kunnskap om rasisme enn informantene tilknyttet fenotype. Dette kommer fram i hvilke begreper de bruker for å beskrive hendelser på, slik som «mobbing» og «nysgjerrighet» og en smalere definisjon av rasisme. Dette er ikke for å si at informantene tilknyttet religion opplever noe annet enn hva de selv beskriver, men kan heller bli sett på som en mulig forklaring på hvorfor informantene i de to ulike gruppene kan oppleve samme ting, men forstå det på ulike måter.

De to ulike tolkningsmønstrene rundt rasisme, hverdagsrasisme og enkelthendelser, er i stor grad knyttet til aktørenes egne erfaringer rundt rasisme. Samtidig, er det viktig å ikke glemme den sosiale kontekstens virkning på individers forståelse av rasisme (Essed, 1991). Måten informantene som forstår rasisme som enkelthendelser beskriver seg selv og sine opplevelser med rasisme vitner om rasialiserte tolkningsrammer, der de i større grad tilpasser seg rasialiserte normer ved å bruke et «fargeblindt» språk (Bonilla-Silva, 2010). Å tolke rasisme som hverdagsrasisme innebærer at aktører har en generell kunnskap om rasisme som drar fra «alternative tolkningsrammer» med et motiv om å oppnå destigmatisering på samfunnsnivå. Disse tolkningsrammene kommer spesielt til uttrykk i måten informantene responderer på

rasisme, der et skille mellom «individualiserte tilpasningsmåter» og «hverdagsmotstand mot rasisme» kommer fram.

6 Rasismeresponser

Informantenes tolkninger og fortellinger om rasisme gjenspeiles i måten de reagerer på den. Informantene tilknyttet religion har generelt en snevrere definisjon av rasisme og lavere stigmabevissthet sammenlignet med informantene tilknyttet fenotype. Disse to ulike tolkningene av rasisme kommer til uttrykk i to hovedmønstre av rasismeresponser: «individualisert tilpasning» og «hverdagsmotstand mot rasisme». Første del av dette analysekapittelet undersøker hvordan informantene håndterer rasisme gjennom det jeg kaller individualisert tilpasning. Individualisert tilpasning er i større grad tilknyttet informantene som vektlegger religion i sine fortellinger, selv om noen av informantene tilknyttet fenotype også faller inn under dette mønsteret. Denne type respons bygger videre på det som i noe tidligere forskning på hverdagsmotstand blir kalt for «passiv tilpasning» (se for eksempel Ellefsen mfl., 2022; Banafsheh mfl., 2021, 2024), eller «ikke-responser» (Orupabo mfl., 2023). Individualisert tilpasning er preget av at informantene ser seg selv og omverdenen gjennom «rasialiserte tolkningsrammer» og prøver å manøvrere majoritetens aksept. I den andre delen av kapittelet fokuseres det på informantenes utøvelse av «hverdagsmotstand» mot rasisme (Scott, 1985; Johansson og Vinthagen, 2020). Det er hovedsakelig informantene som vektlegger fenotype i sine fortellinger som er knyttet til dette mønsteret. Informantene her ser verden gjennom «alternative tolkningsrammer» og søker å oppnå kollektiv destigmatisering.

Individualisert tilpasning

«Andre har det verre»

Amani er en muslimsk jente som bruker hijab. Hun har venner fra samme hjemland som henne i andre byer i Norge, og uttrykker en sterk lojalitet til sitt «miljø». Historiene om de hun oppfatter som sine «like» sine opplevelser med rasisme gjør at Amani tolker egne opplevelser med rasisme som enten ikke-eksisterende eller mindre alvorlige enn de situasjonene hun har hørt vennene hennes bli utsatt for.

«Ja, jeg føler, jeg har jo diskutert veldig mye med de som bor i Oslo nå, og hun som bor i Fredrikstad. Jeg har snakket veldig mye med dem, de vennene jeg har, og det er stor forskjell egentlig. Det er (...) Østlandet, det er der mest utlendinger er, så det har blitt, jeg føler nordmenn har blitt litt lei oss, for vi har tatt over deres. Ja, det er mange diskusjoner at vi har tatt over deres arbeidsplasser, og at dem er overalt, og ja.. Jeg har

hørt at noen har blitt spytt på t-banestasjonen, blitt kasta søppel på. Det er mye sånt, mye fysisk rasisme, og... Man snakker høyt og banner, «ta den hijaben av», og det er mye skumle opplevelser. Her har jeg aldri i mitt liv opplevd noe sånt, da blir jeg veldig overrasket over at det er så mye verre enn her. (...)» (Amani).

Denne tolkningen av rasisme som «andre har det verre» er gjennomgående for noen av informantene som refererer til religion. Amani opplever situasjonene som vennene fra Østlandet beskriver som mye grovere og verre enn hva hun selv forteller å ha opplevd i Tromsø. Dette er med på å forme hennes tolkning av egne erfaringer rundt rasisme, og gjør at hun har en smalere tolkning for hva hun oppfatter som rasisme i hennes egen hverdag. Å «bagatellisere» egne opplevelser i forhold til andre oppfattede like kan være en måte å distansere seg fra stigma på (Banafsheh, 2024). Sebrechts (2023) påpeker hvordan ulike former for stigmahåndtering kan reprodusere «stigmatiserte normer». Samtidig, så opprettholder Amani lojalitet mot «sin gruppe» ved å tone ned egne erfaringer i forhold til dem, uten å delegitimere deres erfaringer. Hun holder en viss distanse ved å ikke kategorisere seg selv som offer i samme grad som hun opplever de andre gjør det, og distanserer seg dermed fra stigmatiserte aspekter tilknyttet religion.

Individualisert bagatellisering: «Min feil»

Farah brukte tidligere hijab, men valgte å ta den av for religiøse årsaker. Når hun brukte hijab syntes hun det var vanskeligere å snakke med folk, og beskriver det som en vegg hvor hun følte hun måtte trå forsiktig i starten av en sosial samhandling for å kunne vite om det var trygt.

«(...). Jeg fikk problemer med å snakke med folk som jeg ikke kjente, jeg følte meg da veldig rar. Og det synes jeg er veldig dumt at jeg gjorde. Det var ingen grunn til det, de fleste brydde seg jo ikke. Men, i ettertid så har jeg snakket med... Disse samtalene dukker jo opp i noen tilfeller, og da spør jeg jo, og jeg har jo fått til svar at folk blir skeptiske, at de har fordommer. Jeg skal ikke lyge, de fordommene eksisterer jo uansett hvor du er, om det er Tromsø eller Oslo. Så, jeg vet ikke, jeg tror du bare må merke det hvis du bruker hijab. Men, jeg har jo holdt på den styrken, vært sterk i 11 år. Jeg tok den (hijaben) ikke av fordi det var vanskelig å snakke med folk, det var jo med religionen som var problemet. Jeg visste at det skjedde, men det var ikke det som fikk meg til å ta den av. Jeg visste at det skjedde, det var vanskelig, når jeg visste at de tenkte og følte sånn, men det var samtidig bare en følelse jeg hadde. Folk har jo

kanskje fordømmer det vet ikke jeg, eller jeg vet at folk har fordømmer. Mange har fordømmer, vi har fordømmer om alt. Det er jo media, folk ser jo hva som skjer på tv, Saudi Arabia, Afghanistan, og hvordan kvinner er der. Det er bare dumt at de skal tro det om alle» (Farah).

Farah er en av informantene som forteller at hun ikke opplever mye rasisme, og har på lik linje med de andre informantene tilknyttet religion en relativt smal tolkning av hva rasisme er. Hun mener selv hun ikke har vært utsatt for mye rasisme i Tromsø knyttet til det å være muslim, noe som kan knyttes til en lavere grad av «stigmabevissthet» der hun heller ikke forventer å oppleve framtidig rasisme (Thiyagarajah og Orupabo, 2023). Samtidig er hun bevisst på hvordan andre kan oppfatte muslimer i Norge, og beskriver dette som fordomsfullt. En ambivalens rundt hvordan andre oppfatter henne som muslimsk kvinne preger Farah, der hun både vet at fordømmer fins, men mener samtidig at de fleste hun møter ikke har disse fordommene spesifikt mot henne. De sosiale interaksjonene med fremmede når hun brukte hijab, der hun beskriver en vegg og en utrygghet om hva andre kommer til å tenke om henne, vitner om et føre-var prinsipp der hun ønsker å beskytte seg selv mot eventuelle ukomfortable situasjoner. Når hun reflekterer over disse interaksjonene legger hun skylden for ukomfortabelheten på seg selv ved å beskrive det som «bare en følelse». Ved å bagatellisere egne opplevelser med rasisme eller diskriminering reduseres konsekvensene av stigmatiseringen, og gjør det lettere for individet å manøvrere dagliglivet (Banafsheh mfl., 2021). Det kan virke beskyttende for selvet å møte rasisme med å ikke tolke det som rasisme, og med det benekte at man blir utsatt for rasisme og å bli framstilt som et ufrivillig offer.

Farah vektlegger personlige egenskaper som å være «sterk» som noe positivt, og en del av dette kan være å unngå å legge skylden av ukomfortable samhandlingssituasjoner utover mot andre. Ved å ta skylden over på seg selv viser hun en motstand mot å framstå som et offer, samtidig som hun definerer seg innenfor de «normales» aksept (Goffman, 1963). Å ville framstå som sterk for å vise at stigmaet ikke påvirker selvet går igjen hos noen av informantene som refererer til religion. Dette er en form for stigmahåndtering der man avviser at man blir utsatt for rasisme, og med det avviser å tilhøre en stigmatisert gruppe (Goffman, 1963). Denne avvisningen av stigma gjør at informantene på ett nivå aksepterer seg selv som «normal» (Goffman, 1963), men innebærer også at de aksepterer seg selv som annerledes innenfor de rasialiserte normene.

Mange av informantene som møter stigmatisering med individualiserte håndteringsmetoder har en smalere tolkning av hva rasisme er. Dette er spesielt tydelig hos informantene i tilknyttet religion. Farah ser på rasismen hun har opplevd som enkelthendelser. Hennes definisjon av rasisme er smalere sammenlignet med mange i av informantene som referer til fenotype. Hun definerer ikke subtile former for mikroagresjoner, som å bli snakket engelsk til, som rasisme. Samtidig bruker hun individualiserte tilpasning ved at hun pådrar seg «skylden» for ukomfortable møter med andre ved å bagatellisere egne opplevelser. Farahs smale definisjon av rasisme kan stamme fra at hun har hatt få erfaringer med rasisme. Samtidig er hennes fortellinger om interaksjoner der hun blir snakket engelsk til eller spurt hvor hun egentlig kommer fra, typiske eksempler på mikroagresjoner, som informantene i som vektlegger fenotype i sine fortellinger ville definert som rasisme. Det å definere rasisme som enkelthendelser kan ses på som en håndteringsmetode mot stigma i seg selv. Opplevelser med stigmatisering eller ekskludering bagatelliseres, noe som kan gi individet muligheten til å distansere seg fra stigma (Banafsheh mfl., 2024).

Manøvrering av aksept

Isak, som har en forelder fra Vest-Afrika og en etnisk norsk forelder, har ved flere anledninger blitt gjort bevisst på av andre at hans hudfarge ikke passer sammen med andres oppfatning av «norskhet».

«Hvis jeg går på ski faktisk, så føler jeg ikke at jeg hører til der med å gjøre det. Jeg føler ikke at jeg skal gå på ski, det virker liksom ikke rett for meg. Og jeg tror det kommer av de der skoledagene da det var rart å se en afrikaner gå på ski, det var merkelig. Jeg vet ikke... ikke er jeg noe glad i det uansett da, men hvis man hadde vært det, så tror jeg alltid at jeg hadde følt på det at nå gjør jeg noe rart som er veldig rart for meg. Og så har jeg en venninne som bruker å gå tur med meg, og hun sa at det var rart å se meg gå ute med mariusgenser og så har jeg brun hud. Det ser liksom, ikke teit ut, men det ser så rart ut rett og slett. Og hun kommenterte en gang at hun aldri hadde sagt det hvis det hadde vært en hvit venn av henne, men siden det er meg så ser det litt rart ut. Friluftslivet i Norge føler jeg ikke at jeg passer inn i. Jeg tror ikke jeg hadde følt jeg hadde passet inn med å være på rådhuset for eksempel. Jeg vet ikke hvorfor, men det virker ikke som et sted jeg hadde følt meg komfortabel rett og slett, som om jeg ikke skulle ha vært der» (Isak).

Isak forteller at han gjennom oppveksten opplevde å få stadige påminninger om at han ikke passet inn i det «norske». Dette kunne komme til uttrykk ved at han for eksempel fikk kommentarer fra andre om at det var rart at han som melaninrik gikk på ski eller hadde på seg mariusgenser. Både skigåing og mariusgenser kan ses som «erkenorske» symboler, og ved å bli ekskludert fra deltagelsen i disse symbolske aktivitetene beskriver Isak en ekskludering fra det norske. Dette har ført til at han i dag er motvillig til å delta i slike aktiviteter, da han forteller at det bringer med seg mye ukomfortabelhet, noe som spesielt kommer til uttrykk i det at han er skeptisk til om han ville fått aksept fra andre for å delta i lokalpolitikken. Isaks historie er et godt eksempel på hvordan stadige opplevelser med mikroagresjoner fører til en internalisering av stigma og en «dobbel bevissthet» (Du Bois mfl., 2017). Han ser seg selv gjennom de «normales» blikk som annerledes og med en betinget tilhørighet (Goffman, 1963). Denne betingede tilhørigheten gjør at han må manøvrere aksept fra de rundt han på en annen måte enn folk med majoritetsbakgrunn.

Ved å være bevisst hvor han kan og ikke kan krysse linjen av aksept utøver Isak en «taktfull aksept» av seg selv ovenfor andre (Goffman, 1963). Dette er en type tilpasningsrespons som innebærer at man må akseptere seg selv innenfor de «normales» rammer (Goffman, 1963), og individet ser dermed seg selv gjennom rasialiserte tolkningsrammer. Dette betyr ikke at Isak fullstendig opererer innenfor rasialiserte normer, da han også vet hvor og når han kan utøve motstand. Dette kommer for eksempel til uttrykk ved at han velger å gå i mariusgenser til tross for at han vet dette kan gjøre andre ukomfortable. Isak må konstant balansere mellom å utfordre og tilpasse seg andres betingede aksept av hans norskhet. Han må gjøre vurderinger av hvilke arenaer han kan utfordre den, og i hvilke arenaer han må tilpasse seg for å ikke krysse linjen av aksept.

Å bagatellisere egne erfaringer med rasisme i forhold til andre «like», bagatellisering ved å vende skylden innover og taktfull aksept er tre former for individualisert tilpasning. Individualisert tilpasning trekker fra de rasialiserte tolkningsrammene, og motivet bak tilpasningen er ofte å tilpasse seg de «normales» blikk for å bli akseptert. Dette innebærer konstant bevisst og ubevisst manøvrering av aksept i hverdagen for informantene gjennom «taktfull aksept» (Goffman, 1963). Mye av "skylden" for ukomfortable situasjoner eller ekskludering bagatelliseres og rettes innover mot individet. Dette gjør håndteringen individualisert, og individet står ofte alene i tilpasningen. Bagatellisering kan også bli sett på som en form for hverdagsmotstand mot rasisme (Banafsheh mfl., 2021). Ved å gå nærmere

inn på hvordan aktører forstår og tolker rasisme i sammenheng med hvordan de responderer kan bagatellisering bli sett på som en tilpasningsmåte i stedet for hverdagsmotstand.

I Banafsheh mfl. (2021) sin definisjon av hverdagsmotstand ligger det til grunn at aktørene tolker og anerkjenner situasjoner som rasistiske, og bagatelliserer ut ifra dette. I Farahs eksempel, hvor hun vender «skylden» innover, ligger det til grunn en annen tolkning av interaksjonen. Hun refererer ikke nødvendigvis til seg selv som mottager av rasisme, men heller at det eksisterer rasisme mot muslimer på et diskursivt nivå. Dette gjør at når Farah «bagatelliserer», gjør hun ikke dette som en motstand mot rasisme, men heller for å passe inn. Bagatellisering innenfor individualisert tilpasning foregår dermed innenfor rasialiserte normer, med et motiv om å få aksept gjennom tilpasning. Dette gjør bagatellisering i denne sammenheng til en tilpasningsmåte hvor individet kan sies å ha internalisert de rasialiserte normene, og trekker dermed drar fra rasialiserte tolkningsrammer. Individuets ulike forståelsesrammer og motiver bak håndtering av stigma kan være med på å forme hvorvidt man skal forstå responser som motstand eller tilpasning.

Samtidig, som Isaks eksempel viser, kan motstand og tilpasning foregå parallelt. Aktørene må derfor kontinuerlig være bevisst på hvor linjen for aksept går for å vite hvordan de skal opptre uten å miste aksept. Dette krever betydelig kunnskap og selvbevissthet for å identifisere denne grensen i ulike kontekster og situasjoner, og for å vite når den kan krysses uten å møte for mye motstand. Bak denne individualiserte tilpasningen ligger det et omfattende «usynlig arbeid» (Orupabo mfl., 2023). Uavhengig av grad av stigmabevissthet og forståelse av rasisme, krever det «usynlige arbeidet» informantene gjør i møte med rasialiserte normer betydelig energi og kan betraktes som en form for «aktiv» håndtering av stigma. Individualisert tilpasning utfordrer imidlertid ikke rasialiserte normer i vesentlig grad, noe som kan bidra til å opprettholde dem (Sebrechts, 2023).

Hverdagsmotstand mot rasisme

Redefinere situasjonen

For mange av informantene tilknyttet fenotype er hverdagsmotstand mot rasisme en mer framtrædende rasimerespons enn individualiserte håndteringsmetoder. En form for motstand mot rasisme som går igjen hos mange av disse informantene er bruken av latterliggjøring av den som kommer med rasistiske utsagn eller handlinger.

«Nei, hvis jeg for eksempel blir snakket engelsk til på automatikk da, så kan jeg svare litt spydig, kan jeg si, oia har du ikke lært deg norsk enda eller, noe sånt som er litt komisk da. Eller ja hvis Tromsø-svaret mitt ikke blir godtatt så endrer jeg ikke på svaret da, jeg fortsetter å si at jeg er fra Tromsø, og at jeg har vokst opp litt overalt i Tromsø, men det er her jeg er født og oppvokst. Man kan jo si at jeg forstår hva folk ønsker å vite, hvor jeg har røtter ifra, ikke sant, sånne ting» (Ines).

Ines forteller at hun ofte opplever ulike former for mikroagresjoner i hverdagen som trekker i tvil hennes tilhørighet til det norske, slik som å bli snakket engelsk til eller å få spørsmål om hvor hun *egentlig* kommer fra. Hennes respons til dette er ofte å konfrontere avsenderen ved hjelp av humor for å latterliggjøre den andre. Når Ines konfronterer rasisme med humor og latterliggjøring flytter hun ukomfortabelheten i situasjonen fra seg selv til den andre.

«Jeg bruker bare å være litt vanskelig og si «nei, jeg er født på UNN, sykehuset i Tromsø», og se hvor mye de tør å grave før de bare må si «hvorfor er du brun i huden rett og slett». Bare for å være litt vanskelig» (Isak).

Isak ser på slike situasjoner med mikroagresjoner som et slags spill. Han svarer bevisst ikke på det avsenderen «egentlig» ønsker å vite for å se hvor lenge de holder på før de må gi etter. Det underliggende spørsmålet som han oppfatter de egentlig ønsker svar på, «hvorfor er du brun i huden», kommer til uttrykk på underkommuniserte måter i spørsmål som «hvor er du egentlig fra». I stedet for å prøve å beskytte avsenderen fra flauhet over å ha stilt et rasistisk spørsmål, gjør Isak det om til et spill for å latterliggjøre den andre, og dermed flytte ukomfortabelheten rundt stigmaet over på den andre. Humor i møte med rasisme kan ses på som en «myk motstand» mot rasialiserte normer (Ellefsen mfl., 2022). I motsetning til mer direkte konfrontering er latterliggjøring, slik Ines og Isak forteller om, mer subtile former for konfrontering med liten risiko. I møte med underkommunisert rasisme utøver de underkommunisert motstand. Underkommunisert rasisme kan oppleves som ambivalent i det at det ikke er så lett å påpeke at det er rasisme. Ved å bruke mer subtile former for motstand risikerer informantene i mindre grad å bli beskyldt for å ha misforstått situasjonen eller å være lettkrenkelige.

Hvilken type hverdagsmotstand informantene bruker virker å være tilpasset situasjonen. Ulike risikofaktorer for å bli anklaget for å være lettkrenkelig eller å ha misforstått en situasjon kan være bestemmende for hvilken form for motstand som er passende å benytte seg av. Ved bruk av latterliggjøring på subtile måter opprettholder informantene selvrespekt, samtidig som de

beskytter seg selv mot anklager om å ha misforstått situasjonen. De redefinerer situasjonen ved å gi uttrykk på subtile måter for at det som blir sagt ikke er innafør. Som Ines gir uttrykk for er motivasjonen for en slik type motstand å på lang sikt endre holdninger og oppfatninger om at norskhet er tilknyttet hvithet. Dette kan tyde på at informantene som utøver hverdagsmotstand drar fra alternative tolkningsrammer for å både beskytte seg selv i hverdagslige situasjoner, men også for å utfordre rasialiserte normer i samfunnet. Informantene «nedvurderer» også avsenderen av rasistiske ytringer (Banafsheh mfl., 2021), og distanserer seg dermed fra stigmaet.

«(...). Det er gjerne folk som ikke er så flinke til å prate for seg som bare kommer med en bemerkning, så tenker de at nå blir de kule (...)» (Kamalan).

«Jeg har en litt eldre dame på jobb som er, de som vokser opp på landet og sånn, vi snakket om kjøkkengryter. Og så fortalte hun om en kjøkkengryte hun hadde når hun var liten som var veldig vanskelig å skrubbe. Og for å forklare det så sa hun at det var sånt negerarbeid. Og jeg skjønner hva hun mener, at det er et gammelt ord og uttrykk som ble brukt fordi det var det arbeidet negerne gjorde. Men, jeg tror ikke hun mener det som noe rasistisk, det er bare en ting hun har vokst opp med å si: «negerarbeid»» (Isak).

Både Kamalan og Isak viser her ulike måter informantene forholder seg til rasistiske utsagn. Isak trekker en grense mellom seg selv som «ung mann fra byen» og avsenderen som «eldre dame fra landet», mens Kamalan trekker en grense mellom han og avsenderen ved å vektlegge at avsenderen er ikke flink til prate for seg. Ved å kategorisere de som «ikke flink å prate for seg» og som «eldre dame vokst opp på landet» distanserer de seg fra avsenderen, og posisjonerer seg selv som de «normale» i situasjonen (Banafsheh mfl., 2021).

Erstatte og redefinere rasialiserte normer

Noen av informantene som utøver hverdagsmotstand beskriver å ha gjennomgått en reise for å kvitte seg med internalisert stigma og individualiserte tilpasningsmåter. Maria forteller om hvordan hun før på ulike måter prøvde å «korrigere» og «maskere» oppfattede stigmatiserte trekk ved seg selv, som å slette og bleike afroteksturert hår, eller ikke gå ut i sola for å bli mørkere (Goffman, 1963).

«(...).Det er ikke sånn at det skjedde over natten, men det skjedde ved å reflektere over kanskje litt sånn, ikke selvhat, men jo kanskje litt sånn, er jeg bra nok liksom. For når du

møter så mye skjult rasisme da, veldig sånn diskre passiv-aggressiv rasisme, så går det så under huden på deg at du kan nesten bli litt sånn paranoid. Altså stemmer det de sier, eller stemmer det jeg føler, eller er det riktig, ikke sant. Men så kom det til et punkt der, og det er jo også en del av det å bli eldre og få bedre selvtillit uansett, men for meg var det også det å ta tak i den biten da, i tillegg til å bli mer trygg på meg selv som menneske, så var det det å ta tak i den biten. Okei, jeg er afrikansk ætta i et norsk hvitt samfunn. Jeg er mørk og det er en sånne dype arr med rasisme i hele Europa også, hva føler jeg, og hvordan har jeg det på kroppen liksom. Og hva vil jeg kvitte meg med. Og noe av det jeg kvittet meg med var at jeg sluttet å slette håret, og jeg sluttet å være redd for å gå ut i solen for å bli enda mørkere, og jeg droppa de der blå linsene. Jeg liksom begynte å se at jeg er jo fin jeg også, men det er en annen type fin. (...)» (Maria).

Motivet bak «korrigerer» var for Maria å oppnå aksept av andre og passe inn i en «hvithetsnorm» ved å korrigere synlige stigmatiserte merkelapper. Mange kvinner med afrikansk bakgrunn opplever mye stigma rundt sitt afroteksturerede hår (se for eksempel masteroppgaven til Skår, 2023). På grunn av dette bleiket og slettet Maria håret sitt, og prøvde også å korrigere andre synlige merkelapper som å ikke gå ut i solen for å unngå å bli mørkere, og korrigere øyefarge fra brun til blå. «Korrigerer» kan bli sett på som en individualisert tilpasningsmåte der individet toner ned forskjellene fra seg og de «normale» for å unngå uønsket oppmerksomhet, og hindre stigmaet å ta vekk oppmerksomheten fra andre deler av identiteten (Goffman, 1963).

Som voksen beskriver Maria et bevisst forhold til at hun prøvde å tilpasse seg en «hvithetsnorm» ved å korrigere utseende. Hun beskriver å ha gjennomgått en form for destigmatisering, der hun har tilegnet seg ny og alternativ kunnskap om både rasisme og sin egen identitet og bakgrunn. Dette har gitt henne et «nytt språk» for å forstå de rasialiserte normene hun var omgitt av i oppveksten i Tromsø (Diallo, 2023), og gjør det mulig for henne å kvitte seg med en internalisert rasisme som gjorde at hun følte hun måtte korrigere trekk ved seg selv for å passe inn. Den alternative kunnskapen om rasisme hun har tilegnet seg gjør at hun har kunnet redefinere de stigmatiserte aspektene ved sin egen identitet, til noe hun nå kan ta stolthet i.

Økt kunnskap om rasisme forandrer hvordan individer utsatt for rasisme tolker denne rasismen (Essed, 1991), og er med på å gi alternative tolkningsrammer individer kan trekke fra i møte med rasisme. Det gjør også at Maria kan sette ord på de erfaringene med rasisme

hun har hatt opp igjennom livet, slik at hun kan distansere seg fra individualisert tilpasning og rasialiserte normer. De alternative tolkningsrammene Maria drar fra kommer spesielt til uttrykk i måten hun snakker om rasisme på. Hun bruker for eksempel mange ulike begreper, slik som «hvithetsnorm», «eksotifisering» og «passiv-agressiv» rasisme for å fortelle om hennes opplevelser. Informantene som har vokst opp i Tromsø beskriver en opplevelse av å ha vært den eneste melaninrike eller eneste muslimen, og forteller om fremmedfrykt og stigmatisering fra andre på grunn av dette. De rasialiserte normene som kommer til uttrykk gjennom deres fortellinger om sin oppvekst, gir et smalere språk for å kunne sette ord på rasistiske erfaringer. Dette kan føre til individualisert tilpasning hvor individet fokuserer på å passe inn ved å bagatellisere opplevelser med rasisme eller korrigere stigmatiserte merkelapper. Ved å tilegne seg alternativ kunnskap og nye begreper for å sette ord på sin virkelighet, formes nye og alternative tolkningsrammer. Disse rammene redefinerer informantenes syn på verden, og gjør det mulig for dem å utøve en motstand mot rasialiserte normer. I Marias eksempel beskriver hun å ha gått fra å føle skam rundt sin fenotype til å omfavne den med stolthet.

Hverdagsmotstand kan ved første øyekast virke uorganisert og sporadisk, ettersom det uttrykkes gjennom individuelle handlinger informantene utfører i hverdagslige samhandlinger (Sebrechts, 2023). Samtidig kan både «redefinering av situasjonen» og «redefinering og erstatning av rasialiserte normer» knyttes til kollektive bevegelser gjennom alternative tolkningsrammer. De både drar fra alternative tolkningsrammer, og er samtidig med på å forme dem. Alternative tolkningsrammer gir minoritetsindivider verktøyer for å kunne konfrontere rasisme og marginalisering i hverdagen ved å bruke ulike former for hverdagsmotstand slik som latterliggjøring og nedvurdering. De alternative tolkningsrammene gir også individer verktøy for å kunne redefinere sin egen virkelighetsforståelse, og gjør det mulig for dem å distansere seg fra rasialiserte tolkningsrammer. Når flere og flere minoritetsindivider utøver hverdagsmotstand vil det være med på å forme kollektive handlingsmønstre (Banafsheh mfl., 2024). Flere av informantene forteller om et større motiv bak hverdagsmotstanden: kollektiv destigmatisering og endring av oppfatningen av norskhet knyttet til hvithet. Redefinering av rasialiserte normer på individnivå kan derfor på sikt påvirke den kollektive destigmatiseringen av minoritetsindivider.

Gjennom analysekapittel 2 og 3 har jeg vist hvordan informantenes fortellinger om deres forståelse og responser på rasisme former ulike tolkning- og responsmønstre: enkelthendelser,

hverdagsrasisme, individualisert tilpasning og hverdagsmotstand mot rasisme. Det kommer fram av analysen at det hovedsakelig er informantenes fortellinger tilknyttet religion som faller inn under mønstrene enkelthendelser og individualisert tilpasning, mens informantenes fortellinger tilknyttet fenotype faller inn under hverdagsrasisme og hverdagsmotstand mot rasisme. Dette antyder en link mellom hvordan aktører tolker og forstår rasisme, og hvordan de responderer på rasisme. Samme forståelsesmønster ligger bak både tolkningen av rasisme og respons på rasisme eller stigmatisering. Å tolke rasisme som enkelthendelser og individualisert tilpasning er i større grad knyttet til rasialiserte tolkningsrammer, da aktørene ser seg selv gjennom rasialiserte kategorier og har et «fargeblindt» språk for å sette ord på erfaringer med rasisme (Bonilla-Silva, 2010). De alternative tolkningsrammene kan knyttes til å tolke rasisme som hverdagsrasisme og hverdagsmotstand mot rasisme. Alternative tolkningsrammer kan gi aktører et nytt språk for å sette ord på egne erfaringer. De gir aktører et språk for å definere og legitimere erfaringer med rasisme og ekskludering er i stor grad avhengig av et repertoar av hverdagsmotstand. Tilgjengelighet av alternative tolkningsrammer er kontekstuellet betinget. Alle informantene i denne oppgaven vokste opp i Tromsø, og de beskriver en kontekst hvor de var de eneste melaninrike eller muslimske blant en hovedsakelig hvit majoritetsbefolkningen. Dette har vært med på å forme tilgjengeligheten til et alternativt språk og alternative tolkningsrammer.

7 Diskusjon

Rasialiserte og alternative tolkningsrammer

Et gjentakende tema gjennom hele analysen er de tolkningsrammene som danner grunnlaget for aktørenes forståelsemønstre og responsmønstre til rasisme. Disse tolkningsrammene kommer til uttrykk i hvilke begreper og språk aktørene bruker, hvordan de tolker og forstår rasisme, og hvordan de responderer på eventuell rasisme. Gjennom analysen har jeg identifisert to typer tolkningsrammer fra informantene sine tolkninger av rasisme som jeg har kalt rasialiserte og alternative tolkningsrammer. Disse to rammene kan knyttes til de ulike tolknings- og responsmønstrene som kommer fram av analysen.

Rasialiserte tolkningsrammer tar utgangspunkt i den (ubevisste) differensieringen av folk som baserer seg på rasialiserte trekk slik som hudfarge eller religiøse markører (Gullestad, 2004). Å se andre enn den «hvite nordmannen» som essensielt annerledes kan ses som et produkt av kolonitiden, og dette lever videre i språk, bilder og symboler som brukes i det norske samfunnet (Eriksen, 2023). Selv om det kan oppleves som tabu å snakke om «rase» i Norge, betyr det ikke at folk ikke indirekte aksepterer at mennesker kan kategoriseres basert på rasiale markører (Gullestad, 2004). I analysen kommer slike rasialiserte tolkningsrammer til uttrykk på ulike måter. Flertallet av informantene forteller for eksempel om hvordan de blir sett på som annerledes enn hvite nordmenn på grunn av fenotypiske trekk slik som hudfarge, eller religiøse markører slik som hijab. Når rasialiserte tolkningsrammer tas for gitt, kan det også bety at aktører som ikke får plass inn i en hvithetsnorm kan internalisere de rasialiserte normene om at de er grunnleggende annerledes. Rasialisering skjer sjelden uten verdiladning, noe som kan føre til at minoritetsindivider ser seg selv gjennom et majoritetsperspektiv som «den andre». Dette bidrar til forståelsen av rasisme som isolerte hendelser og individualisert tilpasning.

Som et motstykke til rasialiserte tolkningsrammer, finner vi alternative tolkningsrammer. Alternative tolkningsrammer er kjennetegnet ved større forståelse og mer kunnskap om rasisme og individets posisjon som minoritet. Dette kommer til uttrykk gjennom språk som setter ord på og legitimerer minoritetsindividets erfaringer med rasisme. Diallo (2023; se også Andersson, 2010) viser hvordan svarte ungdommer i Norge skaper et «nytt språk» for å legitimere sin virkelighet, inspirert av afroamerikansk populærkultur og kritisk raseteori. I denne oppgaven kommer et alternativt språk fram gjennom informantenes fortellinger om det å være melaninrik eller muslim i Norge. Dette blir eksempelvis reflektert gjennom begreper

de bruker, eller ved at de definerer tidligere hendelser med hets og diskriminering som rasisme. Individuer som hovedsakelig trekker fra rasialiserte tolkningsrammer kan være mindre tilbøyelige til å tolke subtile mikroagresjoner som rasisme.

Rasisme i Norge kan sies å være preget av en fargeblind rasisme (Riese og Harlap, 2021; Fuhrer, 2021; Diallo, 2023; Ponce, 2023), der et «kodespråk» brukes for å referere til diskriminering basert på fenotype og religion (Massao, 2023). Innenfor de rasialiserte normene, mangler det kunnskap og språk som minoritetsindivider kan benytte for å artikulere og legitimere egne erfaringer med rasisme. Dette kan resultere i en snevrere definisjon av rasisme og mindre kunnskap om rasisme. Alternative tolkningsrammer kan derfor ses på som en kilde til alternativ kunnskap minoritetsindivider kan trekke på for å utfordre rasialiserte normer. Disse rammene gir dem et vokabular om rasisme som de kan bruke for å legitimere egne erfaringer, og utfordre rasialiserte normer.

Overordnet sett kan alternative og rasialiserte tolkningsrammer kobles til ulike forståelses- og håndteringsmønstre av rasisme. Alternative tolkningsrammer er i større grad forbundet med forståelsen av rasisme som hverdagsrasisme, og i håndteringen av rasisme gjennom hverdagsmotstand. Rasialiserte tolkningsrammer viser seg mer i forståelsen av rasisme som enkelthendelser og individualisert tilpasning.

Tabell 2.0: Forståelsesmønstre og stigmahåndtering i forhold til tolkningsrammer

	Rasialiserte tolkningsrammer	Alternative tolkningsrammer
<i>Forståelsesmønstre</i>	Enkelthendelser <ul style="list-style-type: none"> ▪ Lav stigmabevissthet ▪ Smalere definisjon og lite kunnskap om rasisme 	Hverdagsrasisme <ul style="list-style-type: none"> ▪ Høy stigmabevissthet ▪ Brede definisjon og relativt stor kunnskap om rasisme
<i>Stigmahåndtering</i>	Individualisert tilpasning <ul style="list-style-type: none"> ▪ Motivasjon: aksept gjennom tilpasning ▪ Taktfull aksept ▪ Bagatellisering ▪ Korrigering 	Hverdagsmotstand <ul style="list-style-type: none"> ▪ Motivasjon: utfordre og endre rasialiserte normer ▪ Redefinere situasjonen ▪ Redefinere og erstatte rasialiserte normer ▪ Kontekst: dele erfaringer

Enkelthendelser og individualisert tilpasning

Den rasismen minoritetsindivider opplever i hverdagen blir i forskning ofte betegnet som «hverdagsrasisme» (se for eksempel Fuhrer, 2021; Banafsheh mfl., 2024). Hverdagsrasisme innebærer at individer opplever ulike former for rasisme i hverdagen kumulativt og kontinuerlig, noe som gjør at de i større grad vil tolke subtile og skjulte former for rasisme som rasisme (Essed, 1991). Funnene i denne analysen peker mot at det finnes alternative forståelsesmønstre av hverdagsrasisme, slik som å forstå rasisme som «enkelthendelser».

Å forstå rasisme som enkelthendelser innebærer at individer beskriver den rasismen de har opplevd som noe som *kan skje noen* ganger. Denne forståelsen av rasisme var mest framtreddende blant de informantene som hadde en relativt snever tolkning av rasisme. De anså hovedsakelig bare direkte former for rasisme som rasistiske. Mer subtile former for mikroagresjoner, slik som blikk eller spørsmål om «*hvor kommer du egentlig fra*» ble sjelden tolket som rasisme. Skjulte eller subtile former for rasisme er en framtreddende form for rasisme som minoritetsindivider rapporterer om i Norge (Fuhrer, 2021). Når en persons definisjon av rasisme ikke inkluderer skjulte former for rasisme, kan dette resultere i at man *opplever* rasisme sporadisk og som enkelthendelser. Hovedsakelig var det informantene som vektlegger religion i sine fortellinger om rasisme som hadde en forståelse av egenopplevd rasisme som enkelthendelser. De samme informantene tydde også i større grad til det jeg kaller «individualisert tilpasning» i møte med rasialiserte normer. Individualisert tilpasning definerer jeg som en stigmahåndtering som innebærer at individet motiveres av å få aksept fra miljøet rundt seg gjennom tilpasning. De mest framtreddende formene for individualisert tilpasning i denne studien var at informanter bagatelliserte egne erfaringer med rasisme i forhold til andre «like», de bagatelliserte egne erfaringer ved å vende skylden innover, og ved å ta i bruk tilpasninger definert av Goffman (1963) som «taktfull aksept» og «korrigering» av stigmatiserende merkelapper. Individualisert tilpasning foregår ofte innenfor rasialiserte normer, da tilpasningen skjer på «majoritetsbefolkningens» premisser. Det er individualiserte responser på den måten at skyld for ukomfortable møter eller marginalisering ofte vendes innover mot individet. Det kan derfor ses på som en form for internalisering av rasialiserte normer.

Individualisert tilpasning kan kobles til forståelsen av rasisme som enkelthendelser fordi aktørene ofte har et begrenset språk og kunnskap om rasisme. Disse måtene å forstå og håndtere rasisme på kan knyttes til rasialiserte tolkningsrammer ved å se på hvordan informantene definerer både seg selv og omverdenen sin. Den snevrere definisjonen av

rasisme gjør at informantene ofte tyr til et «fargeblindt» språk (Bonilla-Silva, 2010) for å referere til noe som alternativt kunne blitt definert som rasistisk, som for eksempel å definere hets i barndommen som mobbing i stedet for rasisme. Dette kan føre til at skylden for ulike hendelser internaliseres, da man mangler et språk for å kunne legitimere egne erfaringer. Å forstå rasisme som enkelthendelser kan også i noen tilfeller ses på som en form for individualisert tilpasning. Det kan ses på som en måte individer bagatelliserer tidligere hendelser eller erfaringer med marginalisering eller rasisme. Dette er både en måte for individet å distansere seg fra stigma (Banafsheh mfl., 2021), samtidig som det kan føre til en reproduisering av rasialiserte normer (Sebrechts, 2023).

Hverdagsrasisme og hverdagsmotstand

Å forstå rasisme som enkelthendelser, og noe som kan skje av og til, står i kontrast til å forstå rasisme som hverdagsrasisme. Informantene som passer inn i dette mønsteret, beskriver den rasismen de opplever som noe som kan oppstå på mange ulike arenaer, og som nesten konstant tilstedeværende i deres daglige liv. I motsetning til å forstå rasisme som enkelthendelser, innebærer hverdagsrasisme en bredere tolkning av hva rasisme er. Subtile former for mikroagresjoner tolkes som rasisme på lik linje med direkte former for rasisme. Dette gjør at informantene innenfor dette mønsteret vil *oppleve* mer rasisme enn informantene som tolker rasisme som enkelthendelser.

Informantene som passer inn i mønsteret for hverdagsrasisme forteller i større grad om å ha opplevd mye rasisme gjennom barndommen. Flere erfaringer med rasisme kan føre til at individet tolker flere framtidige hendelser med hets som rasisme (Essed, 1991). I hvilken grad informantene var bevisste at de tilhørte en stigmatisert gruppe ser også ut til å påvirke hvordan de tolker rasisme. Dette funnet er i tråd med tidligere forskning, der blant annet Banafsheh mfl., (2024) fant at personer med ulik grad av «minoritetsetnisk identitet» kan oppleve rasisme ulikt. Fortellingene som kom fram av informantene innenfor hverdagsrasismemønsteret vitner om en høyere grad av stigmabevissthet enn fortellingene fra informantene innenfor mønsteret for enkelthendelser. En høyere grad av stigmabevissthet kan føre til at individer forventer framtidig rasisme eller marginalisering fordi de tenker at andre ser dem i lys av negative stereotypier (Thiyagarajah og Orupabo, 2023). Dette kan være med på å forklare hvorfor informantene som legger vekt på fenotype i sine fortellinger om rasisme har en forståelse av rasisme som hverdagsrasisme, da de forteller om langt flere opplevelser med rasisme enn de informantene som vektlegger religion når de beskriver rasisme. En høy grad av stigmabevissthet kan komme av gjentatte opplevelser med rasisme over lengre tid,

noe som betyr at jo mer rasisme en opplever, desto mer vil individet forvente å oppleve det i framtidige lignende situasjoner (Thiyagarajah og Orupabo, 2023).

I forbindelse med forståelsen av rasisme som hverdagsrasisme, finner vi hverdagsmotstand som responser mot rasisme. «Hverdagsmotstand mot rasisme» kjennetegnes i forskningslitteraturen ved at det er «aktive» responser mot oppfattet rasisme eller marginalisering, utøvd av individer i hverdagslige situasjoner (Ellefsen mfl., 2022; Banafsheh mfl., 2021). I analysen kommer det fram to mønstre av hverdagsmotstand: «redefinering av situasjonen» og «redefinering av rasialiserte normer». Redefinering av situasjonen er motstand som foregår i hverdagslige situasjoner. Individet som opplever rasisme, bruker responsstrategier som latterliggjøring og nedvurdering av den som krenker for å overføre ubehaget fra seg selv til avsenderen av rasismen. På denne måten repositionerer de seg selv som de «normale» i situasjonen (Banafsheh mfl., 2021). For å redefinere situasjoner med rasisme trekker informantene på et «kulturelt repertoar» av hverdagsmotstand» (Aquino, 2015), som knytter individuelle handlinger av hverdagsmotstand til kollektive rammeverk. Det underliggende motivet for motstand i hverdagen som kommer fram av informantenes fortellinger er et ønske om en kollektiv destigmatisering, ved å for eksempel være med på å endre oppfatninger om at «norskhet» er tilknyttet «hvithet». Dette gjør at summen av hverdagsmotstand bidrar til, og motiveres av, en redefinering og erstatning av rasialiserte normer, der minoritetsindivider drar fra alternative tolkningsrammer for å kunne utfordre og distansere seg fra rasialiserte normer.

Både forståelsen av rasisme som hverdagsrasisme og hverdagsmotstand kjennetegnes ved at aktørene har en bredere definisjon av rasisme, der subtile former for mikroagresjoner inngår i aktørens definisjon. Økt kunnskap om rasisme endrer hvordan individer fortolker rasisme (Essed, 1991), og gjennom et «nytt» språk om rasisme får minoritetsindivider tilgang til begreper som kan legitimere deres erfaringer (Diallo, 2023). Dette gjør at både hverdagsrasisme og hverdagsmotstand, slik informantene i denne oppgaven beskriver sine erfaringer, kan knyttes til alternative tolkningsrammer. I analysen fortelles historien til Maria, som i voksen alder aktivt engasjerte seg i å lære om historien til svarte i Norge, og hvordan denne historien kan knyttes til kolonitiden. Som ungdom i Tromsø prøvde hun på ulike måter å tilpasse seg en hvithetsnorm, ved å «korrigere» fenotypiske trekk som afroteksturert hår og hudfarge (Goffman, 1963). Den kunnskapen hun tilegnet seg i voksen alder gjorde et alternativt språk tilgjengelig, som førte til at hun kunne pakke opp de tatt-for-gitte-sannhetene som ligger til grunn for rasialiserte tolkningsrammer. En internalisering av slike normer kan

føre til at minoritetsindivider internaliserer et syn på seg selv som essensielt annerledes hvite majoritetsnormmenn. Alternative tolkningsrammer tilgjengeliggjør en alternativ forståelse og fortolkning av seg selv som minoritet i Norge.

Kontekst: Tromsø

Mangel på like og lokal representasjon

I denne oppgaven har jeg sett på hvordan den lokale konteksten i form av sted kan være formende på minoritetsindividers forståelse av rasisme og av seg selv i det lokale. I analysen kommer det fram to kontekstuelle faktorer som påvirker hvordan informantene forstår seg selv i det lokale: lokal representasjon og mangel på like. Representasjon kan undersøkes i mange ulike arenaer, slik som media og politikk. I denne oppgaven har jeg derimot fokusert på aktørers beskrivelser av «kulturell representasjon» i det lokale (Hall, 1994). Dette innebærer hvorvidt de opplever at det eksisterer produkter spesifisert for deres fenotype, slik som frisørtilbud for afroteksturert hår, samt representasjon iblant annet litteratur på skolen. Det var kun informantene som vektlegger fenotype i deres fortellinger som forteller om en manglende representasjon i Tromsø. Flere av dem fortalte for eksempel om et manglende frisørtilbud i Tromsø, noe som kan knyttes til en større debatt i Norge om manglende tilbud for de med afroteksturert hår (se for eksempel masteroppgaven til Skår, 2023). Lokal representasjon i form av kommersielle tilbud kan være et uttrykk for hvem som anses tilhørende til det lokale, og manglende representasjon kan derfor ha en negativ påvirkning på minoritetsindividers tilhørighetsfølelse. Misrepresentasjon, i form av en stereotypifisert representasjon av melaninrike, kan på samme måte påvirke de lokale tolkningsrammene rundt melaninrike. Denne typen misrepresentasjon kan være med på å reproducere rasialiserte tolkningsrammer i lokalsamfunnet, og skape minoriteter som «den andre».

Kontekst i form av sted kan også påvirke minoritetsindividers tilgang til alternative tolkningsrammer. Tilgjengelighet til et alternativt språk rundt rasisme er ikke likt overalt (Essed, 1991; Diallo, 2023). Det er derfor nyttig å undersøke en spesifikk kontekst for å belyse hvor tilgjengelig alternative tolkningsrammer er, og med det tilgjengeligheten til et «repertoar av hverdagsrasisme» (Aquino, 2015; Ellefsen mfl., 2022). Et viktig ledd i tilgjengelighet til alternative tolkningsrammer er å ha «like» rundt seg for å kunne «dele erfaringer» (Orupabo mfl., 2023). Mange av informantene i denne oppgaven forteller om Tromsø som et sted med en «mangel på like», og da spesielt i oppveksten deres på 90- og

2000-tallet. Å ha noen man kan dele erfaringer med, gjør at minoritetsindivider både føler seg mer forstått og mindre ensom, og er en viktig del av «etterarbeidet» med rasisme (Orupabo mfl., 2023). Det kan også være med på å øke repertoaret av hverdagsmotstand (Ellefsen mfl., 2022). Andelen innbyggere med minoritetsbakgrunn varierer på ulike plasser. Mangel på like er dermed en kontekstuell faktor som vil variere fra sted til sted.

Mangel på like kan gjøre det vanskeligere for minoritetsindivider å gjøre motstand på grunn av manglende støtte i møte med «fargeblind rasisme» (Bonilla-Silva, 2010). Selv om rasialiserte normer eksisterer i det norske samfunnet (Gullestad, 2004), gjør den fargeblinde rasismen det til tabu å eksplisitt snakke om rasialiserte kategorier som hudfarge. Informantene i denne studien forteller at hudfarge eller religiøse markører ofte ble adressert på underliggende måter, slik som gjennom subtile mikroagresjoner. Subtil rasisme kan ofte bli «usynlig» for folk med majoritetsbakgrunn, men svært synlig for dem som opplever rasisme (Orupabo mfl., 2023). Dette er med på å forme Tromsø som en «fargeblind» kontekst, hvor det kanskje kan oppleves som tabu å adressere hets eller marginalisering basert på fenotype og religiøs tilhørighet (Bonilla-Silva, 2010).

I en fargeblind kontekst kan minoritetsindivider som opplever subtil rasisme ofte møte vanskeligheter med å bli trodd av majoritetsbefolkningen. De kan oppleve å måtte bruke betydelig energi på å rettferdiggjøre sine erfaringer, eller bli møtt med rasjonaliseringer som avviser rasisme som forklaring (Orupabo mfl., 2023). Når fargeblind rasisme kombineres med en mangel på like for minoritetsindivider, kan det både forsterke stigmatiserende merkelapper og gjøre det vanskeligere å utfordre rasialiserte normer. Med få like rundt seg, har minoritetsindivider færre å dele erfaringer om marginalisering og rasisme med. Dette gjør det også vanskeligere å danne grupper som kan kjempe for deres sak på et kollektivt lokalt nivå (Goffman, 1963). Færre aktører vil dermed være i stand til å engasjere seg i dialog om rasisme, og de som gjør det kan møte mer motstand fra den hvite majoriteten. Dette gjør det vanskeligere å redefinere og erstatte rasialiserte normer med alternative normer.

Ulike typer stigma og tilgjengelighet til alternative tolkningsrammer

Gjennom analysen avdekkes et skille mellom informantene som vektlegger religion og de som vektlegger fenotype, både i hvordan de forstår og håndterer rasisme, og i deres beskrivelse av hvor rasismen kommer fra. Fenotype og religion kan begge betraktes som

kategorier med stigmatiserende merkelapper, men med unike historier og konnotasjoner (Bangstad, 2023). Dette betyr at stereotypiene linket til fenotype og religion kan variere historisk og kontekstuell (Link og Phelan, 2001). Stigma knyttet til fenotype kan spores tilbake til raseideologier fra kolonitiden, der svarte mennesker ble sett på som en laverestående «rase» (Eriksen, 2023). Gjenskinn av disse ideene lever fortsatt videre på ulike måter i dagens Norge (Eriksen, 2023). Stigma knyttet til muslimer har også dype historiske røtter (se for eksempel Said, 2004), men er i nyere tid særlig formet av en negativ diskurs om Islam som en trussel mot norske verdier (Bangstad, 2023). Selv om begge kategoriene bærer stigmatiserende aspekter (Bangstad, 2023), kan de historisk formede stereotypiene føre til at fenotype og religion oppfattes ulikt. Dette kan si noe om hvorfor informantene i denne oppgaven forstår og tolker rasisme på ulike måter.

Informantene som framhever fenotype i sine fortellinger om hverdagsrasisme, beskriver rasismen som nær og konstant til stede. Deres forståelse av egenopplevd rasisme er i stor grad erfaringsbasert, men kan også knyttes til kollektive rammer gjennom alternative tolkningsrammer. Alternative tolkningsrammer gir dem verktøy til å sette ord på sine erfaringer, noe som fører til en bredere forståelse og kunnskap om rasisme, som igjen fører til at de kan *oppleve* mer rasisme. Informantene som knytter rasisme til religion beskriver rasisme som «distansert», der den stammer fra negative diskurser om muslimer i Norge. Forståelsen av rasisme som enkelthendelser trekker fra rasialiserte tolkningsrammer, der et «fargeblindt» språk rundt rasisme gjør det vanskeligere å definere situasjoner som rasistiske (Bonilla-Silva, 2010). Dette fører til at informantene som vektlegger religion i mindre grad *opplever* rasisme i hverdagen. Et sentralt spørsmål som oppstår ut ifra informantenes ulike forståelser av rasisme, er derfor hvorfor det primært er informantene tilknyttet fenotype som tar i bruk alternative tolkningsrammer.

Denne oppgaven ble gjennomført i kjølvannet av BLM-bevegelsens inntog i Norge. Tidligere forskning gjort på dette feltet i Norge argumenterer for at til tross for at bevegelsen ikke førte til store institusjonelle endringer, hadde den en betydelig innvirkning på måten rasisme diskuteres i det offentlige ordskiftet (Ellefsen og Sandberg, 2022). Spesielt hadde den betydning for de som deltok i demonstrasjonene (Ellefsen og Sandberg, 2022), da styrket deltakernes «minoritetsetnisk identitet gjennom en styrket selvfølelse og stolthet knyttet til det å være svart» (Banafsheh mfl., 2024, s. 40). Slike bevegelser kan bidra til å gjøre alternative tolkningsrammer mer tilgjengelige ved å øke fokuset på hvordan rasisme oppleves for de som står i mottakerenden, gjennom innføringen av nye begreper i offentligheten som

«hverdagsrasisme» og økt fellesskap rundt problematikken. Informantene tilknyttet fenotype trekker fra alternative tolkningsrammer i større grad enn informantene tilknyttet religion for å forstå og tolke opplevelser med rasisme. Det er vanskelig å eksplisitt si noe om hvordan BLM-bevegelsen har påvirket informantenes tolkningsrammer rundt seg selv som melaninrik i Norge og rasisme, men det kan tenkes at et ekko av den nasjonale diskursen rundt rasisme som kom etter BLM-bevegelsen i Norge kan ha hatt en innvirkning på hvordan informantene definerer og forstår rasisme.

Svarte ungdommer i Norge er i ferd med å utvikle et «nytt» språk for å kunne legitimere sin egen virkelighet, og sette ord på erfaringer med rasisme (Diallo, 2023). De alternative tolkningsrammene bidrar til et økt repertoar av hverdagsmotstand, som gir informantene verktøy for å kunne distansere seg fra rasialiserte normer. Dette «nye» språket (Diallo, 2023), eller de alternative tolkningsrammene, kan ses på som kulturelle rammer som former motstand mot rasialiserte normer og former kollektive handlingsmønstre. Samtidig kan funnene fra denne analysen tyde på at disse tolkningsrammene ikke nødvendigvis er tilgjengelige eller relevante for alle typer stigma.

Selv om tidligere forskning har vist at muslimer i Norge utøver hverdagsmotstand (Banafsheh mfl., 2021), viser fortellingene fra informantene i denne oppgaven at forståelses- og håndteringsmønstrene rundt rasisme kan variere avhengig av ulike stigmaer knyttet til opplevelsen av rasisme. Det kan også avhenge av konteksten, for eksempel hvor individet tilbringer hverdagen, hvilke erfaringer individet har i hverdagen, hvordan den nasjonale diskursen rundt den «gruppen» individet tilhører framstiller dem, og graden av «mangfold» i konteksten som påvirker tilgjengeligheten til alternative tolkningsrammer. Type stigma og kontekst kan derfor ha en betydning for hvordan minoritetsindivider forstår og håndterer rasisme, og bør inkluderes når man undersøker hvordan individer forstår og tolker rasisme i hverdagen.

Hvordan skal man forstå motstand og tilpasning?

Hverdagsmotstand er ofte definert som «aktive» responser for å stå imot og utfordre rasisme (Ellefsen mfl., 2022), og som en aktiv beskyttelse mot hets eller rasisme i stedet for å «passivt» akseptere og tilpasse seg det (Banafsheh mfl., 2021). Tilpasning til rasialiserte normer blir dermed ofte sett på som en passiv måte å håndtere stigmatisering i motsetning til å aktivt utfordre stigmatisering (Ellefsen mfl., 2022; Banafsheh mfl., 2021, 2024). De ulike

måtene individer tilpasser seg rasialiserte normer på har jeg i denne oppgaven valgt å kalle for individualisert tilpasning. Individualisert tilpasning kan ved første øyekast oppfattes som passivt, da det innebærer at minoritetsindivider tilpasser seg og til ulike grader internaliserer rasialiserte normer, noe som også kan føre til en «reprodusering» av de rasialiserte normene (Sebrechts, 2023). Setter man det opp mot hverdagsmotstand, som i sin natur kan virke som en «aktiv» og mer utadgående form for respons, er det også naturlig å karakterisere tilpasning som passivt. Samtidig kan fortellingene i denne analysen være med på å vise en annen forståelse av såkalt «passiv» tilpasning.

Funnene fra denne analysen peker mot at hverdagsmotstand og individualisert tilpasning overordnet drar fra to ulike tolkningsrammer. Samtidig viser tidligere forskning på hverdagsmotstand at responser på stigmatisering er ambivalent, i det at individer både delvis inkorporerer og avviser rasialiserte eller «stigmatiserte normer» (Sebrechts, 2023). I denne oppgaven kommer denne ambivalensen fram gjennom blant annet hvordan informantene manøvrerer aksept gjennom «taktfull aksept», hvor de på den ene siden aksepterer seg som «normale», samtidig som de holder seg borte fra arenaer der de vet at de ikke vil få aksept fra de «normale» (Goffman, 1963). Aktørene prøver å både tilpasse seg rasialiserte normer, samtidig som de i ulike arenaer kan utfordre disse normene. Dette innebærer at de må være hyperbevisste sin posisjon i forhold til hvor «grensen for aksept» ligger, for å kunne navigere i hvilke arenaer de bør unngå å overskride denne grensen, og i hvilke arenaer de forsiktig kan utfordre den.

Taktfull aksept er en form for individualisert tilpasning som forutsetter at aktører i ulike grader internaliserer rasialiserte normer, og utvikler dermed en «dobbelts bevissthet» (Du Bois mfl., 2017). Minoritetsindivider må ha kunnskap om hvordan «normale» oppfatter dem, for å kunne navigere «grensen for aksept». På denne måten kan «taktfull aksept» og «dobbelts bevissthet» ses på som en slags hyperbevissthet om individets egen posisjon som både «majoritet» og «minoritet», men ingen av delene til det fulle (Goffman, 1963; Du Bois mfl., 2017). Dette krever at minoritetsindivider har stor kunnskap til lokalmiljøet sitt, og er med på å legge grunnlaget for hvorvidt man skal forstå individualisert tilpasning som en «passiv» eller «aktiv» stigmahåndtering.

Informantene som bruker «taktfull aksept» for å manøvrere aksept ligger på grensen mellom motstand og tilpasning (Goffman, 1963), men motivet bak som handler om å tilpasse seg innenfor rasialiserte normer for å få aksept, er med på å gjøre dette til en type individualisert tilpasning. Dette kan tyde på at den individuelle motivasjonen bak stigmahåndtering kan være

avgjørende for hvorvidt man skal forstå ulike responser som motstand eller tilpasning. Innenfor rasialiserte tolkningsrammer finner man ofte et motiv om å tilpasse seg innenfor rasialiserte normer for å få aksept fra majoritetsnormmenn. I motsetning er det mest framtrepende motivet innenfor alternative tolkningsrammer å utfordre rasialiserte normer for å på sikt «endre og redefinere» dem. Disse to motivene kan knyttes til individuelle og kollektive rammer.

Tilpasning innenfor rasialiserte normer knyttes ikke til en kollektiv «kamp» om destigmatisering, slik som det gjøres innenfor alternative tolkningsrammer. Tilpasning kan derfor ses som individualisert ettersom «skylden» for rasialisering ofte vendes innover, noe som resulterer i at rasialiserte normer internaliseres. Samtidig betyr ikke dette at individualisert tilpasning er passivt. Enhver handling med en underliggende motivasjon kan betraktes som «aktiv», da motivasjon nødvendigvis inneholder elementer av strategisk handling. Tilpasning ses da ikke som passivt ettersom det innebærer aspekter av aktiv handling, hvor minoritetsindivider må ha svært god kjennskap til både miljøet de prøver å tilpasse seg, sin posisjon i forhold til miljøet, og til hvilken grad de kan oppnå aksept fra andre.

Denne hyperbevisstheten rundt sin egen posisjon i samfunnet som «annerledes» fra «normalen», med et motiv om å prøve å tilpasse seg normalen, gjør at individualisert tilpasning krever aktivt arbeid. Dette funnet finner gjenklang i Orupabo mfl., (2023) sin studie av minoriteters «usynlige arbeid» i møte med rasisme. De argumenterer for at «ikke-responser» på rasisme, der den som blir utsatt for marginalisering ikke reagerer på rasisme for å enten beskytte egen eller den som krenker sin verdighet, på lang sikt kan føre til «rasial utmattelse» (Orupabo mfl., 2023). På samme måte som individualisert tilpasning viser aktørers evne til å manøvrere situasjoner for å få aksept, argumenterer de for at ikke-responser på rasisme kan ha en strategisk karakter der sosiale aktører prøver å redde situasjonen, og samtidig beskytte både egen og den andres integritet.

«Ikke-responsene» på rasisme i Orupabo mfl. (2023) sin studie tar imidlertid utgangspunkt i at aktører *oppfatter* situasjoner som rasistiske. At minoritetsindivider oppfatter situasjoner som rasistiske er ofte utgangspunktet for studier på hverdagsmotstand (se for eksempel Fleming mfl., 2012; Ellefsen mfl., 2022; Banafsheh mfl., 2021, 2024). I denne oppgaven kommer det derimot fram at informantene har ulike tolkninger og forståelser av rasisme, noe som kommer til uttrykk i to forståelsesmønstre rundt rasisme. De to forståelsesmønstrene er overordnet knyttet til enten individualisert tilpasning eller hverdagsmotstand. Dette betyr at

hvordan individer tolker og forstår rasisme kan si noe om hvordan man kan forstå responser på rasisme som motstand eller tilpasning.

Å forstå rasisme som «enkelthendelser» innebar ofte at informantene hadde en smalere tolkning av rasisme. I noen av tilfellene av individualisert tilpasning oppfattet ikke nødvendigvis informantene situasjonen som rasistisk. Dette kom blant annet til uttrykk i at de bagatelliserte situasjoner. «Bagatellisering» defineres av Banafsheh mfl., (2024) som hverdagsmotstand, men da med en implisitt forutsetning om at aktørene oppfatter situasjonen som rasistisk. Informantene i denne oppgaven som bagatelliserte hendelser beskrev ikke hendelsene som rasistiske, men brukte heller andre ord og begreper. De kunne for eksempel vende skylden innover ved å bagatellisere ubehagelige situasjoner som «bare en følelse». Andre måter å bagatellisere som kom fram var også å beskrive subtile mikroagresjoner som «nysgjerrighet», eller å bagatellisere egne opplevelser som «ingenting» i forhold til andre «like». Denne typen bagatellisering kan knyttes til en snevrere definisjon og forståelse av rasisme, og dermed med forståelsen av rasisme som «enkelthendelser».

Disse formene for individualisert tilpasning kan ved første øyekast framstå som passiv aksept av rasialiserte normer. Det kan samtidig argumenteres for at ved å definere dem som passive ser man bort ifra de ulike motivene som ligger til grunn for individers håndtering av stigma (Sebrechts, 2023). Goffman (1963) framhever hvordan stigmatiserte individer kan bagatellisere eller fornekte stigmatisering for å framstå som «sterke» ovenfor majoritetsfolk. Dette sees også blant informantene som bruker individualisert tilpasning, hvor de unngår å bli definert som offer ved å ikke navngi opplevelser som rasisme. Til grunn for individualisert tilpasning ligger et motiv om å få aksept, men det krever også et aktivt arbeid med å navigere og tilpasse seg rasialiserte normer. Selv innenfor en forståelse av rasisme som enkelthendelser og bruk av rasialiserte tolkningsrammer, ligger det et «usynlig arbeid» for å oppnå aksept (Orupabo mfl., 2023). Spørsmålet er derfor ikke om responsen er passiv eller aktiv, men heller hvilke tolkningsrammer minoritetsindivider bruker i møte med rasialiserte normer.

8 Konklusjon

Denne oppgaven belyser hvordan tilpasning og motstand ikke nødvendigvis kan skilles i «passive» og «aktive» responser. Både tilpasning og motstand er aktive strategier, men med ulike motiver og forankret i ulike tolkningsrammer. Funnene i denne studien viser nytten av å se responser på rasisme i sammenheng med tolkningsrammene som ligger til grunn for individers forståelse av rasisme. Ved å se på minoritetsindividers ulike tolkningsrammer kommer det fram hvordan de både tolker og responderer på rasisme på ulike måter, og hvordan «passive» tilpasningsmåter kan forstås som aktiv håndtering av stigma gjennom individualisert tilpasning. Dette tyder på at det er viktig å undersøke hverdagsmotstand sammen med individualisert tilpasning for å se nyansene i hvordan individer håndterer marginalisering og rasisme. Et viktig premiss for å belyse individers motstand mot rasisme og stigmatisering i hverdagen er å framheve hvordan individer har handlekraft i eget liv til å utfordre stigmatisering, og ikke er passive ofre (Sebrechts, 2023; Banafsheh, 2021, 2024). Å kategorisere tilpasning som passivt kan være med på å skape et uriktig bilde av individers «usynlige arbeid» i møte med rasialisering (Orupabo mfl., 2023), og være med på å reprodusere offerbildet av minoritetsindivider.

Tilgjengeligheten av alternative tolkningsrammer, som kan styrke motstand, påvirkes av kontekstuelle faktorer som lokal representasjon, tilgang til like og type stigma. Studien avdekker et skille mellom informanter som vektlegger fenotype og de som vektlegger religion i sine fortellinger om rasisme. Selv om årsakene til dette skillet ikke er entydige, peker funnene mot en sammenheng mellom forståelse og respons på rasisme, og kontekstuelle og historiske stereotypier knyttet til ulike stigmaer. Dette understreker behovet for videre forskning på hvordan ulike stigmaer og kontekster påvirker individers møte med rasisme. Ved å videreutvikle forståelsen av passiv tilpasning, og ved å belyse de ulike måtene individer forstår og håndterer rasisme på, bidrar denne oppgaven til en dypere forståelse av rasisme i hverdagen. Funnene understreker viktigheten av å anerkjenne minoritetsindividers handlekraft og strategiske evner i møte med rasisme, og behovet for å inkludere kontekstuelle faktorer i analyser av rasisme.

9 Litteraturliste

- Ali, S. og Kelly, M. (2018) Ethics and social research, i Seale, C. (red.) *Researching society and culture*. 4. utg. London: SAGE Publications, s. 43-62.
- Andersson, M (2022) *Rasisme: En innføring*, Bergen: Fagbokforlaget.
- Andersson, M. (2010) The social imaginary of first generation Europeans, *Social Identities*, 16(1), s. 3-21.
- Aquino, K. (2016) "Anti-racism "from below": exploring repertoires of everyday anti-racism", *Ethnic and Racial Studies*, 39(1), s. 105-122.
- Babacan, M. (2023) "Were you treated differently because you wore the hijab?": Everyday Islamophobia, racialization and young Turks in Britain, *Ethnicities*, 23(1), s. 64-87.
- Bagheri, R. (2018) Muslims' experience of islamophobia in major scottish cities: Different experiences and diverse perceptions, *Journal of World Sociopolitical Studies*, 2(2), s. 189-223.
- Banafsheh, A., Ellefsen, R. og Sandberg, S. (2021) «Jævla terrorist!» Muslimhets og hverdagsmotstand, i Ødegård, G. og Pedersen, W. (red.) *Ungdommen*. Oslo: Cappelen Damm Akademisk, s. 317-335.
- Banafsheh, A., Ellefsen, R. og Sandberg, S. (2024) *Rasisme og motstand: Minoritetsungdom slår tilbake*, *Tidsskrift for samfunnsforskning*, 65(1), s. 24-45.
- Bangstad, S. (2023) De andres kultur og religion, i Døving, C. A. (red.) *Rasisme: Fenomenet, forskningen, erfaringene*. 2. utg. Oslo: Universitetsforlaget, s. 219-233.
- Blumer, H. (1954) What is wrong with social theory?, *American Sociological Review*, 19(1), s. 3-10.
- Bonilla-Silva, E. (2010) *Racism without racists: Color-blind racism and the persistence of racial inequality in the United States*. (3. Utg.). Maryland: Rowman & Littlefield Publishers.
- Byrne, B. (2018) Qualitative interviewing, i Seale, C. (red.) *Researching society and culture*. 4. utg. London: SAGE Publications, s. 217-236.
- Dalen, K., Flatø, H. og Friberg, J. H. (2022) En pilotundersøkelse om tillit, tilhørighet, deltakelse og diskriminering i innvanderbefolkningen, *FAFO-rapport 2022*:15.
- Diallo, O. K. M. (2023) «Det jeg savner, er å bli lært et slags språk.» Dobbelt bevissthet og språkutvikling blant svarte ungdommer i Oslo, i Døving, C. A. (red.) *Rasisme: Fenomenet, forskningen, erfaringene*. 2. utg. Oslo: Universitetsforlaget, s. 363-377.
- Du Bois, W. E. B., Newkirk, V. R. og Prince, S. A. (2017) *The souls of black folk*, Restless Books.
- Dzamarija, M. T. (2008) Hva skal «innvandreren» hete?, *Samfunnsspeilet*, 22(4), s. 62-65.
- Ellefsen, R., Banafsheh, A. og Sandberg, S. (2022) Resisting racism in everyday life: from ignoring confrontation and protest, *Ethnic and Racial studies*, 45(16), s. 435-457.

- Ellefsen, R. og Sandberg, S. (2022) Black Lives Matter: The role of emotions in political engagement, *Sociology*, 56(6), s. 1103-1120.
- Erdal, M. B. (2023) «Kan man se norsk ut?» Om norskhet som en referanse for rasisme, i Døving, C. A. (red.) *Rasisme: Fenomenet, forskningen, erfaringene*. 2. utg. Oslo: Universitetsforlaget, s. 188-203.
- Eriksen, A. (2023) Mitt skip er lastet med... Fra rasetenkningens kulturhistorie, i Døving, C. A. (red.) *Rasisme: Fenomenet, forskningen, erfaringene*. 2. utg. Oslo: Universitetsforlaget, s. 172-187.
- Essed, P. (1991) *Understanding everyday racism: an interdisciplinary theory*, Newbury Park, California: Sage.
- Fleming, C. M., Lamont, M. og Welburn, J. S. (2012) African Americans respond to stigmatization: the meanings and salience of confronting, deflecting conflict, educating the ignorant and “managing the self”, *Ethnic and Racial studies*, 35(3), s. 400-417.
- Friberg, J. H. (2021) Who wants to be Norwegian – who gets to be Norwegian? Identificational assimilation and non-recognition among immigrant youth in Norway, *Ethnic and Racial studies*, 44(16), s. 21-43.
- Fuhrer, L. (2021) ‘The Social Meaning of Skin Color’: Interrogating the Interrelation of Phenotype/Race and Nation in Norway. Doktoravhandling. Oslo: Universitetet i Oslo.
- Fuhrer, L. (2023) Hverdagsrasisme, i Døving, C. A. (red.) *Rasisme: Fenomenet, forskningen, erfaringene*. 2. utg. Oslo: Universitetsforlaget, s. 349-362.
- Goffman, E. (1963) *Stigma: Notes on the Management of Spoiled Identity*, Harmondsworth: Penguin (Pelican books).
- Goffman, E. (1974) *Frame analysis: an essay on the organization of experience*. Cambridge: Harvard University Press.
- Guðjónsdóttir, G. (2014) “WE BLEND IN WITH THE CROWD BUT THEY DON’T”: (In)visibility and Icelandic migrants in Norway, *Nordic Journal of Migration Research*, 4(4), s. 176-183.
- Gullestad, M (2004) Blind slaves of our prejudices: Debating “culture” and “race” in Norway, *Journal of Anthropology*, 69(2), s. 177-203.
- Gullestad, M. (2002) Om å være både norsk og «farget», *Nytt Norsk Tidsskrift*, 19(2), s. 155-175.
- Hall, S. (1994) Cultural identity and diaspora, i Williams, P. og Chrisman, L. (red.) *Colonial discourse and post-colonial theory: a reader*. New York: Columbia University Press, s. 392-403.
- Harlap, Y. (2023) Mikroagresjon – hva dreier det seg om?, i Døving, C. A. (red.) *Rasisme: Fenomenet, forskningen, erfaringene*. 2. utg. Oslo: Universitetsforlaget, s. 139-158.
- Hubinette, T. og Tigervall, C. (2009) To be non-white in a colour-blind society: Conversations with adoptees and adoptive parents in Sweden on everyday racism, *Journal of intercultural studies*, 30(4), s. 335-353.

- Imdi (2024) Statistikk og nøkkeltall. Tilgjengelig fra: <https://www.imdi.no/om-integrering-i-norge/statistikk/K5401> (Hentet 29.01.2024).
- Johansson, A. og Vinthagen, S. (2020) *Conceptualizing “everyday resistance”: A transdisciplinary approach*, New York: Routledge
- Kunst, R., Tajamal, H., Sam, D. L. og Ulleberg, P. (2012) Coping with Islamophobia: The effects of religious stigma on Muslim minorities’ identity formation, *International Journal of Intercultural Relations*, 36(4), s. 518-532.
- Link, B. G. og Phelan, J. C. (2001) Conceptualizing Stigma, *Annual Review of Sociology*, 27, s. 363-385.
- Massao, P. B. (2023) Rasialisering: Et begrep for norsk samfunns- og utdanningsforskning?, i Døving, C. A. (red.) *Rasisme: Fenomenet, forskningen, erfaringene*. 2. utg. Oslo: Universitetsforlaget, s. 107-120.
- Nadim, M. (2023) Unge muslimers opplevelser av rasisme på nettet, i Døving, C. A. (red.) *Rasisme: Fenomenet, forskningen, erfaringene*. 2. utg. Oslo: Universitetsforlaget, s. 333-348.
- Orupabo, J., Vassenden, A. og Handulle, A. (2023) Å redde hvite folks ansikt: Ritualer og makt i rasialiserte situasjoner, i Døving, C. A. (red.) *Rasisme: Fenomenet, forskningen, erfaringene*. 2. utg. Oslo: Universitetsforlaget, s. 318-332.
- Ponce, A. (2023) Studier av «rase» i Europa: hva kan surveydata bidra med?, i Døving, C. A. (red.) *Rasisme: Fenomenet, forskningen, erfaringene*. 2. utg. Oslo: Universitetsforlaget, s. 74-93.
- Prieur, A. (2010) Fargens betydning. Om rasisme og konstruksjon av etniske identiteter, *Sosiologi i dag*, 40(3), s. 69-91.
- Riese, H. og Harlap, Y. (2021) Utdanning, rasialisering og tilhørighetens grenser, *Nordisk tidsskrift for pedagogikk og kritikk*, 7, s. 132-146.
- Rivas, C. (2018) Finding themes in qualitative data, i Seale, C. (red.) *Researching society and culture*. 4. utg. London: SAGE Publications, s. 429-454.
- Said, E. (2004) [1978] *Orientalismen: Vestlige oppfatninger av Orienten*, Norge: J. W. Cappelens Forlag AS.
- Scott, J. C. (1985) *Weapons of the weak: Everyday forms of peasant resistance*, New Haven: Yale University Press.
- Sebrechts, M. (2023) Towards an empirically robust theory of stigma resistance in the “new” sociology of stigma: Everyday resistance in sheltered workshops, *The Sociological Review*, s. 1-19.
- Silverman, D. (2014) *Interpreting qualitative data*, London: SAGE Publications.
- Skår, E. M. S. (2023) «Det har vært en reise å akseptere det»: En kvalitativ studie av melaninrike personer med afroteksturert hår i Norge. Masteroppgave. Bergen: Universitetet i Bergen.

Thiyagarajah, M. og Orupabo, J. (2023) Å spille på norskhet for å få en sjans: Stigmahåndtering hos unge jobbsøkere med innvandrerbakgrunn, Søkelys på arbeidslivet, 3(40), s. 1-14.

Tromsø kommune (2020) Tromsø vil: Kommuneplanens samfunnsdel med arealstrategi 2020-2032. Tilgjengelig fra: <https://tromso.kommune.no/sites/default/files/2022-11/KPS%20enkelt sider.pdf?v=678> (Hentet 23.01.2024).

Tyldum, G. (2019) Holdninger til diskriminering, likestilling og hatprat i Norge, 2. utg. Rapport 2019:26. Oslo: Fafo.

Ånensen, R. D. (2021) Myter om det homogene Norge, Norsk sosiologisk tidsskrift, 5(6), s. 1-8.

Vedlegg

Intervjuguide

Introduksjon

Gå gjennom informasjonsskriv

- *Anonymitet*
- *Trekke seg*

Kan du fortelle litt om deg selv?

- Alder.
- Hva jobber du som/ studerer?
- Hvor er foreldrene dine fra?
- Hva jobber foreldrene dine som?

Tilhørighet

Hvor er du fra?

- Hva tenker du om det spørsmålet egentlig?
- Hvilke følelser vekker det spørsmålet?
- Er det forskjell hvis en «etnisk nordmann» eller en med innvandrerbakgrunn spør om dette?

Hvor lenge har du bodd i byen du bor i? Oppvokst her, eller innflytter/ tilbakeflytter?

- *Hvis fra byen:* Hvordan var det å vokse opp her?
- *Hvis vokst opp annet sted:* Hvordan var det å vokse opp der, mot det å bo her?

Hva legger du i ordet tilhørighet?

Føler du en tilhørighet til byen du bor i – hvis ja, på hvilken måte, hvis nei, hvorfor ikke?

- Norge?
- Nabolaget?

På hvilke måter tenker du Tromsø representerer deg? Representerer et mangfold? Ikke representerer mangfold?

- Eks: butikker, spesifikke nabolag osv.

Hva vil det si å være norsk for deg?

- Føler du deg norsk?
- Føler du andre ser deg som norsk?
- I hvilke situasjoner føler du at du passer inn/ ikke passer inn i den norske kulturen?
Dine foreldres kultur?

Kultur hjemme:

- Hvilket språk snakkes?

- Hvilke tradisjoner har dere? Norske/ andre?
- Hvilken type mat spiser dere?

Hva tenker du om begrepet utlending?

- Bruker du det selv?
- Har du et bevisst forhold til det?

Har du noen ganger vært i situasjoner hvor du har følt deg forskjellsbehandlet eller annerledes? På hvilken måte?

(Anti) rasisme

Hva er du opptatt av/ hvilke saker engasjerer deg?

- Hvilken arena brukes for å få fram budskapet?
- Er det noen spesifikk musikk eller uttrykksform som kan knyttes til saken?
- Hvem er vi'et i saken?
- Hva tenker du om at majoritetsfolk engasjerer seg?
- Oppfatter du mye motstand til engasjementet ditt?

Kjenner du til rasisme i Norge instagram kontoen?

- Hva tenker du om sakene der?
- Kjenner du deg igjen i disse tingene?

Hva tenker du rasisme og diskriminering er?

- I en norsk kontekst?
- I andre kontekster?

Ser du likheter/ forskjeller mellom rasisme i Norge og i andre deler av verden?

- Andre deler av Norge?
- Må man tenke om dette på en annen måte enn andre steder?

Hva tenker du om BLM-bevegelsen i USA?

- Er dette relevant for den norske konteksten?
- På hvilke måter?

Hva tenker du strukturell rasisme er? Er det et ord du har noe forhold til?

- Tenker du dette eksisterer i Norge?
- Hva tenker du om påstanden at det ikke finnes rasisme i Norge?

Avsluttende spørsmål: Er det noe mer du ønsker å tilføye?

Lagt til spørsmål senere: Har du stort sett «norske» eller «utenlandske» venner?

Vil du delta i forskningsprosjektet «Masteroppgave: Tilhørighet blant norskfødte med innvandrereforeldre»

Dette er et spørsmål til deg om å delta i et forskningsprosjekt hvor formålet er å undersøke hvordan det er å bo i Norge som norskfødt med enten én eller to innvandrereforeldre. I dette skrivet gis informasjon om målene for prosjektet og hva deltakelse vil innebære for deg.

Formål

Dette prosjektet er min masteroppgave, og jeg ønsker å finne ut hva det vil si å være norskfødt med innvandrereforeldre i dagens Norge. Jeg ønsker å snakke med deg fordi du har enten én eller to foreldre som er født og oppvokst utenfor Norge. Jeg er interessert i å finne ut mer om:

- Din bakgrunn og oppvekst som norskfødt med innvandrereforeldre.
- Hvordan du forholder deg til egen identitet.
- Hvordan du definerer tilhørighet.
- Dine tanker rundt rasisme i Norge.

Hvem er ansvarlig for forskningsprosjektet?

Universitetet i Bergen er ansvarlig for mitt masterprosjekt.

Hva innebærer det for deg å delta?

Intervjuet blir strukturert som en vanlig samtale, og varer omtrentlig én time. Jeg tar lydopptak og notater fra intervjuet.

Det er frivillig å delta i prosjektet. Hvis du velger å delta, kan du når som helst trekke samtykket tilbake uten å oppgi noen grunn. Alle dine personopplysninger vil da bli slettet. Det vil ikke ha noen negative konsekvenser for deg hvis du ikke vil delta eller senere velger å trekke deg.

Ditt personvern – hvordan vi oppbevarer og bruker dine opplysninger

Jeg vil bare bruke opplysningene om deg til formålene vi har fortalt om i dette skrivet. Jeg behandler opplysningene konfidensielt og i samsvar med personvernregelverket. Når prosjektet avsluttes i juni 2022, vil all gjenkjennbar informasjon om deg bli anonymisert, og lydopptaket av samtalen vår vil mot slutten av prosjektet bli slettet.

Hva gir oss rett til å behandle personopplysninger om deg?

Vi behandler opplysninger om deg basert på ditt samtykke.

På oppdrag fra Universitetet i Bergen har NSD – Norsk senter for forskningsdata AS vurdert at behandlingen av personopplysninger i dette prosjektet er i samsvar med personvernregelverket.

Dine rettigheter

Så lenge du kan identifiseres i datamaterialet, har du rett til:

- innsyn i hvilke opplysninger vi behandler om deg, og å få utlevert en kopi av opplysningene

- å få rettet opplysninger om deg som er feil eller misvisende
- å få slettet personopplysninger om deg
- å sende klage til Datatilsynet om behandlingen av dine personopplysninger

Hvis du har spørsmål til studien, eller ønsker å vite mer om eller benytte deg av dine rettigheter, ta kontakt med:

- Universitetet i Bergen ved Leyla Zandi, tlf: 98008345, leyla.zandi@student.uib.no.
 - Veileder: Susanne Bygnes, tlf: 55589732, susanne.bygnes@uib.no.
- Vårt personvernombud: Janecke Helene Veim, personvernombud@uib.no.

Hvis du har spørsmål knyttet til NSD sin vurdering av prosjektet, kan du ta kontakt med:

- NSD – Norsk senter for forskningsdata AS på epost (personvertjenester@nsd.no) eller på telefon: 55 58 21 17.

Med vennlig hilsen

Leyla Zandi

Susanne Bygnes
(Veileder)

Samtykkeerklæring

Jeg har mottatt og forstått informasjon om prosjektet *Masteroppgave: Tilhørighet blant norskfødte med innvandrerforeldre* og har fått anledning til å stille spørsmål. Jeg samtykker til:

- å delta i samtaleintervju.

Jeg samtykker til at mine opplysninger behandles frem til prosjektet er avsluttet

(Signert av prosjektdeltaker, dato)